

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเรื่อง “แนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ โดยกลุ่มเยาวชน
ครูภูมิปัญญา และองค์กรท้องถิ่น ชุมชนบ้านคลองเสียว
เทศบาลตำบลเมืองเวียง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ระยะที่ 1”

โดย

คุณพรจิต ชูชื่น และคณะ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

พฤษภาคม ๒๕๕๕

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเรื่อง “แนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ โดยกลุ่มเยาวชน
ครูภูมิปัญญา และองค์กรท้องถิ่น ชุมชนบ้านคลองเสียว
เทศบาลตำบลเมืองเวียง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ระยะที่ 1”

โดย

คุณพรจิต ชูชื่น และคณะ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

พฤศจิกายน 2555

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่อง “แนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ โดยกลุ่มเยาวชน ครูภูมิปัญญา และองค์กรท้องถิ่น ชุมชนบ้านคลองเสี้ยว เทศบาลตำบลเมืองเวียง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ระยะที่ 1” โดยมีคุณพรจิตร ชูชื่น เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและบทเรียนการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ที่ผ่านมาในชุมชน 2) เพื่อศึกษาแนวทางที่เหมาะสมในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ ชุมชนบ้านคลองเสี้ยว 3) เพื่อเผยแพร่ขยายผลและสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ให้เยาวชนในชุมชนใกล้เคียงมาร่วมเรียนรู้ ซึ่งได้ดำเนินการในพื้นที่ 5 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านส้อง ตำบลคลองฉนวน ตำบลทุ่งหลวง ตำบลเขานิพันธ์ และตำบลเวียงสระ ในอำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

กระบวนการดำเนินงานวิจัย ทีมวิจัยมีการดำเนินการ สร้างกระบวนการสร้างความเข้าใจและพัฒนาทีมวิจัย โดยการจัดประชุมชี้แจงโครงการวิจัย ผูกอบรมสร้างความเข้าใจเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการศึกษารวบรวมองค์ความรู้และการถ่ายทอดศิลปะการแสดงมโนราห์ โดยการจัดเวทีสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาในพื้นที่

ผลการดำเนินงานในระยะที่ 1 ได้มีการศึกษาประมวลประวัติความเป็นมาของมโนราห์ ในภาคใต้ ซึ่งมาตั้งแต่สมัยศรีวิชัย หรือราวพุทธศตวรรษที่ 19 และสำหรับในภาคใต้ จากตำนาน เชื่อกันว่า ก่อเกิดและพัฒนาเป็นศิลปะชั้นสูงที่เมืองพัทลุงโบราณ ในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา และได้สืบทอด เผยแพร่ มาถึงอำเภอเวียงสระ โดยมีโนราห์เอี่ยมพัทลุง ทางทีมวิจัยได้ศึกษาแง่มุมของมโนราห์ ที่มีความลึกซึ้ง ได้แก่ งามรูป งามรำ งามร้อง งามเครื่องแต่งกาย และงามคำประพันธ์ มีการศึกษาถึงองค์ประกอบของการแสดงมโนราห์ เครื่องแต่งตัว เครื่องดนตรี มีการบันทึกรวบรวมบทกลอน คำร้อง มโนราห์ ที่เป็นต้น มีการศึกษาถึงพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแสดงมโนราห์ เช่น มโนราห์โรงครู นอกจากนี้จากผลการดำเนินงานวิจัยพบว่า มีเยาวชนให้ความสนใจในการศึกษาในการศึกษาข้อมูลมโนราห์ สนใจที่จะฝึกแสดงมโนราห์ เกิดพัฒนาการในการทำงานเป็นทีม ความมีวินัยและเป็นระเบียบ สำหรับกลุ่มผู้ใหญ่ก็ให้การสนับสนุนเยาวชนโรงเรียนในพื้นที่ให้ความสนใจส่งนักเรียนมาฝึกการเขียนบทกลอน การฝึกซ้อมรำมโนราห์ การเล่นดนตรีเพื่อสืบทอดศิลปะการแสดงมโนราห์อย่างต่อเนื่องกับกลุ่มฯ และพัฒนาเป็นวิชาการเสริมในโรงเรียน ในด้านครูภูมิปัญญา ได้มีการสนับสนุนการศึกษาของเยาวชนในเรื่องมโนราห์เพิ่มขึ้น ในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ให้การสนับสนุนเยาวชนโดยการให้เยาวชนไปแสดงเผยแพร่ผลงานในโอกาสต่างๆ ในชุมชน และการจัดทำศูนย์การเรียนรู้เรื่องมโนราห์ในชุมชนบ้านคลองเสี้ยว ดังนั้นในโครงการในระยะที่ 2 จึงมีแผนงานที่จะดำเนินการพัฒนารูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ของกลุ่มเยาวชน ครูภูมิปัญญาและองค์กรท้องถิ่นชุมชนคลองเสี้ยวให้มีรูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มีความชัดเจน สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างรอบด้าน เพื่อให้เยาวชนมีความตระหนัก เห็นคุณค่า และสามารถสืบทอดศิลปะการแสดงมโนราห์ชุมชนบ้านคลองเสี้ยวให้อยู่คู่ชุมชนต่อไป

บทนำ

โครงการศึกษารูปแบบและการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ โดยกลุ่มเยาวชน ครูภูมิปัญญา และองค์กรท้องถิ่นชุมชนบ้านคลองเสียว เทศบาลตำบลเมืองเวียง อำเภอยะรัง จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีเป้าหมายในการดำเนินโครงการเพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลเรื่องเล่า ตำนานมโนราห์ และศึกษาบทเรียนการจัดการเรียนการสอนการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ที่ผ่านมาในชุมชนเพื่อหารูปแบบกระบวนการที่เหมาะสมในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ชุมชนบ้านคลองเสียวสู่เยาวชนรุ่นต่อไป

โครงการได้มีการวางแผนขอขอบเขตการศึกษาวิจัย ในด้านประชากร โดยกำหนดกลุ่มศึกษาหลักไว้ คือ เยาวชนที่มิวิจัย จำนวน 19 คน กลุ่มเยาวชนในชุมชนจำนวน 20 คน ครูภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดเรื่องราวมโนราห์ในชุมชนจำนวน 15 คน รวมถึงกลุ่มแกนนำ องค์กรท้องถิ่นในชุมชนจำนวน 10 คน ส่วนพื้นที่ศึกษา ทางโครงการกำหนดพื้นที่เพื่อศึกษาไว้ในอำเภอยะรัง 5 ตำบล คือ ตำบลบ้านส้อง ตำบลคลองฉนวน ตำบลทุ่งหลวง ตำบลเขานิพันธ์ ตำบลเวียงสระ ในด้านเนื้อหาทางโครงการกำหนดไว้ คือ ศึกษาประวัติ เรื่องเล่า ตำนานที่เกี่ยวข้องกับมโนราห์ รวมถึงบทเรียน องค์ความรู้ รูปแบบการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาโนราห์ที่ผ่านมา และรูปแบบกระบวนการที่เหมาะสมในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ ชุมชนบ้านคลองเสียว โดยกำหนดช่วงเวลาในการดำเนินงาน 6 เดือน คือระหว่างวันที่ 1 มิถุนายน 2555 - วันที่ 31 พฤศจิกายน 2555 และจะมีการพัฒนาโครงการเพื่อดำเนินงานวิจัยต่อในระยะ 6 เดือน หลัง ซึ่งเน้นการศึกษารูปแบบการจัดการเรียนการสอนและแนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ให้กับกลุ่มเยาวชนในชุมชนและในระบบโรงเรียนต่อไป

กระบวนการดำเนินงานวิจัย ทีมวิจัยมีการดำเนินการตามแผนงานวิจัยที่วางไว้อย่างต่อเนื่องโดยแบ่งการดำเนินงานเป็น 4 ช่วง คือ 1.กระบวนการสร้างความเข้าใจและพัฒนาทีมวิจัย โดยการจัดประชุมชี้แจงโครงการวิจัย จัดประชุมทีมวิจัยประจำเดือน ฝึกอบรมสร้างความเข้าใจเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2.ศึกษารวบรวมองค์ความรู้และการถ่ายทอดศิลปะการแสดงมโนราห์ โดยการจัดเวทีพูดคุยสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาในพื้นที่ ศึกษาดูงานเรื่องมโนราห์ 3.ออกแบบและจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องมโนราห์ให้กับกลุ่มเยาวชน โดยการจัดประชุมร่วมกันระหว่างเยาวชน ครูภูมิปัญญาและแกนนำที่สนับสนุนงานเยาวชนในพื้นที่ 4.ทดลองปฏิบัติและสรุปเผยแพร่ผลการดำเนินงานโดยการส่งเสริมให้เยาวชนแสดงการรำจำมโนราห์ผ่านเวทีการแสดงในงานวัฒนธรรมชุมชนและงานประชุมในเครือข่าย

การดำเนินงานที่ผ่านมา ทีมวิจัยได้ดำเนินการสร้างความเข้าใจและพัฒนาทีมวิจัย โดยการจัดประชุมชี้แจงโครงการ จัดประชุมทีมวิจัยประจำเดือน มีกรอบมสร้าง ความเข้าใจเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการศึกษารวบรวมองค์ความรู้และการถ่ายทอดศิลปะการแสดงมโนราห์ ทีมวิจัยได้ดำเนินการจัดเวที พูดคุยสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาในพื้นที่ ศึกษาดูงานเรื่องการสืบทอดมโนราห์ที่จังหวัดพัทลุง จากนั้นทีม วิจัยจึงได้ดำเนินการประชุมออกแบบและจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องมโนราห์ให้กับกลุ่มเยาวชน โดยการ จัดประชุมร่วมกันระหว่างเยาวชน ครูภูมิปัญญาและแกนนำที่สนับสนุนงานเยาวชนในพื้นที่ ขณะนี้ทาง โครงการได้ดำเนินการจัดกระบวนการสอนเรื่องมโนราห์ให้กับกลุ่มเยาวชนทีมวิจัย กลุ่มเยาวชนในชุมชน และกลุ่มเยาวชนในโรงเรียนใกล้เคียง ทั้งเรื่องประวัติ บทกลอน การรำ การร้อง และการเล่นดนตรี

การดำเนินงานในช่วงต่อไป ทีมวิจัยจะมีการสรุปรูปแบบ บทเรียน การจัดการเรียนการสอน การสืบทอดภูมิปัญญา มโนราห์บ้านคลองเสี้ยว รวมถึงการสรุปเผยแพร่ผลการดำเนินงานโดยการส่งเสริม ให้เยาวชนได้มีโอกาสแสดงการรำร่ายมโนราห์ผ่านเวทีการแสดงในงานวัฒนธรรมชุมชน งานประชุมใน เครือข่าย และการจัดเวทีเพื่อนำเสนอผลการวิจัยให้ชุมชน เยาวชนเครือข่าย รวมถึงผู้สนใจทั้งในและนอก พื้นที่ได้รับทราบและร่วมกันสืบสานศิลปะการแสดงมโนราห์ในรูปแบบชุมชนบ้านคลองเสี้ยวให้อยู่คู่ชุมชน ต่อไป

รายงานฉบับนี้ ทีมวิจัยได้สรุปผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นตามแผนจากการทำงานระยะ 6 เดือน คือระหว่างวันที่ 1 เดือนมิถุนายน - 31 เดือนพฤศจิกายน 2555 ซึ่งบทเรียนในการดำเนินงานที่เกิดขึ้น จะเป็นแนวทางสำคัญในการศึกษาพัฒนารูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ และสืบทอดภูมิปัญญา มโนราห์ในชุมชนบ้านคลองเสี้ยวสู่กลุ่มเยาวชนลูกหลานในชุมชนต่อไป

ทีมวิจัย

บทที่ 1

บทนำ

หลักการและเหตุผล

การแสดงมโนราห์เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่สำคัญของภาคใต้ซึ่งมีการสืบทอดกันมายาวนานตั้งแต่สมัยอยุธยา ในการแสดงมโนราห์ ผู้แสดงจะมีการร่ายรำประกอบบทร้องด้วยภาษาถิ่น โดยมีดนตรีพื้นบ้านประกอบบทร้องส่วนใหญ่จะเป็นบทกลอนที่สืบทอดกันมาและมีการแต่งบทกลอนขึ้นใหม่ตามโอกาสในการแสดงในวาระต่าง ๆ

การแสดงมโนราห์ในอำเภอเวียงสระจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในอดีตมีการจัดแสดงและสืบทอดมาถึง 4 คณะ กระจายอยู่ในพื้นที่ 4 ตำบล คือ เทศบาลตำบลทุ่งหลวง เทศบาลตำบลเวียงสระ องค์การบริหารส่วนตำบลคลองฉนวน และเทศบาลตำบลเมืองเวียง โดยจะมีการแสดงเนื่องในโอกาสต่าง ๆ ทั้งในและนอกชุมชน

ปัจจุบันมโนราห์ในอำเภอเวียงสระมีเหลืออยู่เพียงคณะเดียวที่ทำการแสดงและมีการสืบทอดให้ลูกหลานคือ คณะมโนราห์พรจิตน้อยอุดมศิลป์ ซึ่งเป็นคณะมโนราห์ที่ได้รับการสืบทอดมาจากหลวงพ่อพร้อม โดยคุณยายลาม สุขยิ่ง (ทองรักษ์) ผู้เป็นมารดาของมโนราห์พรจิต

คุณพรจิต เริ่มฝึกมโนราห์เมื่ออายุเพียง 12 ปี เมื่อคุณพรจิตเริ่มฝึกการแสดงทำให้คุณพ่อได้เห็นความตั้งใจในการศึกษาและฝึกฝนการแสดงมโนราห์อย่างจริงจัง จึงส่งเสริมให้คุณพรจิตได้มีการพัฒนาทักษะการรำมโนราห์โดยการส่งไปศึกษาเพิ่มเติมกับคณะมโนราห์สวัสดิ์พุ่มทewa จนได้เป็นนักแสดงในคณะมโนราห์ต่าง ๆ หลายคณะ

ต่อมาเมื่อคุณพรจิตมีครอบครัว จึงมีโอกาสเข้าร่วมรำมโนราห์กับทางคณะได้เป็นบางครั้ง เนื่องจากมีข้อจำกัดหลายประการ ดังนั้นคุณพรจิตจึงตัดสินใจจัดตั้งคณะมโนราห์พรจิตน้อยอุดมศิลป์ ในปี 2550 เนื่องจากมีความรักในการแสดงศิลปะพื้นบ้านที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ในขณะที่นักแสดงมโนราห์ปัจจุบันมีจำนวนน้อยลงเรื่อย ๆ จากหลายสาเหตุ

เมื่อผู้แสดงมโนราห์รุ่นใหม่สนใจการแสดงมโนราห์น้อยลงทำให้คุณพรจิตมีความสนใจอยากจะให้ลูกหลานได้เรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องมโนราห์ ซึ่งไม่ใช่เพียงการร่ายรำ แต่เป็นสร้างความตระหนักให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ศิลปะการแสดงและวิถีชีวิตของบรรพบุรุษ ดังนั้น จึงได้เชิญชวนเยาวชนที่สนใจโดยเริ่มจากกลุ่มลูกหลานให้เข้ามาเรียนรู้และฝึกรำมโนราห์ ฝึกเล่นดนตรีอย่างต่อเนื่อง

ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่ผ่านมา มีข้อจำกัดในเรื่อง ความต่อเนื่องในการแสดงมโนราห์ ขาดสถานที่และอุปกรณ์ในการจัดการเรียนรู้ ครูผู้สอนยังสอนแบบการบอกเล่าถ่ายทอด และฝึกรำ ซึ่งมีการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบเดิม

จากสิ่งที่เกิดขึ้นทำให้คุณพรจิตและคณะ มีความสนใจจะหารูปแบบและกระบวนการในการสืบทอดภูมิปัญญามโนราห์ เพื่อพัฒนาระดับการสืบสานภูมิปัญญาการแสดงมโนราห์

ในชุมชนโดยใช้กระบวนการงานวิจัยมาเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน โดยมุ่งหวังว่าเยาวชนรุ่นใหม่จะได้เรียนรู้มีความตระหนักและสามารถสืบทอดศิลปะการแสดงมโนราห์ให้คงอยู่คู่ชุมชนต่อไป

คำถามการวิจัย

รูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ของกลุ่มเยาวชน
ครูภูมิปัญญา และองค์กรท้องถิ่น ชุมชนคลองเสียว ควรเป็นอย่างไร?

วัตถุประสงค์

1. เพื่อถอดบทเรียนรูปแบบและการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาโนราห์ที่ผ่านมาในชุมชน
2. เพื่อหารูปแบบกระบวนการที่เหมาะสมในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ชุมชนบ้านคลองเสียว

พื้นที่ศึกษา

ชุมชนบ้านคลองเสียว ตำบลเวียงสระ อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ระยะเวลา การดำเนินการ 6 เดือน

กระบวนการ

1. ประชุมชี้แจงโครงการ
2. ประชุมทีมวิจัยประจำเดือน
3. ฝึกอบรม สร้างความเข้าใจเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการดำเนินงาน
4. ศึกษาข้อมูลเรื่องภูมิปัญญาโนราห์ในด้านความเป็นมา ความศรัทธาความเชื่อ บทร้อง เครื่องดนตรี และทำรำโนราห์ในชุมชนบ้านคลองเสียว (ศึกษาจากเอกสาร / ครูภูมิปัญญา มโนราห์ / เวทีเติมเต็มข้อมูล)
5. ศึกษาบทเรียนการจัดการเรียนการสอนด้านมโนราห์ จังหวัดพัทลุง
6. สรุปบทเรียนการเรียนรู้และจัดทำรายงานการวิจัย

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทีมวิจัยมีทักษะความรู้ ความเข้าใจในเรื่องมโนราห์และสามารถพัฒนาเป็นแกนนำในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ในชุมชนได้
2. เกิดการบันทึกรวบรวม ประวัติความเป็นมา องค์ประกอบและองค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปะการแสดงมโนราห์ที่มีอยู่ในชุมชนให้มีความชัดเจนขึ้น
3. ได้บทเรียนในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ที่จัดโดยชุมชนซึ่งสามารถนำมาปรับปรุงพัฒนารูปแบบกระบวนการในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ที่เหมาะสมต่อไปได้

บทที่ 2

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.1 ประวัติมนิราห์

การเก็บรวบรวมประวัติเกี่ยวกับมนิราห์ ศิลปะการแสดงทางภาคใต้ นั้น ทีมวิจัยได้มีการศึกษาจากตำราเอกสาร ตำนานเรื่องเล่า ทั้งที่บันทึกไว้แล้ว และการบอกเล่าจากครุภูมิปัญญาในชุมชน ซึ่งทีมวิจัยสามารถสรุปได้ ดังนี้

ขุนอุปถัมภ์นรากร (พุ่ม เทวา) จากคำบอกเล่าของ **ขุนอุปถัมภ์นรากร (พุ่ม เทวา)** บอกเล่าเรื่องมนิราห์ไว้ว่าพระยาสาयฟ้าฟาดเป็นกษัตริย์ครองเมืองฯหนึ่ง มีมเหสีทรงพระนามว่า พระนางศรีมาลา ทั้งสองพระองค์มีบุตรด้วยกันองค์หนึ่งทรงพระนามว่า นวลทองสำลี วันหนึ่งหลังจากนางนวลทองสำลีตื่นจากบรรทมและ ยังไม่ทันที่จะชำระพระพักตร์ก็ได้ไปยืนระลึกลงใน สubinนิมิตที่ได้มีมา และพระนางก็สามารถจำได้จนหมดสิ้น จากการทรงยืนนิ่งอยู่เช่นนั้น ทำให้พวกสาวใช้สงสัยและถามพระนางว่า เพราะเหตุอันใดพระนางจึงไม่ทรงชำระพระพักตร์ ทั้งๆที่ตื่นบรรทมแล้ว พระนางตรัสว่า เมื่อคืนนี้ฝันแปลกมาก ฝันแปลกอย่างที่ไม่เคยฝันมาก่อนเลย แล้วพระนางก็ทรงเล่าความฝันนั้นให้พวกสนมฟังว่ามีเทพธิดามารายรำให้ดู การรำรำนั้นรำทั้งหมด 12 ท่า เป็นท่ารำที่สวยงามมากน่าชม มีเครื่องประโคมดนตรี คือ กลอง ทับ โหม่ง ฉิ่ง ปี่ และ แตร การประโคมดนตรีลงกับท่ารำเป็นจังหวะ และบัดนี้พระนางก็ยังจำท่าต่างๆเหล่านั้นได้ แล้วพระนางนวลทองสำลีก็ทรงรำรำตามแบบที่ในฝันนั้นทันที เป็นที่ชอบใจของพวกสาวใช้เป็นอย่างยิ่ง และพระนางก็ได้สั่งให้สาวใช้ทำเครื่องประโคมตามที่เห็นในฝันนั้น การประโคมก็ทำตามจังหวะการรำเหมือนในฝันทุกอย่าง พระนางได้ฝึกสอนให้พวกสาวใช้ได้รำรำเพื่อเป็นคู่รำกับพระนาง จากนั้นมีการประโคมเครื่องดนตรีและรำรำเป็นที่ครื้นเครงในปราสาทของพระนางเป็นประจำทุกวัน

อยู่มาวันหนึ่งพระนางอยากเสวยเกสรดอกบัวที่ในสระหน้าพระราชวัง จึงรับสั่งให้นางสนมไปหักเอามาให้ เมื่อพระนางได้ดอกบัวแล้วก็ได้เสวยดอกบัวนั้นจนหมด กาลต่อมาพระนางก็ทรงครมภ์แต่การเล่นรำมนิราห์ก็ยังคงสนุกสนานครื้นเครงกันเป็นประจำทุกวันมิได้เว้น อยู่มาวันหนึ่งการเล่นประโคมและความครื้นเครงนี้ทราบไปถึงพระยาสาयฟ้าฟาด พระองค์ทรงสงสัยว่าด้วยเหตุใดที่ปราสาทของพระธิดาจึงมีการประโคมดนตรีอยู่เป็นประจำ พระองค์จึงได้เสด็จไปทอดพระเนตรให้เห็นจริง เมื่อเสด็จไปถึงก็รับสั่งถามพระนางนวลทองสำลีว่านางไปได้ทำรำต่างๆนี้มาจากไหน ใครสอนให้พระนางก็กราบบังคมทูลว่า ไม่มีใครสอนให้ เป็นเทพนิมิต พระองค์จึงได้รับสั่งให้พระนางรำให้ดู เสียงดนตรีก็ประโคมขึ้นพระนางออกรำรำไปตามท่าที่ได้ฝันรวม 12ท่า ขณะที่พระนางรำรำท่าต่างๆอยู่นั้น พระยาสาयฟ้าฟาดทรงเห็นว่าที่ครมภ์ของพระธิดาผิดสังเกตสงสัยว่าจะตั้งครมภ์ จึงมีรับสั่งให้หยุดรำแล้วทรงถามพระนางว่า นางมีครมภ์กับใคร รักชอบกับใคร ใครเป็นสามีของเจ้า

ทั้งๆที่ไม่มีผู้ชายคนใดสามารถเข้ามาในพระราชฐานได้เลย พระองค์ทรงถามซ้ำๆ แบบนี้หลายต่อหลายครั้งพระนางก็กราบทูลว่า นางมิได้มีขู้สาวกับชายใดเลย เหตุที่ทรงคร่ำครวญจะเป็นเพราะเสวยดอกบัวในสระหน้าพระราชวังเข้าไป พระยาสาายฟ้าพาดไม่ทรงเชื่อและว่ามือย่งที่ไหนดอกบัวเข้าไปมีห้องขึ้นมาได้ เรื่องไม่สมจริง และยังได้กล่าวคำบริภาษพระธิดาต่าง ๆ นานา เช่นว่า เป็นลูกกษัตริย์ไม่รักศักดิ์ศรี ทำให้อภัยศขายหน้า นางนวลทองสำลิกก็ได้แต่โศกเศร้ารำรัง

ต่อมาด้วยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ พระยาสาายฟ้าพาดก็ทรงสอบสวนโดยรับสั่งให้พวกสาวใช้ทั้ง 30 คนเข้าเฝ้าทีละคนและถามว่ามีผู้ชายใดเข้ามาในเขตพระราชฐานนั้นบ้างหรือไม่ นางสนมกำนัลก็กราบบังคมทูลเช่นเดียวกันว่า ไม่มีผู้ชายใดเข้าไปเลย และพระนางก็มีได้รักชอบกับใคร และยืนยันว่าพระนางได้เสวยดอกบัวในสระหน้าพระราชวังเข้าไป พระยาสาายฟ้าพาดยิ่งทรงพระพิโรธหนักขึ้น ถึงกับคิดที่จะฆ่าพระธิดาและสาวสนม แต่เนื่องจากพระนางเป็นลูกในไส้จึงมิได้ทรงกระทำเช่นนั้น เพียงรับสั่งให้อำมาตย์ข้าราชการทำแพ แล้วก็ให้จัดเสบียงอาหารใส่แพเรียบร้อย เมื่อถึงเวลาก็ตอยแพพระนางและสนมทั้ง 30 ไปในทะเล ขณะที่แพลอยไปนั้นลมได้พัดแพไปติดที่เกาะกะซัง เป็นอันว่าพระนางและสาวใช้รอดตายจากธรรมชาติด้วยอำนาจบารมีของเด็กในครรภ์ ที่เกาะกะซังเทวดาได้ชุบ (เนรมิต) บรรณศาลาให้อยู่อาศัย พวกสาวใช้ก็ปลูกผักแพงแตงกวากินกันไปตามเรื่องพอดำรงชีวิตอยู่ได้

ส่วนนางนวลทองสำลิกคร่ำครวญก็ยิ่งแก่ขึ้นๆทุกวัน (ในบทกาศครูจึงว่าไว้ว่า “เพื่อนๆเขานับปีแต่นางนวลสำลีนับเดือน”) จนประสูติพระโอรสและให้นามว่า ด.ช.น้อย (ชื่อสมมุติ) พระนางและพวกสนมอยู่ที่นั่นจน ด.ช.น้อยอายุได้ 10 ปี ระยะเวลา 10 ปีนั้น ด.ช.น้อยได้หัดการร้ายรามโนราห์จนเป็นที่ชำนาญดีและต่อมา ด.ช.น้อยก็ถามแม่ว่าที่นี้ไม่มีผู้ชายเลยมีแต่ผู้หญิง คนอื่นๆนอกจากนี้ไม่มีแล้วแม่เองแต่ก่อนเคยอยู่ที่ไหน พระนางนวลทองสำลิกเล่าเรื่องแต่หนหลังให้ฟังแต่ต้นจนจบ ด.ช.น้อยก็อยากไปเมืองของพระอัยกาจึงถามว่าจะไปได้โดยวิธีใด แม่จึงบอกว่าเมื่อลูกอยากไปแม่ไม่ห้ามแต่แม่เองไม่ไปตลอดชีวิตนี้ลูกจะไปก็จงเอาผ้าผูกไม้แล้วปักยกเป็นธงขึ้น เรือผ่านมาเขาจะแวะรับ ด.ช.น้อยก็ทำตามและเรือก็ได้มารับไปทางเมืองพระอัยกา

เมื่อไปถึงท่าเรือซึ่งยังไกลกับพระราชวังมาก ด.ช.น้อยก็ได้เที่ยวรำนโนราไปเรื่อยเนื่องจากมโนราห์เป็นของแปลกและไม่เคยมีใครเคยเห็นมาก่อนเลย กอปรด้วยการรำก็ชดช้อยน่าดูคนจึงไปดูกันมาก ยิ่งนานคนก็ยิ่งชวนกันไปดูมากขึ้นทุกที จนชาวน้ำเลื่องลือไปถึงพระราชวัง

พระยาสาายฟ้าพาดทรงทราบแล้วก็เรียกประชาชนมาถามว่า โนราเป็นอย่างไร เป็นคนหรือสัตว์ ดีมากเที่ยวหรือที่คนนิยมไปดูกันมาก แล้วในที่สุดพระองค์ก็ทรงปลอมพระองค์ไปในกลุ่มชนเพื่อไปทอดพระเนตรโนรา จากการที่พระองค์ได้ทอดพระเนตรนั้นสังเกตเห็นว่า ด.ช.น้อยมีหน้าตาละม้ายคล้ายคลึงกับพระธิดา ซึ่งได้ลอยแพไปเมื่อ 10 กว่าปีมาแล้วจึงรับสั่งให้หา

พระองค์ตรัสถามว่า เจ้าเป็นลูกเต้าเหล่าใคร ด.ช.ก็ตอบว่า แม่ชื่อนางนวลทองล้ำลิ ส่วนพ่อฉันไม่ทราบ แม่เล่าว่าได้ตั้งครรภ์เพราะกินดอกบัวพระองค์เห็นว่าเรื่องราวตรงกัน จึงพา ด.ช.น้อยและคณะโนราห์เข้าไปในพระราชวัง ตอนนั้นคนถือฉาววิพากษ์วิจารณ์กันต่าง ๆ นานาว่า ต่อไปจะได้ดูโนราห์อีกแล้ว เพราะนายจับไปแล้ว พระยาสายฟ้าฟาดไม่ทรงฟังคำวิพากษ์วิจารณ์ใดๆ ทั้งสิ้น คงพาโนราห์ไปพระราชวังทำเดี๋ย (ตอนนี้พระยาสายฟ้าฟาดทรงทราบแล้วว่า ด.ช.น้อยคือหลาน หรือพระราชนัดดา ส่วน ด.ช.น้อยนั้นรู้มาจากแม่ก่อนแล้ว เป็นอันว่าต่างก็รู้กันทั้งสองฝ่าย) เมื่อถึงพระราชวัง พระยาสายฟ้าฟาดก็ทรงถามว่า แม่เจ้าเดี๋ยนี้อยู่ที่ไหน ด.ช.น้อยทราบทูลว่าอยู่บนเกาะกะซังเมื่อพระองค์ทรงทราบเช่นนั้น จึงมีพระบัญชาให้อำมาตย์จัดเรือไปรับ

เมื่ออำมาตย์ไปถึงและเชิญให้พระนางเสด็จกลับพระนครตามพระบัญชา แต่นางปฏิเสธว่าพระราชบิดาได้ตั้งใจจะล่อยแพไปเพื่อให้ตาย เหตุใดจึงมาเชิญตัวกลับเล่า พระนางจึงสั่งกับอำมาตย์ว่าชาตินี้จะไม่ขอไปเหยียบย่างผืนแผ่นดินของพระราชบิดาอีก และจะขอตายอยู่ที่นี้ พวกอำมาตย์จึงจำต้องกลับไป เมื่อกลับมาถึงพระนครแล้วก็กราบทูลเรื่องราวให้พระยาสายฟ้าฟาดทราบ พระยาสายฟ้าฟาดจึงมีพระบัญชาให้จัดเรือไปรับอีกครั้งหนึ่งและพร้อมรับสั่งว่าถ้าเชิญเสด็จไม่กลับก็ให้จับมัดมาให้ได้ เมื่อพวกอำมาตย์กลับไปเกาะกะซังอีกและได้เชิญเสด็จแต่โดยดีไม่ยอมกลับ พวกอำมาตย์ก็จับพระนางมัดขึ้นเรือ (ตอนนี้ในการเล่นโนราในสมัยหลังจึงมีการรำเรียกว่าคล้องหงส์ คือรำเพื่อจับนางนวลทองล้ำลิเป็นการรำรำที่น่าดูมาก) แล้วพามาเฝ้าพระราชบิดา เมื่อเรือมาถึงจะเข้าปากน้ำก็มีกระแสน้ำลอยขวางปากน้ำอยู่ (จะเข้สมัยก่อนชุกชุมมากทุกน่านน้ำ เป็นที่เกรงกลัวของชาวเรือทั่วไป) พวกลูกเรือก็ทำพิธีแห่จะเข้จนถึงแก่ความตายแล้วเรือจึงเข้าปากน้ำได้

เมื่อนางนวลทองล้ำลิเข้าเฝ้าสมเด็จพระราชบิดาแล้ว พระราชบิดาได้ทรงขอโทษในเรื่องที่ได้กระทำไปในอดีต ขอให้พระนางลืมเรื่องเก่าๆ เสียแล้วยกโทษให้พระองค์ด้วย จากนั้นทำขวัญ และจัดให้มีมหรสพ 7 วัน 7 คืน ในกรมมหรสพนี้ก็ได้จัดให้มีการรำโนราด้วย พระยาสายฟ้าฟาดได้พระราชทานเครื่องทรง ซึ่งคล้ายคลึงกับของกษัตริย์ให้กับพระราชนัดดาเพื่อรำทรงเครื่องในงานนี้ ในการนี้พระยาสายฟ้าฟาดก็ได้พระราชทานบรรดาศักดิ์ลูกของนางนวลทองล้ำลิ (เจ้าชายน้อย) เป็น ขุนศรีศรัทธาเครื่องต้นที่พระราชทานคือ เทริด กำไลแขน บั้นเหน่ง สังวาล พาดเฉียง 2 ข้าง ปีกนกแอ่น หางหงส์ ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่เป็นเครื่องทรงของกษัตริย์ทั้งสิ้น จะเห็นได้ว่าโนราแต่เดิมก็เป็น เชื้อพระวงศ์ ขุนศรีศรัทธาได้สอนรำโนราให้ผู้อื่นเป็นการถ่ายทอดนาฏศิลป์แบบโนราไปเรื่อยๆ ทั้งนี้ในพระบรมราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระอัยกาโนราจึงได้แพร่หลายต่อไป และต่อมาหลายชั่วคนจนบัดนี้

อ้างอิงจากหนังสือ ประวัติโนราห์

โดย อ.ภิญโญ จิตธรรม อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ขุนอุปถัมภ์นรากร

27 กันยายน 2527 ที่มา <http://www.kontaiclub.com>

2.2 เครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดงมโนราห์

ทีมวิจัยได้ค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดงมโนราห์ โดยการสืบค้นจากอินเทอร์เน็ต <http://www.kontaiclub.com> ทำให้ทีมวิจัยได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดงมโนราห์เบื้องต้น ดังนี้

1. แตรระ หรือ แกระ

แตรระ หรือ แกระ เป็นเครื่องดนตรีเคาะให้จังหวะ แตรระเป็นดนตรีหลักในการกำกับจังหวะในการขับร้องบทกลอนที่เรียกว่าร่ายแตรระ และโนร่ายถือเป็นครูของดนตรีมโนราห์

2. ทับ

ทับ เป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญที่สุด เพราะทำหน้าที่คุมจังหวะและเป็นตัวนำในการเปลี่ยนแปลงจังหวะทำนอง แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับผู้รำ ทับของโนราเป็นทับคู่ มีเสียงต่างกันเล็กน้อย ใช้ลูกคู่ตีคนเดียว

3. ปี่

ปี่ เป็นเครื่องเป่าเพียงชิ้นเดียวของคณะโนรา ใช้เป่าเดินทำนอง ทำให้การบรรเลงดนตรีมีความไพเราะ โดยส่วนใหญ่แล้วนิยมใช้ปี่ใน แต่ก็มีบ้างที่ใช้ปี่นอก

4. กลอง

กลอง เป็นเครื่องกำกับจังหวะที่คอยรับและขัดจังหวะทับ กลองที่โนราใช้เป็นกลองทัดขนาดเล็ก แต่โตกว่ากลองของหนังตะลุงเล็กน้อย นอกจากใช้ประกอบการแสดงแล้วยังใช้เป็นเครื่องให้สัญญาณขณะเดินทาง หรือรับประทานอาหาร ตีการวะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ระหว่างเดินทาง

5. ฉิ่ง

ฉิ่ง เป็นเครื่องตีเสริมแต่งและเน้นจังหวะ ใช้คู่กับโหม่ง แต่เดิมจะผูกฉิ่งฝาหนึ่งไว้มุมหนึ่งของรางโหม่ง เวลาลูกคู่ตีโหม่งจะใช้จะใช้มือข้างหนึ่งตีฉิ่งควบคู่ไปด้วย

6. โหม่ง

โหม่ง คือฆ้องคู่ เป็นเครื่องกำกับจังหวะ มี 2 ลูก ใช้ประกอบเสียงขับร้องกลอนให้ไพเราะ โดยให้เสียงผู้ร้องกลมกลืนกับเสียงโหม่ง มีเสียงหวาน กังวาน ชวนฟัง เรียกว่า "เสียงเข้าโหม่ง"

บทที่ 3

กระบวนการดำเนินงานวิจัย

โครงการศึกษารูปแบบและการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ โดยกลุ่มเยาวชน ครูภูมิปัญญา และองค์กรท้องถิ่นชุมชนบ้านคลองเสียว เทศบาลตำบลเมืองเวียง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีเป้าหมายในการดำเนินโครงการเพื่อศึกษารวบรวมข้อมูล เรื่องมโนราห์รวมถึงถอดบทเรียนรูปแบบและการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาโนราห์ที่ผ่านมา ในชุมชน เพื่อหารูปแบบกระบวนการที่เหมาะสม ในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ ชุมชนบ้านคลองเสียวให้สืบทอดสู่รุ่นต่อไป

3.1 ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านประชากร ทีมวิจัยกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา คือ เยาวชนที่มียุทธศาสตร์ จำนวน 19 คน เยาวชนในชุมชน 20 คน ครูภูมิปัญญาในชุมชนที่ช่วยบอกเล่า ถ่ายทอดเรื่องราว มโนราห์จำนวน 15 คน ตัวแทนองค์กรในท้องถิ่นแกนนำชุมชนจำนวน 15 คน

ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา ทางโครงการกำหนดพื้นที่เพื่อศึกษาไว้ในอำเภอเวียงสระ 5 ตำบล คือ ตำบลบ้านส้อง ตำบลคลองขนวน ตำบลทุ่งหลวง ตำบลเขานิพันธ์ ตำบลเวียงสระ

ขอบเขตด้านเนื้อหา ทางโครงการกำหนดไว้ คือ ศึกษาประวัติ เรื่องเล่า ตำนานที่เกี่ยวข้อง มโนราห์ รวมถึงบทเรียน องค์ความรู้ รูปแบบการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาโนราห์ที่ผ่านมา และ รูปแบบกระบวนการที่เหมาะสมในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ ชุมชนบ้านคลองเสียว

ขอบเขตระยะเวลา ในการดำเนินงานวิจัยมีการกำหนดช่วงเวลาในการดำเนินงาน 6 เดือน คือ ระหว่างวันที่ 1 มิถุนายน 2555 - วันที่ 31 พฤศจิกายน 2555

3.2 กระบวนการในการดำเนินงาน

ทีมวิจัยมีการดำเนินการตามแผนงานวิจัยที่วางแผนไว้อย่างต่อเนื่องโดยแบ่งการดำเนินงาน เป็น 4 ช่วง คือ

1. กระบวนการสร้างความเข้าใจและพัฒนาทีมวิจัย โดยการนัดประชุมชี้แจงโครงการ จัดประชุมทีมวิจัยประจำเดือน ฝึกอบรมสร้างความเข้าใจเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2. ศึกษารวบรวมองค์ความรู้และการถ่ายทอดศิลปะการแสดงมโนราห์ โดยการจัดเวทีพูดคุย สัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาในพื้นที่ ศึกษาดูงานเรื่องมโนราห์และศึกษาข้อมูลจากเอกสารบันทึกเรื่องเล่า มโนราห์และศึกษาข้อมูลจากเอกสารบันทึกเรื่องเล่ามโนราห์

3. ออกแบบและจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องมโนราห์ให้กับกลุ่มเยาวชน โดยการจัดประชุม ร่วมกันระหว่างเยาวชน ครูภูมิปัญญาและแกนนำที่สนับสนุนงานเยาวชนในพื้นที่

4. สรุปเผยแพร่ผลการดำเนินงานโดยการส่งเสริมให้เยาวชนแสดงการร่ายรำโนราห์ผ่านเวทีการแสดงในงานวัฒนธรรมชุมชนและงานประชุมในเครือข่าย

สามารถสรุปกระบวนการดำเนินงานได้ ดังนี้

3.2.1 กระบวนการสร้างความเข้าใจและพัฒนาทีมวิจัย

จากการดำเนินงานโครงการวิจัย ทีมวิจัยได้มีกระบวนการการสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่าง ทีมวิจัย ที่ปรึกษา ครูภูมิปัญญา ผู้ปกครองและชุมชน พร้อมการจัดกระบวนการพัฒนาศักยภาพของ ทีมวิจัยผ่านกิจกรรมตามแผนการดำเนินงานของโครงการวิจัยดังนี้

จัดประชุมชี้แจงโครงการ

การจัดเวทีประชุมชี้แจงโครงการ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทีมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบเป้าหมายโครงการ กระบวนการในการดำเนินงาน และร่วมเสนอแนะ สนับสนุนการดำเนินงานวิจัยตามโครงการที่ได้วางแผนไว้

วันที่ 1 กรกฎาคม 2555

สถานที่ บ้านคุณพรจิตร์ เทศบาลตำบลเมืองเวียง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ผู้เข้าร่วม ประกอบด้วย เยาวชนทีมวิจัย ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ผู้ปกครองเยาวชนทีมวิจัย ครูภูมิปัญญาและชาวบ้านผู้สนใจ พี่เลี้ยงจากหน่วยสนับสนุนและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนฯ

ขั้นตอนการดำเนินการ

- ทีมวิจัย ครูที่ปรึกษา และทีมพี่เลี้ยงประชุมกำหนดเป้าหมายร่วมกันจากนั้นจึงออกแบบกระบวนการในการจัดเวทีชี้แจงโครงการโดยการนำวัตถุประสงค์ของการจัดเวทีมาศึกษาร่วมกันเพื่อออกแบบการจัดกิจกรรมให้ถูกต้องและสามารถบรรลุเป้าหมายในการจัดกิจกรรมร่วมกันเมื่อออกแบบกำหนดการร่วมกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทีมวิจัยได้แบ่งบทบาทหน้าที่ในการรับผิดชอบ โดยการแบ่งบทบาทตามความถนัดของแต่ละคน เช่น การจดบันทึกข้อมูล การนำเสนอ การเตรียมอุปกรณ์ เตรียมเอกสารประกอบการประชุม ฯลฯ จากนั้นทีมวิจัยร่วมกันประสานงานในการเชิญผู้ปกครอง ครูภูมิปัญญา และที่ปรึกษาเข้าร่วมเวที

- ทีมวิจัย และทีมพี่เลี้ยง ร่วมดำเนินการจัดกิจกรรมตามแผนกำหนดการที่วางไว้ คือ

08.30-09.00 น.	การลงทะเบียนผู้เข้าร่วมกิจกรรม
09.30 – 10.30 น.	ทำความรู้จัก / การชี้แจงความเป็นมาในการจัดกิจกรรม
10.30 – 11.00 น.	การบอกเล่าความเป็นมาของกลุ่มเยาวชน
11.00 – 11.15 น.	รับประทานอาหารว่าง
11.15 – 12.00 น.	วิดิทัศน์ตัวอย่างงานวิจัย / แลกเปลี่ยน
12.00 – 13.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน

- 13.00 – 14.00 น. นำเสนอโครงการวิจัยโครงการศึกษารูปแบบและแนวทางการ
จัดกระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอดภูมิปัญญาามโนราห์โดย
กลุ่มเยาวชนครูภูมิปัญญา และองค์กรท้องถิ่นชุมชนบ้านคลองเสียว
เทศบาลตำบลเมืองเวียง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- 14.00 – 16.00 น. พุดคุยแลกเปลี่ยนแนวทางการดำเนินงานวิจัย และการหนุนเสริม
กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชน

- การสรุปผลการดำเนินกิจกรรม หลังจากการจัดกิจกรรมตามแผนที่ได้วางไว้ ทีมวิจัย
ที่ปรึกษาและทีมพี่เลี้ยงได้ร่วมกันสรุปบทเรียนจากการจัดกิจกรรมร่วมกันเพื่อนำบทเรียนที่ได้
จากการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ไปใช้ประโยชน์ในการจัดกิจกรรมครั้งต่อไป

ภาคเช้า

พี่เลี้ยงงานวิจัยในพื้นที่บอกเล่าความเป็นมาของงานวิจัยและวัตถุประสงค์ในการจัดเวที
ทำความเข้าใจ ตัวแทนทีมวิจัยบอกเล่าความเป็นมาและกิจกรรมที่กลุ่มเยาวชนมโนราห์คลองเสียว
ได้มีการดำเนินงานในพื้นที่

ผู้ประสานงานหน่วยสนับสนุนและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชน บอกเล่า
กระบวนการในการสนับสนุนงานโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ในแต่ละพื้นที่

เสนอวีดิทัศน์ตัวอย่างการทำงานวิจัยของกลุ่มเยาวชนสืบสานประวัติศาสตร์เมืองโบราณ
เวียงสระเพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้มีความเข้าใจกระบวนการในการดำเนินงานวิจัยเพิ่มมากขึ้น

ภาคบ่าย

ทีมวิจัยนำเสนอโครงการวิจัย ศึกษารูปแบบและแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้
ในการสืบทอดภูมิปัญญาามโนราห์โดยกลุ่มเยาวชนครูภูมิปัญญา และองค์กรท้องถิ่นบ้านคลองเสียว
เทศบาลตำบลเมืองเวียง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และเปิดเวที เพื่อให้ผู้เข้าร่วม
ได้มีการระดมความคิดเห็นข้อเสนอแนะแนวทางการดำเนินกิจกรรมของทีมวิจัยร่วมกัน

จากการดำเนินการเวทีประชุมชี้แจงโครงการ ทำให้ทีมวิจัยได้รับข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
เพื่อใช้ในการดำเนินงาน และได้เกิดกลุ่มแนวร่วมจากชุมชนในการช่วยประสานกับองค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่นในการสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มเยาวชน

ประชุมทีมวิจัยประจำเดือน

การประชุมทีมวิจัยประจำเดือน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทีมวิจัยร่วมสรุป ทบทวน
การดำเนินงานวิจัย รวมถึงการวางแผนการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนงานวิจัยที่วางไว้

ผู้เข้าร่วม ประกอบด้วย ทีมวิจัยและกลุ่มเยาวชน ที่ปรึกษา/ครูภูมิปัญญา ผู้ปกครอง
ทีมพี่เลี้ยงงานวิจัย

วันเวลา สถานที่ สำหรับวันที่ในการประชุมที่มิจัยในแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับความสะดวกของที่มิจัยและความเหมาะสมในการจัดกิจกรรมซึ่งมีการกำหนดว่าจะมีการประชุมทุกๆ เดือน ในบางเดือนก็อาจจะมีการประชุมร่วมกันหลายครั้งตามความเหมาะสมในเรื่องของเวลา

สถานที่ในการประชุมที่มิจัยใช้บ้านของหัวหน้าโครงการวิจัยซึ่งเป็นที่ตั้งของคณะมนโนราห์ เพราะมีความพร้อมทางด้านอุปกรณ์ในการดำเนินกิจกรรมและสอนมนโนราห์

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ที่มิจัย พี่เลี้ยง และครูภูมิปัญญาได้ร่วมประชุมวางแผน กำหนดวาระการประชุม และนัดหมายวันเวลา สถานที่ในการประชุมร่วมกันในแต่ละครั้ง

- ที่มิจัยแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในการจัดประชุม เช่น การประสานงานสถานที่ การเตรียมเอกสาร อุปกรณ์ในการประชุม การบันทึกข้อมูล การสรุปการประชุม เป็นต้น โดยการประชุมในแต่ละครั้งที่มิจัยจะแบ่งบทบาทหน้าที่และสลับบทบาทกันทำเพื่อให้แต่ละคนได้มีโอกาสในการพัฒนาทักษะหลาย ๆ ด้าน

- ที่มิจัยและที่ปรึกษา พี่เลี้ยงและครูภูมิปัญญา ร่วมดำเนินการประชุมตามแผนที่วางไว้

- ที่มิจัยและที่ปรึกษา พี่เลี้ยงและครูภูมิปัญญา มีการสรุปผลจากการประชุมร่วมกันแต่ละครั้ง เพื่อนำบทเรียนที่ได้มาปรับใช้และพัฒนาทักษะที่มิจัยในการทำงาน

- ในการประชุมแต่ละครั้ง นอกจากพี่เลี้ยง ครูที่ปรึกษา สมาชิกที่มิจัยแล้ว ยังมีกลุ่มเพื่อน กลุ่มผู้ปกครอง และครูภูมิปัญญาเข้าร่วมประชุมด้วย ซึ่งบรรยากาศในการประชุมบางครั้ง มีการประชุมที่บ้านที่มิจัยจะร่วมกันทำอาหารรับประทาน ซึ่งทำให้บรรยากาศการประชุมแต่ละครั้ง เต็มไปด้วยสีสนและที่มิจัยสามารถเรียนรู้วิถีของคนในชุมชนด้วย

- ในการประชุมแต่ละครั้งมีการทบทวนสรุปผลการประชุมครั้งที่ผ่านมาโดยสมาชิก ผู้ที่รับผิดชอบในการจดบันทึกข้อมูลการประชุมครั้งล่าสุด เพื่อนำประเด็นต่าง ๆ มาพูดคุยต่อการสรุปบทเรียนจากการดำเนินกิจกรรมและทบทวนผลจากการดำเนินกิจกรรมในช่วงที่ผ่านมา เพื่อร่วมกันพิจารณาเนื้อหา ข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่จัดกิจกรรมตามแผนงานวิจัยและร่วมกันวางแผนการดำเนินกิจกรรมต่อเพื่อให้ได้ข้อมูลตามแผนกิจกรรมที่วางไว้

- กระบวนการในการประชุมแต่ละครั้งผู้ดำเนินการประชุมจะทำหน้าที่เตรียมความพร้อมของผู้เข้าร่วมก่อนเข้าสู่ประเด็นที่วางไว้ในหลายรูปแบบ เช่น การนำเรื่องของสติมาใช้ในการสวดมนต์ ทำสมาธิ การฝึกทักษะการปฏิบัติการเคลื่อนไหวร่างกาย หรือกระบวนการพูดคุยแบบเช็คอิน ซึ่งในแต่ละครั้งก็จะมีปฏิบัติแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับเยาวชนผู้ที่รับผิดชอบในการประชุมแต่ละครั้ง จึงจะนำสู่การประชุม โดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนในวงใหญ่ โดยมีที่มิจัยนำคุย และมีคนจับประเด็นเพื่อให้เห็นข้อสรุปในแต่ละประเด็นการพูดคุย ก่อนจะแบ่งการพูดคุยออกเป็น

กลุ่มย่อยตามประเด็นที่ต้องการใน แต่ละครั้งแล้วมาสรุปร่วมกันเป็นวงใหญ่อีกครั้ง โดยเปิดเวทีให้ผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมออกแบบการทำงานของทีมวิจัย

- รายละเอียดในการประชุมแต่ละครั้ง จะมีการกำหนดวาระการประชุมเกี่ยวกับการทบทวนการดำเนินงานที่ผ่านมา ปัญหาอุปสรรค และร่วมหาแนวทางแก้ไข การสรุปบทเรียนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับเยาวชนทีมวิจัย พี่เลี้ยงครูภูมิปัญญา และกำหนดแผนการดำเนินกิจกรรมในแต่ละช่วง

ฝึกอบรม สร้างความเข้าใจเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ทีมวิจัยมีความรู้ ความเข้าใจและมีทักษะในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและพัฒนาทักษะการลงพื้นที่การเก็บข้อมูล การเขียนและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินงานวิจัยตามเป้าหมายโครงการได้

ผู้เข้าร่วม ประกอบด้วย ทีมวิจัย อาจารย์ที่ปรึกษา ทีมพี่เลี้ยงงานวิจัย และผู้ปกครอง
ช่วงเวลา วันที่ 15 กรกฎาคม 2555

สถานที่ ศูนย์การเรียนรู้โนราห์บ้านคลองเสียว (บ้านคุณพรจิตร ชูชื่น)
ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ทีมวิจัย ที่ปรึกษา พี่เลี้ยง มีการประชุมร่วมกันเพื่อวางแผนการดำเนินการในการฝึกอบรมสร้างความเข้าใจเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

- ทีมวิจัย ที่ปรึกษา และพี่เลี้ยง แบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบในการจัดกิจกรรมอบรม เช่น การประสานวิทยากร การประสานจัดเตรียมสถานที่ การเตรียมอุปกรณ์ การประสานขออนุญาตผู้ปกครอง

- ดำเนินกิจกรรมตามแผนที่วางไว้

- สรุปผลจากการดำเนินกิจกรรม

กระบวนการดำเนินงาน

วิทยากรจากหน่วยสนับสนุนและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้กลุ่มเยาวชนจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้มีการนำตัวอย่างการทำงานวิจัยในพื้นที่ต่างๆ มาให้ทีมวิจัยได้เรียนรู้ ก่อนจะชวนทีมวิจัยร่วมกันศึกษาโครงการมโนราห์ เพื่อเป็นการทบทวนทำความเข้าใจร่วมกัน โดยการนำโจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์ของโครงการชวนให้ทีมวิจัยร่วมกันทำความเข้าใจร่วมกัน วิเคราะห์กระบวนการในการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ตามแผนกิจกรรมโครงการวิจัย โดยมีการตั้งคำถามเพื่อให้ทีมวิจัยได้มีการคิดวิเคราะห์และทดลองออกแบบกระบวนการในการเก็บข้อมูลด้านต่าง ๆ ก่อนจะมีการเติมเต็ม และสอนเทคนิควิธีการเพิ่มเติมโดยวิทยากรและทีมพี่เลี้ยงซึ่งมีการฝึกทักษะในด้านต่าง ๆ คือ การตั้งคำถาม การเตรียมตัวในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล การเตรียมตัวลงพื้นที่เก็บข้อมูล การสัมภาษณ์ การสรุปข้อมูล เป็นต้น

3.2.2 ศึกษารวบรวมองค์ความรู้และการถ่ายทอดศิลปะการแสดงมโนราห์

ศึกษาจากเอกสารและสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาในชุมชน

ทีมวิจัยได้ศึกษาข้อมูลเรื่องภูมิปัญญาโนราห์ในด้านความเป็นมา ความศรัทธาความเชื่อ บทร้อง เครื่องดนตรี และทำรำโนราห์ในชุมชนบ้านคลองเสียว (ศึกษาจากเอกสาร/ครูภูมิปัญญาโนราห์ /เวที เติบโตเต็มข้อมูล)

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาข้อมูลเรื่องภูมิปัญญาโนราห์ในด้านความเป็นมา ความศรัทธาความเชื่อ บทร้อง เครื่องดนตรี และทำรำโนราห์ในชุมชนบ้านคลองเสียว (ศึกษาจากเอกสาร / ครูภูมิปัญญาโนราห์ / เวทีเติบโตเต็มข้อมูล)

ผู้เข้าร่วมในการดำเนินงานประกอบด้วย ทีมวิจัย พี่เลี้ยงงานวิจัย ที่ปรึกษา ผู้ปกครอง และครูภูมิปัญญาด้านมโนราห์ในพื้นที่

กระบวนการดำเนินงาน

ในการดำเนินงาน ทีมวิจัยได้มีการประชุม และร่วมกันกำหนดแผน การดำเนินงานเก็บข้อมูล โดยมีวิธีการดังนี้

การจัดเวทีสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชนมีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติ ด้านมโนราห์ จากครูภูมิปัญญาโดยทีมวิจัยแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๆ เพื่อเดินทางไปสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาที่บ้าน โดยมีพี่เลี้ยงและที่ปรึกษากระจายกันลงไปร่วมกิจกรรมกับทีมวิจัยก่อนจะนำข้อมูลที่ได้มาสรุปร่วมกัน เพื่อจัดระบบข้อมูล

การศึกษาจากตำรา เอกสาร อินเทอร์เน็ต เพื่อศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับมโนราห์ โดยจัดกระบวนการให้มีตัวแทน ทีมวิจัย ไปศึกษาข้อมูลตามห้องสมุดและหนังสือตำรา จากครูภูมิปัญญาในชุมชนแล้วนำข้อมูลที่ได้มารวบรวมร่วมกับทีมที่ไปสัมภาษณ์

เมื่อได้ข้อมูลมากพอสมควรแล้วจึงจัดเวทีนำเสนอข้อมูลที่เพื่อให้ครูภูมิปัญญาและผู้รู้ ช่วยเติมเต็มข้อมูลให้สมบูรณ์และถูกต้องมากขึ้น

ทีมวิจัยช่วยกันรวบรวมสรุปข้อมูลที่ได้เป็นเอกสาร เพื่อ นำไปรวบรวมและใช้ประโยชน์ต่อไป

ศึกษาบทเรียนการจัดการเรียนการสอนด้านมโนราห์

ศึกษาดูงานเรื่องมโนราห์คณะไสว ส่งแสง จังหวัดพัทลุง

วัตถุประสงค์ การศึกษาดูงานเพื่อให้เยาวชนทีมวิจัย ที่ปรึกษาได้ศึกษาข้อมูลภูมิปัญญาโนราห์ ศึกษาบทเรียนการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน นำมาปรับใช้ในการศึกษาเรียนรู้พัฒนาการดำเนินงานของพื้นที่ได้

ผู้เข้าร่วมศึกษาดูงานประกอบด้วย ทีมวิจัย พี่เลี้ยงงานวิจัย ที่ปรึกษา

กระบวนการดำเนินงาน

จากแผนกิจกรรมเดิมวางไว้ว่าจะไปศึกษาบทเรียนการจัดการเรียนการสอนด้านมโนราห์ โศกสะบ้า จังหวัดตรัง เนื่องจากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาข้อมูลในชุมชนคลองเสียวพบว่ามโนราห์ที่สืบทอดมายังชุมชนบ้านคลองเสียวอำเภอเวียงสระมาจากจังหวัดพัทลุง จากการประชุมที่มวิจยและคณะจึงตัดสินใจไปศึกษาดูงานที่จังหวัดพัทลุง โดยมีครูภูมิปัญญาเป็นผู้ประสานงานในการจัดการศึกษาดูงาน ที่มวิจยประชุมนัดหมายเพื่อเตรียมการไปร่วมแลกเปลี่ยนกับคณะมโนราห์ที่พัทลุง และสรุปผลจากการดำเนินกิจกรรม

ออกแบบและจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องมโนราห์ให้กับกลุ่มเยาวชนโดยการจัดประชุมร่วมกันระหว่างเยาวชน ครูภูมิปัญญาและแกนนำที่สนับสนุนงานเยาวชนในพื้นที่

วัตถุประสงค์ เพื่อร่วมออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่น่าสนใจ และมีความเหมาะสมในการจัดการเรียนการสอนมโนราห์ให้กับกลุ่มเยาวชนทั้งในทีมวิจยและกลุ่มเยาวชนในชุมชนที่มีความสนใจ

ผู้เข้าร่วม ประกอบด้วย ทีมวิจย พี่เลี้ยงงานวิจย ที่ปรึกษา ครูภูมิปัญญาด้านมโนราห์ในพื้นที่ ตัวแทนครูโรงเรียนวัดเวียงสระ ผู้ปกครอง

กระบวนการดำเนิน

1. ทีมวิจยประชุมร่วมกับทีมพี่เลี้ยงและที่ปรึกษาเพื่อทบทวนกระบวนการจัดการเรียนการสอนมโนราห์ที่ผ่านมาในชุมชนและร่วมแลกเปลี่ยนข้อดี-ข้อจำกัดที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการจัดการเรียนการสอนที่ผ่านมาเพื่อรวบรวมเป็นบทเรียนในการออกแบบการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเยาวชนต่อไป

2. ทีมวิจยประชุมรวบรวมคำถามและสิ่งที่ยากจะเรียนรู้เกี่ยวกับมโนราห์เพื่อออกแบบกระบวนการเรียนร่วมกับครูภูมิปัญญา

3. ทีมวิจยจัดเวทีพูดคุยกับคณะครูภูมิปัญญาเพื่อแลกเปลี่ยนเรื่องกระบวนการสอนมโนราห์เพื่อออกแบบการสอนมโนราห์ในแต่ละเรื่องตามความถนัดของครูภูมิปัญญา ทั้งตำนาน เครื่องดนตรี บทกลอน

4. จัดเวทีออกแบบการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูภูมิปัญญา/เยาวชน/แกนนำชุมชน ผู้สนับสนุนเยาวชน

5. เพื่อออกแบบหลักสูตรร่วมกันแล้วจึงวางแผนการจัดการเรียนการสอนในแต่ละอาทิตย์ว่าใครจะเรียนรู้เรื่องอะไร

6. ทดลองจัดการเรียนรู้ตามแผนที่กำหนดไว้ร่วมกัน

7. หลังจากเรียนรู้แต่ละครั้งจะมีการสรุปผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเยาวชน

สรุปเผยแพร่ผลการดำเนินงาน

เพื่อให้เยาวชนทีมวิจัยได้ฝึกทักษะการสรุปและนำเสนอผลการดำเนินงานเพื่อให้ชุมชนและผู้สนใจได้รับทราบ

การนำเสนอผลการเรียนรู้ผ่านสื่อรูปแบบต่าง ๆ คือ

1.รายการวิทยุ (รายการเวทีชาวบ้าน ทุกวันอาทิตย์ เวลา 17.10น.-18.00น.)

เพื่อให้เยาวชนฝึกทักษะการนำเสนอข้อมูลการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ ความเคลื่อนไหว และผลการดำเนินงานของกลุ่มในรูปแบบการสื่อสารผ่านรายการวิทยุ

กระบวนการดำเนินงาน

- ทีมวิจัยประชุมสรุปทบทวนผลการดำเนินงานของกลุ่ม และวางแผนการนำเสนอผลการดำเนินงานผ่านสื่อวิทยุ(จัดเตรียมข้อมูลเนื้อหาในการนำเสนอ)

- ทีมวิจัยประสานพี่เลี้ยงเพื่อร่วมเตรียมเขียนบทรายการวิทยุ

- ทีมพี่เลี้ยง ที่ปรึกษาประสานสถานวิทยุเพื่อบันทึกหมายวัน เวลา ให้เยาวชนเข้าร่วมจัดรายการ

- กลุ่มเยาวชนจัดรายการตามวัน เวลา ที่นัดหมายตามแผน

- สรุปผลการจัดรายการวิทยุ บทเรียนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น

2.การนำเสนอผลงานผ่านการแสดงมโนราห์ในงานต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน

เพื่อให้เยาวชนได้แสดงความสามารถจากการฝึกซ้อมการรำมโนราห์ เพื่อให้ชุมชนได้รับชมรับทราบ และเป็นโอกาสในการเชิญชวนให้เยาวชนทีมวิจัยไปแสดงในโอกาสต่าง ๆ ต่อไป

กระบวนการดำเนินงาน

- เยาวชนทีมวิจัยฝึกซ้อมการแสดงมโนราห์ โดยการฝึกซ้อมทุกวันอาทิตย์ ที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านคลองเสียว

- ทีมที่ปรึกษา ครูภูมิปัญญาในพื้นที่ ร่วมประสานกับชุมชนในการจัดงานวัฒนธรรม โดยจัดช่วงให้กลุ่มเยาวชนได้แสดงความสามารถในการรำมโนราห์

- วางแผนการแสดงมโนราห์ในช่วงงานประเพณีที่จัดขึ้นในชุมชน เช่น งานจับปี๊บเดือนงานทำบุญ เป็นต้น

- กลุ่มเยาวชน ทีมพี่เลี้ยง ที่ปรึกษา สรุปการเรียนรู้ร่วมกัน

บทที่ 4

สรุปผลการดำเนินงาน

โครงการศึกษารูปแบบและการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ โดยกลุ่มเยาวชน ครูภูมิปัญญา และองค์กรท้องถิ่นชุมชนบ้านคลองเสียว เทศบาลตำบลเมืองเวียง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีเป้าหมายในการดำเนินงาน เพื่อศึกษาข้อมูลองค์ความรู้ เรื่องศิลปะการแสดงมโนราห์ รวมถึงการถอดบทเรียนการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาโนราห์ ที่ผ่านมานี้ในชุมชน เพื่อหารูปแบบกระบวนการที่เหมาะสมในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ชุมชน บ้านคลองเสียวสู่กลุ่มเยาวชนรุ่นต่อไป

กระบวนการในการดำเนินงานที่มิวิจัยเริ่มจากกระบวนการสร้างความเข้าใจและพัฒนา ที่มิวิจัยโดยการจัดประชุมชี้แจงโครงการ จัดประชุมที่มิวิจัยประจำเดือน ผูกอบรมสร้างความเข้าใจ เรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จากนั้นจึงดำเนินการศึกษารวบรวมองค์ความรู้และการถ่ายทอด ศิลปะการแสดงมโนราห์ โดยการจัดเวทีพูดคุยสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาในพื้นที่ ศึกษาดูงาน เรื่องมโนราห์ เพื่อออกแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องมโนราห์ให้กับกลุ่มเยาวชน โดยการจัดประชุมร่วมกันระหว่างเยาวชน ครูภูมิปัญญาและแกนนำที่สนับสนุนงานเยาวชนในพื้นที่ สุดท้ายจึงดำเนินการ สรุปเผยแพร่ผลการดำเนินงานโดยการส่งเสริมให้เยาวชนแสดงการรำยาว มโนราห์ผ่านเวทีการแสดงในงานวัฒนธรรมชุมชนและงานประชุมในเครือข่าย

ที่มิวิจัยสามารถสรุปผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานได้ดังนี้

4.1 สรุปผลการศึกษารวบรวมประวัติความเป็นมาของมโนราห์

ที่มิวิจัยได้ศึกษารวบรวมประวัติความเป็นมาเรื่องมโนราห์ โดยการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม จากเอกสารบันทึกประวัติมโนราห์ทั้งจากอินเทอร์เน็ต จากหนังสือเรื่องเล่ามโนราห์ จากบันทึก ของครูภูมิปัญญาโนราห์ในพื้นที่ที่ได้บันทึกไว้ รวมถึงการศึกษารวบรวมจากคำบอกเล่า ของครูภูมิปัญญาในพื้นที่ ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

มโนราห์ หรือ โนรา หรือเขียนว่า มโนห์รา ก็มี เป็นชื่อศิลปะการแสดงพื้นเมืองอย่างหนึ่งของภาคใต้ มีแม่บททำร่ายอย่างเดียวกับละครชาตรี บทร้องเป็นกลอนสด ผู้ขับร้องต้องใช้ปฏิภาณ ไหวพริบ สรรหาคำให้สัมผัสกันได้อย่างฉับไว มีความหมายทั้งบทร้อง ทำร่ายและเครื่องแต่งกาย เครื่องดนตรีประกอบด้วย กลอง ทับคู่ ฉิ่ง โหม่ง ปี่ชวา และกรับ ปัจจุบันพัฒนาเอาเครื่องดนตรีสากล เข้าร่วมด้วย เดิมนิยมใช้ผู้ชายล้วนแสดง แต่ปัจจุบันมีผู้หญิงเข้าไปแสดงด้วย

ประวัติความเป็นมา

โนราห์หรือมโนราห์ เป็นการละเล่นพื้นเมืองที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในภาคใต้และสืบทอดกัน มานานประมาณสมัยศรีวิชัยหรือราวพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นอย่างน้อย ด้วยกาลเวลาที่ผ่านมานาน เช่นนี้ ทำให้ประวัติความเป็นมาของมโนราห์เล่าผิดเพี้ยนไปจนกลายเป็นตำนานหลายกระแสโนราห์

คณะไหนเชื้ออย่างไรก็นับถือครูมโนราห์อย่างนั้น เวลาที่มีพิธีเข้าโรงครูมโนราห์ ก็จะเชิญวิญญาณครูต่างๆ ที่เคยถึงในตำนานมารับเครื่องสังเวย โดยเฉพาะครูที่สำคัญๆ เช่น แม่ศรีมาลา นางนวลลาลี พระเทพสิงหล พระยาสายฟ้าฟาด ขุนศรีท้าว และพรานบุญ เป็นต้น นอกจากนี้ตำนานมโนราห์ยังอธิบายขนบนิยมและพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับมโนราห์ได้อีกทางหนึ่ง เช่น อธิบายที่มาของการรำคดลองหงส์ รำแทงเข้ การเข้าโรงครูในวันพุธและสงกรานต์ในวันศุกร์ การผูกเสนาโรงมโนราห์เสนาหนึ่งด้วยผ้าแดง ตำนานเหล่านี้บางส่วนจะเป็นความจริงที่เล่าสืบมา หรือแต่งขึ้นให้ดูสอดคล้องกับขนบนิยมในการแสดงมโนราห์ก็ยากที่จะชี้ชัดลงไปได้

หลักฐานจากตำนาน จากวรรณกรรมท้องถิ่น หรือแม้แต่ในวรรณคดีของภาคกลางอย่างบทพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนาในรัชกาลที่ 2 ที่กล่าวถึงการละเล่นพื้นเมืองชนิดนี้ล้วนเรียกการละเล่นชนิดนี้ว่า “ชาตรี” ดังที่ปรากฏอยู่ในบทชาตรีเรื่อง นางมโนราห์ จนเป็นที่ติดใจของผู้ชม ความชื่นชมที่มีต่อเนื้อเรื่องก็ตี ปรารภลักษณะที่แปลกชวนพิศวงของนางกนิรีกิติ ความตื่นเต้นชวนสนุกจากบทบาทของพรานบุญที่เป็นตัวละครสำคัญตัวหนึ่งก็ตีเป็นเหตุให้คณะชาตรีเกิดการเปลี่ยนเครื่องแต่งกายบางส่วน มีการคิดประดิษฐ์ท่ารำบางท่าให้สอดคล้องกับลีลาของนางกนิรีและแม้กระทั่งตัวพรานบุญก็ถูกยืมทั้งชื่อ ทั้งรูปร่าง และลักษณะนิสัยมาใช้เป็นตัวตลกที่เรียกว่า “พราน” สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของชาตรี ความนิยมเล่นเรื่องนี้บ่อยๆ ในพิธีโกนจุก สาเหตุเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านพากันขนานชื่อ มโนราห์ จนติดปากแทนคำว่า ชาตรี ต่อมาคำว่ามโนราห์ ก็กลายเป็นโนรา ตามความนิยมดัดทอนพยางค์ของภาษาถิ่นใต้ในที่สุดคำว่าชาตรี มีผู้เรียกน้อยลงและสูญหายไป

จากสาระสำคัญในตำนานชาตรีและบทไหว้ครูโนราห์ที่สืบทอดต่อกันมาประกอบกับชื่อสถานที่และบุคคลที่เอ่ยถึงในตำนานและบทไหว้ครูเหล่านั้น พอที่จะเชื่อได้ว่า “ชาตรี” ของภาคใต้ได้มีการพัฒนาศิลปะชั้นสูงจนกลายเป็นนาฏกรรมของราชสำนักและของท้าวพระยามหากษัตริย์ในภาคใต้มาตั้งแต่ปลายกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างน้อย และโดยเฉพาะชื่อสถานที่ต่างๆ ที่เอ่ยถึงนั้น บ่งบอกว่า จุดที่ก่อให้เกิดการพัฒนาเป็นศิลปะชั้นสูงอยู่ที่เมืองพังงาโบราณ ได้แก่ บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ทั้งฝั่งตะวันตกและตะวันออก เอ่ยถึง “ขุนศรีท้าวท่าแค” (บ้านท่าแค อยู่ในเขตอำเภอเมืองพังงา) เอ่ยถึง เกาะกะซัง หรือเกาะสีซัง (คือแหลมชัน หรือแหลมกะซัง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเกาะใหญ่ในทะเลสาบสงขลา) นอกจากนี้หลักฐานบ้านพรหมณังจันทร์ พระยาโถม่น้ำ พระยาลุยไฟ พระพุทธรูปทองและประเพณีตายาย่านที่วัดท่าคุระ อำเภอสิงหนคร ภูมูชาเจ้าแม่ท้าวลาลี (ทองลาลี) ซึ่งมีอยู่ที่วัดพะโคะ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เครื่องแต่งกายมโนราห์ที่เลียนแบบเครื่องทรงกษัตริย์และการที่ตำนานอ้างว่านางนวลลาลีกินดอกบัวขาวและตั้งครมว์ จนถูกลอยแพเหล่านี้ล้วนยืนยันว่าตำนานและบทไหว้ครูโนราห์เหล่านั้น ได้บันทึกข้อเท็จจริงเชิงประวัติศาสตร์ของชาตรีไว้อย่างแยบยล

มโนราห์เป็นการละเล่นที่มีทั้งการร้อง การรำ บางส่วนเล่นเป็นเรื่อง และบางโอกาส มีบางส่วนแสดงตามคติความเชื่อที่เป็นพิธีกรรม เช่น มโนราห์คล้องหงส์ มโนราห์โรงครู หรือรำเชียนพราย รำเหยียบนาว จึงกล่าวได้ว่า โดยทั่วไปแล้ว มโนราห์ไม่นิยมที่จะเล่นเป็นเรื่องคงเล่นเป็นของแถม เมื่อมีเวลามากพอ เรื่องที่นำมาเล่นจึงมักใช้เรื่องที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว ระยะเวลาๆ พบว่า เรื่องที่นิยมแสดงมี 2 เรื่อง คือ เรื่องพระรถ และเรื่องพระสอุณ ต่อมาได้เพิ่มเป็น 12 เรื่อง เช่น สังข์ทอง สันนุราช ไกรทอง ปัจจุบันมโนราห์บางคณะนิยมนำเอานิยายสมัยใหม่มาแสดง เน้นการเดินเรื่องแบบละครพูด จนแทบจะไม่มีกรำและการร้องบท บางคณะมีการจัดฉาก เปลี่ยนฉากใช้แสงสีประกอบ จนแทบจะไม่หลงเหลือเอกลักษณ์ของมโนราห์ให้เห็น

ประวัติมโนราห์

นายสาย ภัคดีสังข์ ผู้สอนรำมโนราห์ (ปัจจุบันอายุ 69 ปี) เป็นศิษย์มโนราห์เจิม เศรษฐณรงค์ บ้านช่างทองตง หมู่ที่ 6 ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง เริ่มเรียนรำมโนราห์เมื่ออายุ 7 ปี ในช่วงระหว่างฝึกรำอยู่นั้นอาจารย์เจิม ได้เล่าประวัติความเป็นมาของมโนราห์ให้ฟังว่า

ประวัติมโนราห์ (เล่าโดยอาจารย์เจิม เศรษฐณรงค์ สืบทอดโดยนายสาย ภัคดีสังข์) สรุปความได้ว่า กาลครั้งนั้น ยังมีพระยาเมืองพัทลุง กับพระมเหสี ได้ครองคู่กันมาหลายปี แต่ภักดีไม่มีบุตร ไร้สืบสกุลสักคนทั้งพระสามี และมเหสี ได้ตกลงกันจัดอุปเทธิ์บนบานศาลกล่าว แด่เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขอให้ช่วยประทานบุตรให้สักคนจะเป็นหญิงก็ได้ ชายก็ได้ไว้เป็นทายาทสืบสกุล อยู่มาวันหนึ่งพระมเหสี บอกพระสามีว่ากำลังทรงมีพระครรภ์ พระสามีได้ฟัง ก็ดีพระทัยมาก ต่อมาเมื่อครบกำหนดประสูติกาลได้ประสูติพระธิดา จึงได้ตั้งชื่อว่า ศรีมาลา เจริญวัยมาได้ประมาณ 5 - 6 เดือน ก็เริ่มรำ ทำมือพลิกไปพลิกมา นางสนมพี่เลี้ยง ก็เลयर้องเพลง หน่อย ๆ ๆ จนเคยชินตั้งแต่เล็กจนโตรำมาตลอด ถ้าหากวันใดไม่ได้รำ ข้าวน้ำจะไม่ยอมเสวย ส่วนพระบิดาก็ร้อนใจและละอายต่อไพร่ฟ้า ประชาชน ที่พระธิดาโตแล้วยังรำอยู่เช่นนั้น ไม่รู้จะทำอย่างไร ส่วนประชาชนก็พากันติฉินนินทาไม่ขาดหู เลยตัดสินใจให้ทหารนำไปลอยแพในทะเล แม่ศรีมาลาต้องทนทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสจนสลบนอนแน่นิ่งอยู่บนแพนั้น

แพถูกคลื่นลมพัดพาไปตามกระแสน้ำตามยถากรรมจนกระทั่งไปติดอยู่กับโขดหินใกล้กับเกาะสีชัง พ่อขุนศรีทรา ซึ่งต้องคดีการเมืองถูกนำไปกักไว้บนเกาะสีชัง พร้อมพวกพระยาต่างๆ ที่ต้องคดีเดียวกัน ถูกนำมาขังขังรวมกัน เป็นนักโทษการเมือง บนเกาะแห่งนี้ ในวันนั้นพ่อขุนศรีทราได้ลงไปตักน้ำ เพื่อจะชำระร่างกาย บังเอิญมองไปในทะเล ได้เห็นแพลำหนึ่งลอยมาติดอยู่ ที่โขดหินใกล้เกาะ และมีคนๆ หนึ่งนอนอยู่บนแพ พ่อจะแลเห็นได้ถนัด ตนเองจะลงไปช่วยก็ไม่ได้ เพราะน้ำบริเวณนั้นลึกมาก จึงไปบอกกับพระยาโถม่น้ำ ซึ่งเป็นผู้มีวิชาอาคม เดินบนน้ำได้ ให้ไปช่วย พระยาโถม่น้ำรับปากแล้ว ได้ลงมาดู เห็นเป็นดังที่ขุนศรีทราพูดจริง จึงตัดสินใจเดินไปบนน้ำ

ลากแพเข้าหาฝั่งได้ แต่จะอย่างไร ผู้หญิงที่นอนอยู่ในแพยังสลบไสลไม่ได้สติ จึงได้เรียกบรรดาพวกพระยาทั้งหมดให้มาดูเผื่อจะมีผู้ใดมีปัญญาช่วยเหลือได้ ขณะนั้นพระยาลุยไฟซึ่งร่วมอยู่ในกลุ่มนั้นด้วย คิดว่าผู้หญิงคนนี้ คงไม่เป็นอะไรมาก คงเนื่องจากความหนาวเย็นนั่นเองที่ทำให้เธอไม่ได้สติ เมื่อคิดได้ดังนั้นจึงสั่งให้พวกพระยาทั้งหลาย ช่วยกันหาไม้พินมาก่อไฟสลักกองใหญ่ แล้วพระยาลุยไฟก็อุ้มเอาร่างผู้หญิงคนนั้น เดินเข้าไปในกองไฟ ความหนาวที่เกาะกุมนางอยู่ เมื่อถูกความร้อนจากกองไฟ ก็เริ่มผ่อนคลายและรู้สึกตัวในเวลาต่อมา เมื่อเห็นว่าเธอปลอดภัยแล้ว จึงนำนางขึ้นไปยังที่พัก และให้ข้าวปลาอาหารแก่นาง จนมีเรี่ยวแรงปกติขึ้น เมื่อมีเรี่ยวแรงดีแล้ว แม่ศรีมาลา ก็เริ่มรำลึก ทำให้พวกพระยาทั้งหลายพากันแปลกใจ พากันถามไถ่ไล่เรียงแม่ศรีมาลา จึงเล่าความเป็นมาทั้งหมดให้พวกพระยาฟัง

พวกพระยาทั้งหมดต่างก็คิดกันว่าจะทำอย่างไรต่อไปดี พระยาคนหนึ่งจึงเสนอให้พ่อขุนศรีทรา นำแม่ศรีมาลาไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม ส่วนเรื่องการร้ายรำของเธอ จะมอบให้พระยาเทพสิงหฺร ไปประชุมพระยาให้ช่วยกันจัดการในเครื่องดนตรี และพระยาเทพสิงหฺรเป็นหัวหน้าคณะ เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามที่ตกลงกันแล้ว ก็ยังมีเหลือ อีกอย่างคือชื่อคณะ ให้ทุกคนช่วยกันคิดว่า จะตั้งชื่อคณะว่าอย่างไร แม่ศรีมาลาได้ยินดังนั้น จึงคิดขึ้นมาได้ว่า ตอนที่ลอยอยู่ในทะเล เธอได้ระลึกถึงชาติก่อนๆ ได้ จึงบอกพระยาทั้งหลายว่า ชื่อคณะสมควรจะใช้ชื่อว่า "คณะมโนราห์" เพราะเมื่อชาติก่อน หนูเคยเกิดเป็นมนุษย์ครั้งหนึ่ง หนูชื่อ มโนราห์ ทุกคนพูดว่า จำชาติเกิดปางก่อนได้ด้วยหรือ แม่ศรีมาลาตอบว่า จำได้ทุกชาติ หนูเกิดมาทั้งหมด 12 ชาติ รวมทั้งชาติปัจจุบันด้วย เหล่าพระยาจึงว่า ถ้าอย่างนั้นหนูช่วยเล่าเรื่องราวแต่ละชาติให้พวกเราฟังเถิด แม่ศรีมาลารับคำ แล้วก็เริ่มเล่าเรื่องแต่ละชาติปางก่อนให้ฟัง ชาติเกิดทั้ง 12 ชาติมีดังนี้

- ชาติที่ 1 เกิดเป็นผู้หญิง ชื่อ มโนราห์
- ชาติที่ 2 เกิดเป็นผู้หญิง ชื่อ เมรี
- ชาติที่ 3 เกิดเป็นผู้หญิง ชื่อ ทิพย์เกสร
- ชาติที่ 4 เกิดเป็นผู้หญิง ชื่อ อัมพันธุ์
- ชาติที่ 5 เกิดเป็นผู้หญิง ชื่อ รจนา
- ชาติที่ 6 เกิดเป็นผู้ชาย ชื่อ จันทรโครพ
- ชาติที่ 7 เกิดเป็นผู้หญิง ชื่อ โมรา
- ชาติที่ 8 เกิดเป็นผู้หญิง ชื่อ เกตุบุปผา
- ชาติที่ 9 เกิดเป็นผู้ชาย ชื่อ สังข์ศิลป์ชัย
- ชาติที่ 10 เกิดเป็นผู้หญิง ชื่อ ยอพระกลิน
- ชาติที่ 11 เกิดเป็นผู้ชาย ชื่อ ไกรทอง
- ชาติที่ 12 เกิดเป็นผู้หญิง ชื่อ ศรีมาลา

ฉะนั้น การตั้งชื่อคณะ ขอตตั้งชื่อตามชื่อชาติที่หนึ่ง เพราะเป็นนักฟิสิกส์ หนูเป็นพวกกวี ครึ่งมนุษย์ครึ่งสัตว์ จึงขอตตั้งชื่อคณะว่า "มโนราห์" พวกพระยาได้ฟังดังนั้น จึงตอบตกลง จึงได้ชื่อว่า มโนราห์มาจนทุกวันนี้ ในฐานะพระยาเทพสิงห เป็นหัวหน้าคณะและได้ตั้งคณะมโนราห์ขึ้น มโนราห์ โรงนี้ จึงเรียกกันว่า มโนราห์เทพสิงห

กาลเวลาผ่านไปพอสมควร คณะมโนราห์เทพสิงห ได้แสดงไปเรื่อยๆ จนข่าวลือไปทั่วสารทิศ จนทราบไปถึง พระยาพัทลุง พระบิดาซึ่งรู้เพียงว่า มโนราห์เทพสิงหแสดงดีมาก จึงรับสั่งให้ทหาร ไปรับมาแสดงในพระราชวัง มโนราห์ก็มาแสดงตามคำเรียกร้อง พระยาเมืองพัทลุงได้ทอดพระเนตร การแสดงก็ทรงชื่นชมพอพระทัย พอถึงฉากแม่ศรีมาลาออกมาว่า เจ้าเมืองก็จำไม่ได้ว่าเป็นแม่ศรีมาลา เพราะแต่งกายในชุดมโนราห์ ดูผิดแปลกไปมีรูปทรงน่ารักน่าเอ็นดู พร้อมทั้งมีเสน่ห์เข้ายวนใจ เมื่อแม่ศรีมาลานั้นอยู่บนเตียงตั้ง(ที่นั่งไม่มีพนัก) สำหรับมโนราห์นั่ง เจ้าเมืองก็ลุกจาก ที่ประทับ เดินเข้าไปในโรงมโนราห์ด้วยความสนใจ แล้วได้จูมมือแม่ศรีมาลาพาไปยังตำหนัก และเข้าไปในห้อง ทรง ให้แม่ศรีมาลาเปลี่ยนเครื่องทรงชุดมโนราห์ออก แล้วร่วมสมสู่กับกับนาง แม่ศรีมาลา เห็นผิดปกติ ก็เลยบอกความจริงว่า พระบิดาเจ้าข้า หม่อมฉัน เป็นลูกของท่านนะ ลูกที่ท่านลอยแพไป หม่อมฉันยังไม่ตายแพไปติดอยู่ที่เกาะสีชัง พวกพระยาทั้งหลายเขาเลี้ยงหม่อมฉันไว้ แล้วได้ตั้งคณะมโนราห์ขึ้น

เมื่อได้ฟังดังนั้น ก็ทรงโกรธมาก จึงรับสั่งให้นำแม่ศรีมาลาไปถ่วงน้ำ คณะมโนราห์ทั้งหมด ก็ให้ทหารควบคุมตัวไว้ไม่ให้ออกนอกวัง ส่วนแม่ศรีมาลาเมื่อทหารกำลังนำตัวเดินลงมา จากพระตำหนัก นางได้ขอร้องให้ทหารนำตัวไปพบคณะมโนราห์ และได้กล่าวอำลาครั้งสุดท้ายด้วย ทหารจึงทำตามความประสงค์ นำตัวแม่ศรีมาลาไปพบคณะมโนราห์ ทุกคนเมื่อรู้เรื่องราวก็พากัน เศร้าโศกเสียใจไปตามๆกัน แม่ศรีมาลาพูดกับคณะมโนราห์ว่า หนูหมดบุญที่จะเป็นมนุษย์แล้ว เพราะเกิดมาครบสิบสองชาติแล้ว ท่านทั้งหลายไม่ต้องเศร้าโศกเสียใจ เมื่อท่านคิดถึงหนู ขอให้จัดโรงมโนราห์ขึ้น แล้วให้รำสิบสองท่า ว่าให้ครบสิบสองบท และเล่นสิบสองเรื่อง ตามชาติเกิด ของหนู แล้วท่านจะได้สมหวัง หนูจะมากินกับมโนราห์ท่านนั้น สรุปว่า แม่ศรีมาลาตาย เพราะถูกถ่วงน้ำ (ตายในน้ำ)

มโนราห์งามอย่างไร

การแสดงมโนราห์ในปัจจุบันมีมากมายหลายคณะหลากหลายตามสมัยนิยม แต่หากจะ ดูศิลปะการแสดงมโนราห์ให้เห็นถึงความงดงาม และเป็นการมองอย่างเป็นศิลปะที่แท้จริงนั้น มีวิธีการดูความงามที่ลึกซึ้งและน่าสนใจคือ

- 1) งามรูป หมายถึง ความงามของลักษณะรูปร่าง หน้าตา ศีรษะ บุคลิกต่างๆของผู้รำ มีความสมส่วน สุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง เหมาะสมที่จะรำโนราเพียงใด
- 2) งามรำ หมายถึง งามท่ารำ รำได้สวย ลีลาเคลื่อนไหวถูกต้องและเหมาะสม

3) งามร้อง หมายถึง ความงามของเสียงขับ เสียงร้อง เสียงพูด เสียงจังหวะทำนอง ดนตรี ประกอบทำรำ ตลอดถึงบทกลอนที่นำมาประกอบทำรำต่างๆ ท่วงทำนองจังหวะในการขับบท ซึ่งมีหลากหลายลักษณะ

4) ความงามเครื่องแต่งกาย หมายถึง เครื่องแต่งกายมโนราห์ตามตำนานบอกว่าเป็นเครื่องทรงของกษัตริย์โบราณจนพัฒนาเป็นเครื่องลูกบิดในสมัยปัจจุบันซึ่งมีสองแบบ คือ แบบแบ่งเป็นชั้นๆ ได้แก่ พาดไหล่ 2 ชั้น ปิดคอ 2 ชั้น และคาดรอบอก 1 ชั้น และแบบเครื่องต้น ซึ่งผูกมัดเป็นตัวเสื้อ มีสังวาลและประดับด้วยเครื่องเงิน

5) งามคำประพันธ์ หมายถึง คำประพันธ์ถูกต้องตามลักษณะฉันทลักษณ์ของบทกลอนนั้นๆ ให้คุณค่าในเรื่องของเนื้อหาสาระ การสื่อความหมายชัดเจนหลากหลายมุมมอง มีคติเตือนใจ สอดแทรกคำสอน ให้ความบันเทิงตลกขบขัน และมีความฉลาดในการเลือกสรรใช้ประกอบการรำ ที่เข้ากับบุคลิกของผู้รำ

4.2 สรุปผลการศึกษาคำประกอบในการแสดงมโนราห์

การแสดงมโนราห์มีองค์ประกอบหลายอย่างที่สำคัญได้แก่ คณะมโนราห์ โรงแสดงดนตรี เครื่องแต่งตัว และการแต่งตัว อุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ และโอกาสที่จัดแสดงขึ้น หากขาดหรือไม่พร้อมในด้านองค์ประกอบแล้วการแสดงมโนราห์จะขาดความสมบูรณ์ องค์ประกอบในการแสดงมโนราห์ได้มีการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงเรื่อยมาจากอดีตจนปัจจุบันดังกล่าวในรายละเอียดต่อไปนี้

คณะมโนราห์ เดิมมโนราห์เป็นชายล้วนประกอบไปด้วยผู้แสดงลูกคู่ หมอไสยศาสตร์ และตาเสื้อ รวมทั้งคณะมีประมาณ 12-15 คน

1) ผู้แสดงมโนราห์สมัยก่อนมีผู้แสดงประมาณ 7-10 คน หัวหน้าคณะที่เรียกว่า มโนราห์ใหญ่เป็นผู้ที่มีบทบาทการแสดงมากที่สุด และทำหน้าที่เป็นผู้บริหารคณะ มโนราห์คนอื่นๆ ซึ่งเป็น ตัวรำ เรียกว่า “นางรำ” ตัวรำส่วนใหญ่มักเป็นเด็กอายุตั้งแต่ 8-12 ปี นิยมไว้ผมจุก จึงเรียกเด็กเหล่านี้ว่า “หัวจุกโนรา” นอกจากตัวรำแล้วยังมีผู้แสดงเป็นพรานอีกคนหนึ่ง มักจะรับบทเป็นตัวตลก

2) ลูกคู่ ทำหน้าที่บรรเลงดนตรีหรือที่เรียกกันในภาษาถิ่นได้ว่า ตีเครื่อง มีประมาณ 5-7 คน ทำหน้าที่ตีทับ 2 คน แต่ต่อมาทับทั้งสองลูกคู่ถูกไขว้เข้าด้วยกันใช้ลูกคู่ตีเพียงคนเดียว ทำหน้าที่ตีกลอง 1 คน ตีโหม่งกับฉิ่ง 1 คน เป่าปี่ 1 คน ที่เหลือตีแตว

3) หมออบโรง ทำหน้าที่เป็นหมอไสยศาสตร์ประจำคณะมโนราห์ ทั้งนี้เพราะสมัยก่อนมีความเชื่อในอำนาจเวทมนต์คุณไสยอย่างมาก เมื่อมีการประชันที่เรียกว่า “โนราแข่ง” หมออบโรงจะต้องใช้วิชาไสยศาสตร์ปกป้องการกระทำคุณไสยกระทำต่อฝ่ายตรงข้ามให้เป็นไปต่างๆ นานา แต่กรณีนี้มีน้อย จะทำก็เฉพาะเรื่องที่จำเป็นจริงๆ เพราะเชื่อว่าการกระทำคุณไสยเป็นบาป

4) ตาเลื้อ เป็นผู้ติดตามคณะมโนราห์ไปด้วยความรักใคร่สนทนา โดยมากมักจะหลงไหลหัวจุกโบราณที่มีอายุราว 10-15 ปี จึงติดตามไปคอยช่วยเหลือปรนนิบัติ เช่นช่วยอาบน้ำแต่งตัว แยกหรือให้ขี่หลัง ในกรณีเดินทางไกลและทางลำบากในบางช่วง ตาเลื้อบางคนมีครอบครัวแล้ว ก็มีความหลงไหลเช่นนี้

องค์ประกอบหลักของการแสดง

1) การรำ มโนราห์แต่ละตัวต้องรำวัดความชำนาญ และความสามารถเฉพาะตน โดยการรำผสมท่าต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างต่อเนื่องกลมกลืน แต่ละท่ามีความถูกต้องตามแบบฉบับ มีความคล่องแคล่วชำนาญที่จะเปลี่ยนลีลาให้เข้ากับจังหวะดนตรี และต้องรำให้สวยงาม อ่อนช้อย หรือกระฉับกระเฉงเหมาะแก่กรณี บางคนอาจวัดความสามารถในเชิงรำเฉพาะด้าน เช่น การเล่นแขน การทำให้ตัวอ่อน การรำท่าพลิกแพลง เป็นต้น

2) การร้อง มโนราห์แต่ละตัวจะต้องวัดลีลาการร้องขับบทกลอนในลักษณะต่างๆ เช่น เสียงไพเราะดังชัดเจน จังหวะการร้องขับถูกต้องเร้าใจ มีปฏิภาณในการคิดกลอนรวดเร็ว ได้เนื้อหาดี สัมผัสดี มีความสามารถในการร้องโต้ตอบ แก่คำอย่างฉับพลันและคมคาย เป็นต้น

3) การทำบท เป็นการวัดความสามารถในการตีความหมายของบทร้องเป็นทำรำ ให้คำร้องและท่ารำสัมพันธ์กันต้องดีทำให้พิสดารหลากหลายและครบถ้วน ตามคำร้องทุกถ้อยคำต้องขับบทร้องและตีท่ารำให้ประสมกลมกลืนกับจังหวะและลีลาของดนตรีอย่างเหมาะสมยิ่ง การทำบทจึงเป็นศิลปะสุดยอดของมโนราห์

4) การรำเฉพาะอย่าง นอกจากโนราแต่ละคนจะต้องมีความสามารถในการรำ การร้อง และการทำบทดังกล่าวแล้วยังต้องฝึกการรำเฉพาะอย่างให้เกิดความชำนาญเป็นพิเศษด้วย ซึ่งการรำเฉพาะอย่างนี้ อาจใช้แสดงเฉพาะโอกาส เช่น รำในพิธีไหว้ครู หรือพิธีแต่งพอกผูกผ้าใหญ่ บางอย่างใช้รำเฉพาะเมื่อมีการประชันโรง บางอย่างใช้ในโอกาสรำลงครูหรือโรงครู หรือรำแก้บน เป็นต้น การรำเฉพาะอย่าง มีดังนี้ รำบทครูสอน รำบทปฐุม รำเพลงทับเพลงโทน รำเพลงปี่ รำเพลงโค รำขอเทริด รำเขียนพรายและเหยียบลูกนาว (เหยียบมะนาว) รำแทงเข้ รำคล้องหงส์ รำบทสิบสองหรือรำสิบสองบท

5) การเล่นเป็นเรื่อง โดยปกติมโนราห์ไม่เน้นการเล่นเป็นเรื่อง แต่ถ้ามีเวลาแสดงมากพอ อาจจะแถมการเล่นเป็นเรื่องให้ดู เพื่อความสนุกสนาน โดยเลือกเรื่องที่รู้จักกันแล้วบางตอน มาแสดง เลือกเอาแต่ตอนที่ต้องใช้ตัวแสดง น้อย ๆ (2-3 คน) ไม่เน้นที่การแต่งตัวตามเรื่อง มักแต่งตามที่แต่งรำอยู่แล้ว แล้วสมมติเอาว่าใครเป็นใคร แต่จะเน้นการตลกและการขับบทกลอนแบบโนราให้ได้เนื้อหาตามท้องเรื่อง

เครื่องแต่งตัวและการแต่งตัวของมโนราห์

- 1) เทริด เป็นเครื่องประดับศีรษะของตัวนายโรงหรือโนราใหญ่หรือตัวยืนเครื่อง (โบราณไม่นิยมให้นางรำใช้) ทำเป็นรูปมงกุฎอย่างเตี้ย มีกรอบหน้า มีด้ายมงคลประกอบ
- 2) เครื่องรูปปิด เครื่องรูปปิดจะร้อยด้วยลูกปัดสีเป็นลายมีดอกดวง ใช้สำหรับสวมลำตัว ท่อนบนแทนเสื้อ ประกอบด้วยชิ้นสำคัญ 5 ชิ้น คือ ป่า สำหรับสวมทับบนบ่าซ้าย-ขวา รวม 2 ชิ้น ปิ้งคอ สำหรับสวมห้อยคอหน้า-หลังคล้ายกรองคอหน้า-หลัง รวม 2 ชิ้น พานอก ร้อยลูกปัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ใช้พันรอบตัวตรงระดับอก บางถิ่นเรียกว่า "พานโครง" บางถิ่นเรียกว่า "รอบอก" เครื่องลูกปัดดังกล่าวนี้ใช้เหมือนกันทั้งตัวยืนเครื่องและตัวนาง (รำ) แต่มีช่วงหนึ่งที่คณะชาตรีในมณฑลนครศรีธรรมราชใช้อินทรธนู ชับทรวง(ทับทรวง)ปักเหนือแทนเครื่องลูกปัดสำหรับตัวยืนเครื่อง
- 3) ปีกนกแอ่น หรือ ปีกหน่ง มักทำด้วยแผ่นเงินเป็นรูปคล้ายนกนางแอ่นกำลังกางปีก ใช้สำหรับมโนราห์ใหญ่หรือตัวยืนเครื่อง สวมติดกับสังวาลอยู่ระดับเหนือสะเอวด้านซ้ายและขวาคลายตามทิศของละคร
- 4) ชับทรวง หรือ ทับทรวง หรือ ตาบ สำหรับสวมห้อยไว้ตรงทรวงอก นิยมทำด้วยแผ่นเงินเป็นรูปคล้ายขนมเปียกปูนสลักเป็นลวดลาย และอาจฝังเพชรพลอยเป็นดอกดวงหรืออาจร้อยด้วยลูกปัด นิยมใช้เฉพาะตัวโนราใหญ่หรือตัวยืนเครื่อง ตัวนางไม่ใช้ทับทรวง
- 5) ปีก หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า หาง หรือ หางหงส์ นิยมทำด้วยเขาควายเป็นรูปคล้ายปีกนก 1 คู่ ซ้าย-ขวาประกบกัน ปลายปีกเชิดงอนขึ้นและผูกรวมกันไว้มีพู่ทำด้วยด้ายสีติดไว้เหนือปลายปีก ใช้ลูกปัดร้อยห้อยเป็นดอกดวงรายตลอดทั้งข้างซ้ายและขวาให้ดูคล้ายขนของนก ใช้สำหรับสวมคาดทับผ้านุ่งตรงระดับสะเอว ปล่อยปลายปีกยื่นไปด้านหลังคล้ายหางกิ้งกือ
- 6) ผ้านุ่ง เป็นผ้ายาวสี่เหลี่ยมผืนผ้า นุ่งทับชายแล้วรั้งไปเหนือไว้ข้างหลัง ปล่อยปลายชายให้ห้อยลงเช่นเดียวกับหางกระเบน เรียกปลายชายที่พับแล้วห้อยลงนี้ว่า "หางหงส์" (แต่ชาวบ้านส่วนมากเรียกว่า หางหงส์) การนุ่งผ้าของโนราจะรั้งสูงและรัดรูปแน่นกว่านุ่งโจมกระเบน
- 7) หน้าเพลา เหน็บเพลา หนับเพลา ก็ว่า คือสนับเพลาสำหรับสวมแล้วนุ่งผ้าทับ ปลายขาใช้ลูกปัดร้อยทับหรือร้อยทาบ ทำเป็นลวดลายดอกดวง เช่น ลายกรวยเชิง รักร้อย
- 8) ผ้าห้อย คือ ผ้าสีต่างๆ ที่คาดห้อยคล้ายชายแครงแต่อาจมีมากกว่า โดยปกติจะใช้ผ้าที่โปร่ง ผ้าบางสีสด แต่ละผืนจะเหน็บห้อยลงทั้งด้านซ้ายและด้านขวาของหน้าผ้า
- 9) หน้าผ้า ลักษณะเดียวกับชายไหว ถ้าเป็นของโนราใหญ่หรือนายโรงมักทำด้วยผ้า แล้วร้อยลูกปัดทาบเป็นลวดลาย ที่ทำเป็นผ้า 3 แถบคล้ายชายไหวล้อมด้วยชายแครงก็มี ถ้าเป็นของนางรำ อาจจะใช้ผ้าพื้นสีต่างๆ สำหรับคาดห้อยเช่นเดียวกับชายไหว
- 10) กำไลต้นแขนและปลายแขน กำไลสวมต้นแขน เพื่อขบรัดกล้ามเนื้อให้ดูทะมัดทะแมงและเพิ่มให้สง่างามยิ่งขึ้น

11) กำไล กำไลของโนรามักทำด้วยทองเหลือง ทำเป็นวงแหวน ใช้สวมมือและเท้า ข้างละหลายๆ วง เช่น แขนแต่ละข้างอาจสวม 5-10 วงซ้อนกันเพื่อเวลาปรับเปลี่ยนท่าจะได้มีเสียงดัง เป็นจังหวะเร้าใจยิ่งขึ้น

12) เล็บ เป็นเครื่องสวมนิ้วมือให้ไค้งงามคล้ายเล็บกินนร กินรี ทำด้วยทองเหลืองหรือเงิน อาจต่อปลายด้วยหวายที่มีลูกปัดร้อยสอดสีไว้พองาม นิยมสวมมือละ 4 นิ้ว (ยกเว้นหัวแม่มือ)

13) หน้าพราน เป็นหน้ากากสำหรับตัว "พราน" ซึ่งเป็นตัวตลก ใช้ไม้แกะเป็นรูปใบหน้า ไม่มีส่วนที่เป็นคาง ทำมุกยื่นยาว ปลายมุกงุ้มเล็กน้อย เจาะรูตรงส่วนที่เป็นตาดำ ให้ผู้สวมมองเห็น ได้ถนัด ทาสีแดงทั้งหมด เว้นแต่ส่วนที่เป็นฟันทำด้วยโลหะสีขาว หรือทาสีขาว หรืออาจลิ้มฟัน (มีเฉพาะฟันบน) ส่วนบนต่อจากหน้าผากใช้ขนเป็ดหรือขนสัตว์ขาวติดทาบไว้ต่างผมนอก

14) หน้าทาสี เป็นหน้ากากของตัวตลกหญิง ทำเป็นหน้าผู้หญิง มักทาสีขาวหรือสีเนื้อ

เครื่องดนตรีที่ใช้แสดงมโนราห์ในปัจจุบัน

1) ทับ (โทนหรือทับโนรา) เป็นคู่ เสียงต่างกันเล็กน้อย ใช้คนตีเพียงคนเดียว เป็นเครื่องตีที่สำคัญที่สุด เพราะทำหน้าที่ คุมจังหวะและเป็นตัวนำในการเปลี่ยนจังหวะทำนอง (แต่จะต้องเปลี่ยนตามผู้รำ ไม่ใช่ผู้ร้อง เปลี่ยน จังหวะลีลาตามดนตรี ผู้ทำหน้าที่ตีทับจึงต้องนั่งให้มอง เห็นผู้รำตลอดเวลา และต้องรู้เชิง ของผู้รำ)

2) กลอง เป็นกลองทัดขนาดเล็ก (โตกว่ากลองของหนังตะลุงเล็กน้อย) 1 ใบทำหน้าที่เสริมเน้น จังหวะและล้อเสียงทับ

3) ปี่ เป็นเครื่องเป่าเพียงชิ้นเดียวของวง นิยมใช้ปี่โนหรือ บางคณะอาจใช้ปี่นอกใช้เพียง 1 เล่า ปี่มีวิธีเป่าที่คล้ายคลึงกับขลุ่ย ปี่มี 7 รูแต่สามารถกำเนิดเสียงได้ ถึง 21 เสียง ซึ่งคล้ายคลึงกับเสียงพุด มากที่สุด

4) โหม่ง คือ ซ้องคู่ เสียงต่างกันที่เสียงแหลม เรียกว่า "เสียงโหม่ง" ที่เสียงทุ้ม เรียกว่า "เสียงหม่ง" หรือ บางครั้งอาจจะเรียกว่าลูกเอกและลูก ทุ้มซึ่งมีเสียงแตกต่างกันเป็น คู่แปดแต่ดั้งเดิม แล้วจะใช้คู่ห้า

5) ฉิ่ง หล่อด้วยโลหะหนารูปฝ่ามือรูตรงกลางสำหรับร้อยเชือก สำหรับหนึ่งมี 2 อัน เรียกว่า 1 คู่ เป็นเครื่องตีเสริมแต่งและเน้นจังหวะ ซึ่งการตีจะแตกต่างกับการตีฉิ่งในการกำกับจังหวะของดนตรีไทย

6) แตรระ หรือ แกระ คือ กรับ มี ทั้งกรับอันเดียวที่ใช้ตีกระทบกับรางโหม่ง หรือกรับคู่ และมีที่ร้อยเป็นพวงอย่างกรับพวงหรือใช้เรียวไม้หรือลวด เหล็กหลายๆ อันมัดเข้าด้วยกัน ตีให้พาด กระทบกัน

4.3 สรุปผลการศึกษาด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแสดงมโนราห์

ที่มวิจัยได้ดำเนินการศึกษาข้อมูลด้านด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแสดงมโนราห์ โดยการค้นคว้าจากเอกสารบันทึกต่าง ๆ รวมถึงข้อมูลที่เผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต และการบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาด้านมโนราห์ ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

มโนราห์โรงครู(มโนราห์โรงครู)

มโนราห์โรงครู หมายถึง มโนราห์ที่แสดงเพื่อประกอบพิธีเชิญครูหรือบรรพบุรุษของมโนราห์มายังโรงพิธี เพื่อรับการเช่นสังเวย เพื่อรับของแก้บน

วันประกอบพิธี

การรำโรงครู ทั้งโรงครูใหญ่และโรงครูเล็ก นิยมทำกันในวันพุธไปเสร็จสิ้นในวันศุกร์รวม 3 วัน ในบางแห่งอาจจะยึดถือปลีกย่อยออกไปบ้าง เช่น มโนราห์ในจังหวัดสงขลาถือกันว่าถ้าวันพุธใดตรงกับวันพระ จะงดพิธีเข้าโรงครูด้วย ถือว่าวันนั้นตายายมโนราห์จะไม่มา เพราะติดงานบุญของตัวเองไม่อาจปลีกตัวมาได้ จึงต้องงดทำพิธีเข้าโรงครูต้องเลื่อนไปทำในวันพุธของสัปดาห์ต่อไป

เครื่องบูชาและเครื่องสังเวยที่ใช้ในพิธีนี้ได้แก่ กล้วยเทียน ดอกไม้ มากพลู ของควา ของหวาน ข้าวตอก หัวหมู ไก่ เหล้า และมะพร้าวอ่อน นอกจากนี้ต้องมีเทริด หน้าพราน และเครื่องแต่งกายของมโนราห์มาวางไว้สำหรับวางสิ่งของเหล่านี้เรียกว่า "ศาล" หรือ "ฟาไล" ทำเป็นชั้นวางคล้ายหิ้ง โดยใช้ไม้ไผ่ผูกพาดกับเสาข้างโรง ยื่นออกไปรับกับไม้ชายคาต่อยื่นลงมา ศาลหรือฟาไลนี้มีความสูงระดับสายตา

เครื่องบูชาวันประกอบพิธี

1)เครื่องบูชาสำหรับถวายครูหรือตายายโนรา

ผู้เป็นเจ้าของจะต้องจัดหมากพลูไว้บนศาลหรือฟาไล เครื่องบูชาเหล่านี้ประกอบด้วยหมาก 9 คำ เทียน 9 เล่ม เครื่องเช่นหนึ่งสำหรับ กล้วย 3 หวี อ้อย 3 ท่อน ขนมพองลา 3 สำหรับมะพร้าวอ่อน 3 ลูก เครื่องควาหวาน 12 สำหรับ(มี 2 ชุด) เสือ 1 ผืน หมอน 1 ใบ ผ้าขาว 1 ผืน ผ้านุ่งหมัชาย 1 ชุด ผ้านุ่งหมัหญิง 1 ชุด บายสีปากกล้วย 1 ปาก หน้าพราน 2 หน้า คือหน้าพรานชายและหน้าพรานหญิงซึ่งเรียกว่า หัวอีทาสี อย่างละหน้า โดยวางหน้าพรานหญิงไว้ทางข้างซ้ายหน้าพรานชายไว้ทางด้านขวา

นอกจากนี้การมีเทริดวางไว้ จำนวนเทริดต้องจัดหาตามจำนวนปีที่เว้นจากการทำพิธี เช่น ช่วง 3 ปีจึงทำพิธีโรงครูครั้งหนึ่ง ก็ต้องจัดเทริดมาวางไว้บนศาล 3 ยอดที่เพดานศาลหรือฟาไล จะต้องใช้ผ้าขาวสีเหลี่ยมจัตุรัสผืนหนึ่ง ใช้ด้ายขาวผูกสี่มุม แล้วชิงเข้ากับหลังคาโรงบริเวณศาล เพื่อทำเป็นเพดาน ของที่บูชาภายในเพดานให้ใสมาก พลู กล้วย เทียน และดอกไม้ไว้บนศาลหรือฟาไล

จะต้องตั้งราคาด้วยเงินเหรียญ 3 บาท สำหรับทั้ง 12 สำหรับจะต้องปักเทียนเอาไว้ครบทุกสำหรับ เพื่อเชิญให้ครูหรือตายายมโนราห์มารับเครื่องเช่นสังวเอ

2) เครื่องบูชาที่ห้องโรง

คณะมโนราห์ที่ประกอบพิธีเข้าโรงครู จะต้องจัดหาเครื่องบูชาโดยนำมาวางไว้ที่พื้นกลางโรง ก่อนจะวางลงจะต้องปูเสื่อซึ่งทำด้วยฟ้อ หรือค้ำให้เต็มพื้นโรง เนื่องจากพื้นโรงกว้าง แต่พื้นเสื่อเล็ก จึงจำเป็นต้องใช้หลายผืนมาปูต่อกัน มีข้อแม้ในการปูว่า ผืนกลางโรงจะต้องวางบนผืนอื่นๆ และถือกันว่าจะปัดกวาดหรือสะบัดฝุ่นหรือผงใดๆ ไม่ได้จนกว่าจะเสร็จพิธี

นอกจากจะมีเสื่อฟ้อหรือเสื่อค้ำปูแล้ว จะต้องหาเสื่อจุด ผ้าขาว หมอนมาอย่างละ 1 เอาหมอนมาวางบนเสื่อ แล้วเอาผ้าขาวปูบนหมอนอีกทีหนึ่ง หลังจากนั้นจึงเอาธูปเทียน 9 ชุด มาวางไว้บนหมอนเพื่อไว้ให้คนทรงหรือครูหมอนำนั่งบริกรรมคาถาเชิญครูหรือตายายมโนราห์เข้าทรง

ที่เพดานโรงพิธีจะต้องมีผ้าขาวสี่เหลี่ยมจัตุรัสผืนหนึ่ง มาผูกไว้เพื่อทำเป็นเพดานโรง เช่นเดียวกับเพดานที่บูชาบนศาลหรือพาลไ ภายในเพดานนี้ให้ใส่หมาก พลุ รูป เทียนและดอกไม้ ไว้เช่นเดียวกัน

สิ่งที่ขาดไม่ได้อีกสองอย่างคือ บายศรีห้องโรง ขนาด 3-5 ชั้นมีความสูงขนาดเท่าที่เจ้าภาพ พึงพอใจ ซึ่งอาจจะสูงจำนวน 1 ปาก และอีกอย่างหนึ่งก็คือสายสิญจน์ สำหรับใช้พิธีเชิญครู เครื่องบูชา ทั้งสองรายการ คือ เครื่องบูชาสำหรับถวายครู และเครื่องบูชาที่ห้องโรง จะต้องตระเตรียมไว้ให้พร้อม ก่อนทำพิธี

การเข้าโรงครูมโนราห์

การเข้าโรงครู หมายถึง การที่เจ้าภาพไปรับมโนราห์ที่จะมาทำพิธีรำโรงครูใหญ่เข้ามาสู่โรงพิธี การไปรับนั้นเจ้าภาพจะต้องเอาหมากพลูไปรอรับที่หน้าบ้าน ถือกันว่าหากไม่เอาหมากพลูไปรับ ก็จะเข้าบ้านของเจ้าของบ้านไม่ได้ และเข้าโรงพิธีไม่ได้

เมื่อเข้าโรงพิธีมโนราห์จะต้องคำนึงถึงทิศทางที่จะเดินเข้า กล่าวคือ จะต้องเดินเข้าทาง ทิศเหนือ (ภาษาปักษ์ใต้เรียกว่า “ปลายดิน”) ครั้นเข้าโรงพิธีแล้วก็ต้องตั้งเครื่องดนตรีให้พร้อม ที่จะบรรเลง เครื่องดนตรีของมโนราห์ประกอบด้วย ปี่ ทับ กรับ โหม่ง ฉิ่ง กลอง ขั้นตอนตอนนี้เรียกว่า การตั้งเครื่อง เมื่อตั้งเครื่องเสร็จ ก็จะบรรเลงไปประมาณ 5 นาที จึงหยุดเครื่องเพื่อจะรับประทาน อาหารเย็น ครั้นเวลาบ่ายค่ำ (ภาษาปักษ์ใต้รุ่นเก่าเรียกว่า “เวลานกชมรัง”) ก็จะเริ่มพิธี โดยเริ่มตั้งแต่ การไหว้ครู (ภาษาปักษ์ใต้เรียกว่า “การภาสครู”) ในการนี้จะต้องไหว้ถึง 9 ครั้ง โดยนั่งไหว้ 3 ครั้ง แล้วลุกขึ้นยืนไหว้ 3 ครั้ง แล้วนั่งไหว้อีก 3 ครั้ง สลับกันอย่างนี้จนครบ 9 ครั้ง ก็ก้มลงกราบ ตั้งจิตอธิษฐานเพื่อแจ้งให้ครู หรือตายายมโนราห์ทราบว่า วันนี้ลูกหลานได้ทำพิธีบวงสรวงหรือบูชา ด้วยมโนราห์และเครื่องเช่นไหว้ แล้วขอเชิญตายายมาชมมโนราห์เถิด ในการไหว้ช่วงนี้เจ้าภาพ จะต้องมาร่วมพิธีไหว้ด้วย ขณะไหว้ดนตรีก็จะบรรเลงไปด้วย

การเบิกโรง

การเบิกโรง หมายถึง การเบิกโรงพิธีเพื่อเชื้อเชิญให้บรรดาครุมนโนราห์ หรือบรรพบุรุษได้เข้าร่วมชุมนุมในพิธีกรรมที่จัดขึ้น

การเบิกโรงเริ่มจากการเอาเทียน 3 แท่ง หมากร 3 คำ และเงิน 3 บาท มาทำพิธี กล่าวคือจุดเทียนทั้งสามแท่งขึ้นแท่งหนึ่งนำไปปักไว้ที่กลอง อีกสองแท่งนำไปปักไว้ที่ทับ แท่งละใบ ส่วนหมากรสามคำให้นำไปวางไว้ที่เดียวกันกับปักเทียน

ที่สำคัญในการนี้จะต้องเอากำไลแขน และเล็บสำหรับสวมนิ้วมโนราห์มาวางไว้ในเทียนหมากรซึ่งอยู่ในวงพิธีนี้ด้วยในการเบิกโรงจะต้องกล่าวบูชาพระรัตนตรัย 3 จบ แล้วตั้งคาถาสักเคจจนจบ จากนั้นจึงกล่าวว่าบท “ชุมนุมครุ” เพื่อเชิญครุมายังโรงพิธีด้วยข้อความว่า

เพลงชุมนุมครุ

“ศรี ศรี	ขอเชิญท่านสัสดี
ราชครูของข้านี้	มาชื่อศรีกันมา
มาด้วย สองด้วย	ชูช่วยนะมัญญา
คุณครูอุปัชฌาย์	อุปการะแนะนำคำสอน
วันนี้มีการ	ขอเชิญญาณท่านเสด็จจร
มามาอย่าอวารถ	เข้าตะต้องขอบูชา

เมื่อกล่าวบทชุมนุมครุเสร็จแล้ว ก็ทำพิธีชดหมากร หมากรที่ใช้ในการนี้ก็คือ หมากร 3 คำ ที่นำไปไว้ที่กลองและทับนั่นเอง

หมากรคำแรก (คือหมากรที่วางอยู่ที่กลอง) มโนราห์ผู้ทำพิธีจะนำไปเหน็บไว้ที่หลังคาโรงพิธี ถือเป็นประกาศเชิญเทวดามาคุ้มครองป้องกันรักษาไม่ให้เกิดอันตรายขณะทำพิธี

หมากรคำที่สอง (คือหมากรที่วางอยู่บนทับ) จะต้องนำไปสอดไว้ใต้เสื่อ ถือเป็นประกาศเชิญพระธรณีมาคุ้มครอง

หมากรคำที่สาม (คือหมากรที่วางอยู่บนทับเช่นกัน) ให้ถือกำไว้กับเทียนสามแท่งแล้วสอดเข้าไปในกำไลเมื่อเสียบก่อน 3 รอบ แล้วจึงใส่เข้าไปในทับแล้วกล่าวต่อความว่า

“โอมรัญจวนจิต	โอมรัญจวนใจ
พระพายพัดไป	ขอให้วินาศสันติ
ขอให้ฝูงชน	เมื่อได้ยินเสียงกลอง
ได้มารักหวงข้าพเจ้า	ดังลูกดังหลาน

เมื่อสอดเข้าไปในทับแล้ว ก็ให้ตีกลองตีทับในลักษณะตีรัว สักครู่หนึ่งจึงหยุดเป็นอันเสร็จขั้นตอนการเบิกโรง

การลงโรง

การลงโรง หมายถึง การโหมโรงด้วยเครื่องดนตรี การโหมโรงจะเริ่มขึ้นภายหลังการเบิกโรงเสร็จลงสักครู่หนึ่งในการนี้โนราจะต้องให้ลูกคู่ตีดนตรีโหมโรงเสียก่อน เมื่อโหมโรงได้สักระยะหนึ่ง นายโรงมโนราห์จะทำพิธีการบูชาครู หรือกาศครูอีก คำกาศครูนี้มีเป็นบทที่ว่า

"รีน รีนลูกไหว่นางธรณี หลังเข้ามารองเป็นแท่นรอยตีน"

ขณะที่ร้องบทนี้เครื่องดนตรีจะหยุดบรรเลง ต่อจากนี้ก็จะขึ้นบท "ฤกษ์งามยามดี" ซึ่งมีข้อความตอนต้นว่า

ฤกษ์งามยามดี

ฤกษ์งามยามดี

ปานี่ขอบยามพระเวลา

ขอบฤกษ์ร้องเชิญ

ดำเนินราชครูถ้วนหน้า

เสร็จจากบทฤกษ์งามยามดีจึงขึ้นบทรำยแต่ระ ซึ่งมีข้อความตอนต้นว่า

ลูกกาศครูเท่านั้นแล้ว

ผ่องแผ้วเป็นเพลงพระคาถา

ไหว่บริวารชา

พรหมมาหาลาภหาชัย

จบบทรำยแต่ระจึงขึ้นบทเพลงโทน ซึ่งมีข้อความตอนต้นว่า

บทเพลงโทน

หัตถ์ทั้งสองประคองตั้ง

หัตถ์ทั้งสองประคองตั้ง

ตั้งไหว่เหนือเศียรวัง

ดั่งดอกประทุมมา

จบบทเพลงโทนจึงขึ้นบทไหว่บิดามารดาซึ่งมีข้อความตอนต้นว่า

ไหว่บุญคุณลูกเสียแล้ว

ไหว่บุญคุณแก้วคุณครูสอน

ไหว่คุณอาจารย์ท่านเสียก่อน

ท่านได้สั่งสอนข้าพเจ้ามา

เมื่อว่าบทนี้เสร็จมโนราห์จะออกรำ มโนราห์ที่ออกมารำเป็นตัวนาง หรือมโนราห์เด็ก บางแห่งเจ้าภาพอาจให้เล่นเป็นเรื่อง เป็นการรำเพื่อความบันเทิง ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเรื่องพิธีกรรมอีกแล้ว บางแห่งเจ้าภาพอาจให้แสดงถึงสองยามก็เลิก บางแห่งก็ให้แสดงจนสว่างก็มีเป็นอันว่าพิธีกรรมในวันแรก (คือวันพุธ) ได้จบสิ้นลงเพียงนี้

พิธีกรรมวันที่สอง

การรำโรงครูใหญ่ในวันที่สอง คือวันพฤหัสบดีถือเป็นพิธีใหญ่ เพราะวันพฤหัสบดีถือเป็นวันครู พิธีกรรมในวันนี้มีความแตกต่างอยู่สองลักษณะ คือพิธีกรรมเพื่อแก้บนลักษณะหนึ่ง และพิธีกรรมเพื่อครอบเทริด พิธีกรรมสองลักษณะมีขั้นตอนการปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไป แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงพิธีกรรมเพื่อแก้บนเพียงอย่างเดียว (พิธีกรรมเพื่อครอบเทริด ที่มีวิจัยจะดำเนินการเก็บข้อมูลโดยละเอียดอีกครั้ง)

พิธีกรรมแก้บน หมายถึง การตอบแทนสิ่งที่ตนบนบานหรือขอความช่วยเหลือจากครุมนโนราห์ หรือตายายมโนราห์ พิธีนี้มีลำดับตั้งแต่การไหว้ครู ไปสิ้นสุดการเชิญตายายซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) การไหว้ครู การไหว้ครูเริ่มต้นจาก การเชิญครูแล้วไปเซ่นไหว้

1.1 การเชิญครู เริ่มต้นจากการเชิญตั้งแต่นายโรง ทั้งเจ้าภาพและมโนราห์ร่วมกันเตรียมการ เพื่อเชิญครู มโนราห์ซึ่งเป็นนายโรง หรือที่เรียกว่ามโนราห์ใหญ่จะต้องแต่งพอกซึ่งหมายถึง การนุ่งสลับเพลลา แล้วนุ่งผ้าลาย ตามแบบมโนราห์แล้วเอาผ้าขาวมาผืนหนึ่งพันเข้ามาเป็นชั้นๆ ผ้าขาวผืนนี้จะต้องพับเป็นชั้นอย่างมีระเบียบตามจำนวนเทริดที่ตั้งบนศาล คือ หากตั้งเทริด 7 ยอด ก็ให้พับผ้าขาว 7 ชั้น แต่ละชั้นเรียกว่า “พอก” ในพอกแต่ละชั้นมีการใส่หมาก 1 คำ เทียน 1 แท่ง เงิน 1 สตางค์ (ปัจจุบันใส่เหรียญบาท 1 เหรียญ) เมื่อพับและบรรจุแล้วนำมาพันไว้รอบสะเอว แล้วเอาผ้าลายมาคลุมไว้ข้างหลังโดยมีผ้ารัดที่ผ้ารัดมีพอกห้อยสะเอวข้างละอัน มีผ้าเช็ดหน้าหนึ่งผืน ในผ้าเช็ดหน้าจะมีหมาก 1 คำ เทียน 1 เล่ม เงิน 1 เหรียญ ผูกเป็นข้อไว้หนึ่งครั้ง เอาปลายข้างหนึ่ง มาแขวนไว้ข้างสะเอว ต่อจากนั้นจะนุ่งผ้าลาย ต่อมาจึงใส่ผ้าห้อยหน้า หางหงส์ เครื่องลูกบิด และสวมเทริด ทั้งหมดนี้เรียกว่า “การแต่งพอก” ในการทำพิธีโรงครูใหญ่

ก่อนจะออกมารำ ในตอนเช้ามโนราห์ใหญ่ หรือมโนราห์นายโรง ต้องเชิญครูและ กาศครูเสียก่อนโดยเริ่มจากบท ถูษงามยามดี ผ่องแผ้วเป็นเพลงพระดกดา

1.2 การเซ่นไหว้ เมื่อมโนราห์ใหญ่ กล่าวบท ถูษงามยามดีจนจบ แล้วจึงทำการเซ่นไหว้ ทั้งมโนราห์ใหญ่เจ้าภาพก็ร่วมกันออกซื้อบรรพบุรุษมโนราห์ทั้งหมดที่ตนรู้จักเพื่อมารับเครื่องเซ่นไหว้ ในการนี้ต้องจุดเทียนทุกแท่งทั้งที่บนศาล บนจานอาหารคาวหวานที่ห้องโรง รวมทั้งเทียนที่หน้าเทริด ทุกแท่งก็ต้องจุดให้ครบ

หลังจากออกซื้อบรรพบุรุษแล้ว มโนราห์ใหญ่ก็จะออกรำไหว้ครูแล้วกล่าวบทสรรเสริญ คุณครูว่า

เพลงครู

คุณเอ๋ยคุณครู

เหมือนดังแม่น้าพระคงคา

คั่นคั่นจะแห่ไหลมา

ยังไม่วู้ลื่นรู้สุด

สิบนิ้วลูยกขึ้นดำเนิน

สรรเสริญถึงบุญคุณพระพุทธร

จบบทนี้แล้วต้องรำบทคุณครูสอน บทสอนรำ บทปฐม ถ้ามีเวลาพอว่าให้ จบบทเห็นว่าเวลา ไม่พอ ก็ให้ตัดตอนลงได้ จบบทนี้จึงขึ้นบทสรรเสริญคุณมารดา เหมือนที่กระทำในวันแรก จากนั้น จึงขึ้นบท ฝนตกข้างเหนือ ดังมีเนื้อความว่า

ฝนตกข้างเหนือ

ฝนตกข้างเหนือ

โตนหมอนลงมาฉาฉา

ทางท่ลงมา

ถูกเขาพระยาางเงิน ฯลฯ

ต่อจากนี้จึงขึ้น บทพलयงาม ซึ่งมีบทความว่า

บทพलयงาม

เพียงแล้วเพิ่งได้มาลงโรง พलयงามตามโขลงแล้วก็มาเข้าช่อง
กลิ้งเกลือกเลือกสนคำรื่องร้อง เปลี่ยเปล่าเศร้าหมองเป็นหนักหนา

จบบทพलयงามก็ทำพิธีตั้งเมือง

บทตั้งเมือง หมายถึง บทร้องเพื่อระลึกถึง ครั้งพระยาสาयฟ้าพาด ได้ทำโรงมโนราห์แก่หลาน
ของตน ซึ่งภายหลังมาเป็น ขุนศรีสัตนา พืชตั้งเมืองต้องใช้ขันโบริชน้ำเอาไว้เรียกว่า “แม่ขัน”
ภายในขันมีข้าว 3 รวง มีใบเฉียงพร้าว ใบหมากผู้ หญ้าคา หญ้าเช็ดมอน มาผูกมัดเข้าด้วยกัน
แล้วเอามัดโคน หินลับมีด เงินเหรียญ 1 เหรียญ และเทียนชัยวางไว้ในขัน เมื่อจบบทตั้งเมืองแล้ว
จึงขึ้นบท สิบสอง เป็นการเล่าเรื่องอย่างคร่าวๆ จำนวน 12 เรื่อง ได้แก่ พระสุธนมโนราห์
เรื่องลักษณวงศ์ และเรื่องพระรถเมรี เป็นต้น การจับบทนี้จะทำเพียงสั้นๆ ตามเวลาที่มีอยู่
เพราะหากเล่นเต็มเรื่องก็ไม่อาจแสดงได้ โดยเริ่มต้นบทว่า

จับบทสิบสอง

ขอแสดงแจ้งเรื่องในเบื้องบท	ครบสิบสองทำนองสาร
จะกล่าวถึงโนราปริชาชาญ	สิทธิ์จารย์เขาจะเอาไปเผาไฟ
สิบสองเรื่องเปลื้องไว้	พอได้แล
ขอแสดงเท่านี้	พิธีครู

จบการเล่นจับบทสิบสองแล้วจึงหยุดพัก แต่บางแห่งเจ้าภาพอาจจะขอให้มีการเชิญครูอีกก็ได้
เพราะก่อนหน้านี้ไม่สามารถเชิญให้เข้ามาทรงได้หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ายังไม่สามารถลงครู

ในพิธีคนทรงจะต้องนุ่งผ้าโจงกระเบน คาดเข็มขัดเงิน มีผ้าสไบพาดไหล่ นุ่งผ้า เมื่อก่อน
ใช้สีขาว ปัจจุบันนี้ใช้ผ้าสีใดสีหนึ่งซึ่งเห็นว่าสามารถหาได้สะดวกมานุ่งแทน มีผ้ากาสาหวัดสร
พาดไหล่ คนทรงอาจนั่งทำพิธีเพื่อเชิญครูอยู่ในโรงพิธีหรืออยู่ในบ้านเจ้าภาพได้

การทรงครุมนโนราห์

การทรงนั้นผู้ทรงจะต้องนั่งพับเพียบพนมมือวางเทียนไว้หน้าตนเอง วิธีเชิญเริ่มด้วย
การกล่าวบทสัสดี มีอยู่สองชนิด คือบทสัสดีเต็มรูปแบบหรือเรียกว่าสัสดีใหญ่ กับบทสัสดีอย่างย่อ
หรือเรียกว่าสัสดีน้อย แล้วจึงออกชื้อต่ายหรือบรรพบุรุษที่เจ้าภาพประสงค์จะเชิญมาทีละคน
จนกระทั่งทุกคน บางครั้งก็มาพร้อมกัน จนไม่อาจจะมาในร่างของคนทรงคนเดียวได้ กรณีนี้มักจะ
พบว่าต่ายหรือบรรพบุรุษที่เชิญเชิญมาไปเข้าทรงคนอื่นๆ ในโรงพิธีอยู่บ้างเหมือนกัน ในกรณีนี้
เจ้าภาพจะต้องเตรียมคนทรงสำรองไว้ 1 คน ด้วยเหมือนกัน แต่ก็มีบางครั้ง ที่แม้แต่เชิญ
เป็นเวลานานแล้ว แต่ต่ายหรือบรรพบุรุษก็มิได้มาเข้าทรง นายโรงมโนราห์ก็อาจจะต้องกล่าวด้วย
ถ้อยคำเผ็ดร้อน จึงจะสามารถเชิญเข้าทรงได้ดังเช่นบทเชิญที่ว่า

บทเชิญครู	ดำเนินเชิญมาให้ไวไว
มาเถิดมาต้า	
มาตามสายด้าย	พ่อรำยลงมาตามสายไหม
เชิญมาไวไว	หรือไยราชครูถ้วนหน้า
ร้องเรียกร้องหาสักเท่าใด	พ่อม่วงทองไปไหนไม่เห็นมา
ร้องเรียกราชครู	เหมือนร้องเรียกหมูเรียกหมา
หรือพ่อเป็นผีตายโหง	ไม่สู้เข้าโรงมโนราห์
เพราะเขาได้เคยเชือกถือ	ฝูงชนระบือเลื่องลือชา
ถ้าไม่ลงในคีนี่	สิบปีก็ไม่ยกให้หัวหา
เจ้าพระคุณดิฉานอา	ขอให้มาให้ไวไว

พิธีกรรมวันที่สาม

การรำโรงครูใหญ่ในวันที่สาม คือวันศุกร์ถือเป็นวันสุดท้าย พิธีกรรมวันนี้จึงไม่มีอะไรมากเท่าวันที่สอง กิจกรรมหลักวันนี้คือการส่งครูและการตัดเหมย

1) การส่งครู เนื่องจากได้เชื้อเชิญตายายหรือครูหมอมโนราห์เข้ามาทรง และรับเครื่องสังเวทจากลูกหลานที่ประสงค์แก้บน ก็เห็นเวลาสมควรที่จะเชื้อเชิญตายายกลับจึงได้ประกอบพิธีส่งครูขึ้น การส่งครูเริ่มตั้งแต่ตอนสายของวันศุกร์

2) การตัดเหมย เริ่มภายหลังที่ร้องส่งครูเรียบร้อยแล้ว นายโรงมโนราห์หรือมโนราห์ใหญ่ก็จะทำพิธีตัดเครื่องบูชาและอุปกรณ์การเช่นไหว้บูชาต่อไปนี้ออก มี บายศรีทองโรง เชือกมัดชื่อโรงพิธีจากบนศาล 3 ตับ ผ้าขาวที่เพดานศาล 1 มุม ผ้าขาวที่เพดานท้องโรง 1 มุม ห่อเหมยซึ่งทำด้วยใบตอง (ตั้งอยู่บนศาล)

อุปกรณ์ที่นายโรงมโนราห์ตัดเหมยมีมีด 1 ด้าม เทียน 1 แท่ง และหมากพลู 1 คำ มโนราห์ใหญ่จะรำทำตัดเหมย พร้อมกับจับอุปกรณ์การตัดดังกล่าวไว้ในมือขวา แล้วตัดสิ่งทีหกลงไปตามลำดับ ขณะเดียวกันบุคคลในโรงพิธีก็จะยกเครื่องเช่นบูชาลงมาจากศาล มาไว้ใต้ศาลเป็นอันเสร็จพิธี

ในการตัดเหมยแต่ละอย่าง จะต้องรำคาถากำกับการตัดไปด้วย คาถาตัดเหมยนี้มโนราห์จะไม่ยอมบอกหรือถ่ายทอดให้ใครง่าย ๆ ยกเว้นแก่ ลูกศิษย์ที่ตนมั่นใจว่าจะรับมรดกศิลป์มโนราห์จากตนไปได้ และจะต้องเป็นศิษย์ที่ได้รับการผูกผ่านโนราห์ โดยมีอายุไม่ต่ำกว่า 21 ปีมาแล้ว การที่มโนราห์ไม่ยอมบอกหรือถ่ายทอดคาถาตัดเหมยแก่ใครง่าย ๆ นั้น เพราะเชื่อว่าตายายโนราห์จะมาทำอันตรายแก่ตนในภายหลัง

4.4 สรุปผลการศึกษาความเป็นมาของมโนราห์ในอำเภอเวียงสระ

จากการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลคณะมโนราห์ในอำเภอเวียงสระ เพื่อศึกษาบทเรียนการจัดการเรียนการสอนศิลปการแสดงมโนราห์ในชุมชน ที่มีวิจัยพบว่าความเป็นมาของมโนราห์ในชุมชนคลองเสียวมีดังนี้

คุณลุงสมพร สุขเกษม(ครูภูมิปัญญาบ้านคลองเสียว)

การสืบทอดมโนราห์ในชุมชนบ้านคลองเสียว อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี คุณลุงบอกเล่าว่า มโนราห์ในหมู่บ้านคลองเสียวนี้สืบทอดมาจากคนรุ่นก่อนคือชุมชนคนทุ่งหลวง มีคู่สามี-ภรรยาชื่อนายรอด . นางจง เขามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านคลองเสียว เมื่อก่อนหมู่บ้านคลองเสียว ตรงนี้พื้นที่ติดกับตำบลทุ่งหลวงหมู่ที่ 1 ครอบครัวนายรอดและนางจงมีเชื้อสายมโนราห์ถิ่นฐานบ้านเกิดของเขาเป็นคนทุ่งหลวงย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนบ้านคลองเสียว ตัวเขาสืบสายมาจากจังหวัดพัทลุง คนชื่อจงพ่อเขาเชื้อสายพัทลุง แต่คนชื่อหนูเป็นคนทุ่งหลวง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เกิดอยู่ที่ทุ่งหลวง แล้วคนในกลุ่มนี้ผมยังหาข้อมูลไม่ได้ว่าเชื้อสายวงศ์ของมโนราห์ไม่รู้ว่าอยู่ที่ยายจง หรือตารอด แต่หากเราสืบประวัติมาเรื่อยๆ น่าจะอยู่ที่ยายจง ยายจงคนมีเชื้อสายพัทลุง ใน 1 ปี เชื่อมโนราห์ เขามีโรงครูของเขาเรียก “เกาะหลา” เขาทำพิธีกันทุกปีเลย

สมัยก่อนเขาเรียกมโนราห์เอี่ยมพัทลุง เรื่องมโนราห์ในหมู่บ้านคลองเสียว นายเอี่ยม เป็นผู้ใหญ่บ้านที่นี่ ท่านได้หัดมโนราห์ จากนั้นก็มีลุงเสน ชื่อเสนนะ แล้วนายอิน เจ้าxon หัดเป็นมโนราห์ 5-6 คน ช่วงนั้นเป็นมโนราห์ชายเสียส่วนใหญ่ ถัดมาก็มีนางลาม แม่ของมโนราห์ พรจิตรได้มาหัดต่อ นอกจากนี้ก็ยังมีคนที่สนใจมาฝึกมโนราห์กับมโนราห์เอี่ยมซึ่งเป็นคนอีกกลุ่มหนึ่ง มาจากพานพอ จังหวัดนครศรีธรรมราช คือ นายพร้อม นามสกุลกำเนิด และนายถิ่น ทั้งสอง ได้เอาความรู้จากมโนราห์เอี่ยม หรือที่ชาวบ้านเรียกผู้ใหญ่เอี่ยมนี้ ถ่ายทอดแล้วก็ได้หัดมโนราห์ต่อ มีคนที่ได้ฝึกหัดก็คือมี ลาม เลียบ แล้วก็ได้หัดคนในหมู่บ้านนี้

เมื่อลุงพร้อมหัดมโนราห์ ลุงพร้อมจึงตั้งคณะมโนราห์ขึ้นโรงหนึ่ง ส่วนนายถิ่นก็ตั้งมโนราห์ขึ้นอีกโรงหนึ่ง ในช่วงนั้นจึงมีคณะมาโนราห์ 2 โรง ก็แยกกันอยู่ในหมู่บ้านนี้ ซึ่งมาจากสายเดียวกัน แต่ว่ามาแย่งลูกศิษย์กัน แต่ว่าไม่ได้ขัดแย้งกัน จากนั้นจึงได้มีการถ่ายทอดมาถึงมโนราห์ลาม มโนราห์เลียบ แล้วที่นี้ก็ถ่ายทอดมาจนถึงรุ่นมโนราห์พรจิตร

แรกๆ เจตนาในการหัดมโนราห์มี 2 ประเภท ที่ผมศึกษามาแล้วคือ

1) เป็นลูกหลานที่มีเชื้อสายของครุฑมโนราห์ จึงต้องหัดมโนราห์ เพราะหากไม่ฝึกหัดมโนราห์ เชื่อว่าครุฑมโนราห์จะไม่พอใจ ทำให้เกิดเหตุการณ์ไม่ดีกับตัว จึงจำเป็นต้องหัด

2) หัดเพื่อประกอบอาชีพ การรำการถ่ายทอดทุกสิ่งทุกอย่างประกอบอาชีพได้

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลของที่มิวเซียมพบว่าที่ผ่านมามีคณะมโนราห์ที่ทำการแสดงในพื้นที่จำนวน 7 คณะ แต่ปัจจุบันได้เลิกการแสดงไปแล้ว 6 คณะ เหลือการแสดงอยู่เพียง 1 คณะ คือ

คณะมโนราห์ที่เคยมีในอำเภอเวียงสระ

1) คณะมโนราห์ยิ้ม

จากการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลของที่มิวเซียมโดยการสัมภาษณ์ลูกศิษย์ของมโนราห์ยิ้มทราบว่าคณะมโนราห์ยิ้มได้รับการถ่ายทอดการแสดงมโนราห์มาจากครูที่บ้านควนขนุน อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง และท่านได้ย้ายครอบครัวมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านหัวควน หมู่ที่ 1 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ในช่วงแรกมโนราห์ยิ้มได้ทำการแสดงและได้มีการสอนการรำมโนราห์ให้กับเด็ก ๆ ในชุมชนจนมีลูกศิษย์หลายคน โดยเน้นการสอนรำมโนราห์แบบโบราณที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากพัทลุงจริง ๆ ช่วงแรกมีการแสดงอยู่ในชุมชน หลังจากครูยิ้มเสียชีวิตไม่มีใครดูแลสืบทอดคณะมโนราห์ยิ้มต่อ แต่มีลูกศิษย์ของท่านได้มาตั้งคณะมโนราห์ขึ้นใหม่ชื่อ คณะมโนราห์สมทรงจันทร์ชาตรีศิลป์

2) คณะมโนราห์สมทรงจันทร์ชาตรีศิลป์

ขณะนี้ที่มิวเซียมอยู่ระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล

3) คณะมโนราห์เลียบ อุดมศิลป์

มโนราห์เลียบ เป็นมโนราห์ที่สืบทอดมาจากครูมโนราห์จังหวัดพัทลุง เรียกกันว่ามโนราห์สายนิ่ง การรำรำจะไม่เน้นการเคลื่อนไหวมากนัก เน้นการรำบทกลอน การขับบท มโนราห์เลียบมีลูกศิษย์ประมาณ 8 คน ฝึกหัดและรำร่วมในคณะ ต่อมาลูกศิษย์ได้มีการเปลี่ยนไปเรียนรู้และรำกับคณะอื่นๆ เพราะช่วงนั้นมโนราห์เลียบได้รำบ้างหยุดบ้างทำให้ลูกศิษย์ต้องไปรำกับมโนราห์คณะอื่น

4) คณะมโนราห์จูเตี้ยง

เป็นมโนราห์ที่อยู่ตำบลคลองฉนวน อำเภอเวียงสระ เป็นมโนราห์สายนครสวรรค์รวมราช การรำรำเน้นการเคลื่อนไหว เรียกกันในสมัยนั้นว่าสายเคลื่อนไหว การฝึกลูกศิษย์ของมโนราห์จูเตี้ยงมีการฝึกลูกศิษย์ประมาณ 10 กว่าคน เป็นมโนราห์ที่มีชื่อเสียงดังเพราะเสียงดี รำสวย ทำให้มีผู้ชมมาก เพราะส่วนใหญ่จะชอบชมมโนราห์ที่มีการเคลื่อนไหว วิธีการสอนของมโนราห์จูเตี้ยงมีวิธีการสอน โดยในช่วงแรกจะมีการฝึกให้ลูกศิษย์ที่สนใจฝึกการดัดมือ ดัดนิ้ว ดัดตัว และมีการฝึก ให้รำซึ่งจะเน้นมาก โดยมีการใช้เครื่องดนตรีช่วยให้จังหวะ

5) มโนราห์สมทรง พร้อมน้อย

เป็นคณะมโนราห์สืบทอดมาจากจังหวัดพัทลุง มาอยู่ที่ตำบลทุ่งหลวง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มโนราห์คณะนี้มีจุดเด่นในเรื่องการขับบทกลอนที่ไพเราะ มีทั้งการร้อง รำ พุด

มนิราห์คณะนี้ได้มีการสอนลูกศิษย์ประมาณ 10 คน ส่วนใหญ่ลูกศิษย์คณะนี้จะเก่งในเรื่องบทเพลง มีไหวพริบในการขับกลอน ว่ากลอนได้ไพเราะมากนยุคนั้น

6) คณะพรจิต ศีรวัณณศิลป์

เป็นคณะมนิราห์ที่ตั้งร่วมกันโดยคุณพรจิตรและเพื่อนที่ชื่อวรรณ ตั้งคณะขึ้นเมื่อประมาณ ปี 2534 เพราะพ่อคุณพรจิตรและพ่อคุณวรรณเป็นคู่หูเป็นเพื่อนที่สนิทเหมือนพี่น้อง ได้สนับสนุนให้ ลูก ๆ ฝึกรำมนิราห์มาตั้งแต่เด็ก ประกอบกับคุณพรจิตรและคุณวรรณก็มีความรักในการแสดงมนิราห์ จึงตั้งคณะขึ้น โดยมีการออกไปรำในพื้นที่ต่าง ๆ หลายแห่งทั้งในและนอกชุมชน ประมาณ 3-4 ปี จากนั้นต่างก็มีครอบครัว จึงต้องไปดูแลครอบครัว ทำให้รับแสดงมนิราห์น้อยลง จนกระทั่งเลิกกันไป ในระหว่างที่แสดงมนิราห์ได้มีการฝึกลูกศิษย์ที่สนใจด้วย แต่ไม่มากนัก

คณะมนิราห์ที่ยังมีแสดงในอำเภอเวียงสระ

7) คณะพรจิตร น้อยอุดมศิลป์

คณะพรจิตร น้อยอุดมศิลป์ ก่อตั้งขึ้นโดยคุณพรจิตรเมื่อประมาณปี 2552 คำว่าน้อยมาจาก มนิราห์ตัวน้อยๆ และคำว่าอุดมศิลป์ก็ไม่ได้เพราะว่าเป็นสกุลของบรรพบุรุษที่คุณพรจิตรเคารพ มาตลอด มีเป้าหมายในการตั้งเพื่อฟื้นฟูให้เด็กได้มาฝึกรำมนิราห์ มีความรักในการแสดงมนิราห์ และร่วมกันสืบสานศิลปะการแสดงมนิราห์ต่อไป

โดยส่วนตัวคุณพรจิตรบอกว่ารู้สึกเสียดาย หากศิลปะการแสดงมนิราห์ต้องสูญหายไป ประกอบกับว่าตัวเองรำมนิราห์อยู่แล้ว จึงอยากให้เด็กๆ รำมนิราห์ต่อ จึงมีความสนใจ และตั้งใจอยากจะทำทอดกฐณิบัญญัติด้านมนิราห์ที่มีอยู่ให้กับเด็กๆ ซึ่งไม่ได้เน้นว่าเด็กที่ที่เรียน จะต้องรำเพื่อหาเงินรายได้ แต่อยากเห็นการสืบทอดมนิราห์ต่อไป

4.5 สรุปผลการศึกษาบทกลอน คำร้อง มนิราห์ ที่สืบทอดในพื้นที่อำเภอเวียงสระ

บทร้อง บทกลอน ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากครูภูมิปัญญามนิราห์สืบต่อกันมาในพื้นที่ อำเภอเวียงสระ ทีมวิจัยได้รวบรวมจากการสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาในพื้นที่ สามารถสรุปได้ ดังนี้

เพลงกาศครูบทที่ 1

นะโมตัสสะนังยกมือไหว้พระไปทั้งสาม	นังยกมือไหว้พระไปทั้งสาม
ผู้ที่อันล้ำเลิศประเสริฐสุด	ยกไหว้คุณบิดรมารดา
ทั้งสององค์เข้ามาเป็นที่ยึด	พระคุณล้ำเลิศประเสริฐสุด
ตลอดทั้งมนุษย์ในใต้หล้า	คำมาแล้วแก้วคำอาคำเห่มนัมาไรโรมา
เราค่อยจดค่อยจ้อง	มาเราค่อยร้องค่อยไป
ชักชวนสลิ้มคือพิมพ์ทองหล่อใหม่	นังชักแต่ได้เข้ามาต่อดอก
นังชักแต่ยอดเข้ามาต่อบา	นังชักแต่ด้ายเข้ามาต่อสายไหม

ต่อเล่นด้วยโยน้องหน้า
นั่งชุมนุมไหว้พระเทวดา
อีกพระธรรมทั้งเจ็ดคัมภีร์
ยอไหว้คุณตาตูกไปทั้งสี่
พ่อมารักษาร่างกาย
ไหว้พระสังข์คณิมาแต่งตา
แต่งจนครอบสิ้นพร้อมทั้งดินน้ำลมไฟ
พร้อมทั้งอาการสามสิบสอง
คตินี้ได้นั่งกล่าวครอง
ขอให้เครื่องในน้ำพระปัญญา
น้ำเน่าน้ำเหงื่อพ่อไหลมา
ขอให้เป็นเหยื่อแซ่เหว
ขอให้เป็นเหยื่อนกเหยื่อกา
ดวงเนตรของพ่อทองผมสอด
ทำไม้กลัดผมชมตามพ่อร้อยซังเหอ
สองแก้วพ่อร้อยซังอา
พ่ออย่าตัดเสียให้ม้วย
บากหน้าหาใครพ่อแขนสว
มาด้วยช่วยทำร่มโนราห์

เพลงกาศครูบทที่ 2

กาศครูกันเสร็จสรรพ
พระแม่ค่าเหอที่ได้เลี้ยงลูกมา
ตั้งแต่น้อยจนกายเติบโตใหญ่
กว่าลูกจะรอดขึ้นมาเป็นตัว
ทุกคำคั้นเข้าแม่ค่อยเฝ้าถนอม
ผูกเปลเวเข้าแม่ผ้าเข้ามาวาง
เวลาลูกนอนแม่ไม่หอนได้หลับ
ยามเมื่อพระมาเสวยข้าว
ได้ยินเสียงลูกตื่นสะอื้นร้อง
ทั้งสองพระกรแม่ค่อยชุก
เมื่อพระแม่ไปไหนไวไวมา

พอลงถึงโรงลูกก็ตั้งสะเค
นั่งพระเจ้าไปทั้งห้า
อย่าศัตรูเข้ามาเบียนลูก
ไหว้พระธรรมเจ็ดคัมภีร์
ไหว้พระวิพังมาแต่หู
ตาตูกวัดตาแต่งหมุกลูกญาได้หายใจ
แต่งหมุกลูกมาได้หายใจ
พระโบสถ์ก็บรรยัดให้
ครบทั้งอาการสามสิบสอง
ถ้าพ่อไปตายข้างฝ่ายเหนือ
ถ้าพ่อไปตายข้างฝ่ายเล
ถ้าพ่อไปตายข้างฝ่ายตก
ดุกแดงดุกขาวลูกญาไว้ทำไมกลัดผม
ลูกน้อยไว้ทำไมหลอดลม
ออหน้าพ่อร้อยซังเหอ
ร้อยซังรักษา
พ่ออย่าตัดจิตตัดใจ
พ่ออย่าตัดรักเสียให้ม้วย

นั่งคัมบัไหว้ท่านพระมารดา
ช่วยทักรักษาจนรอดตัว
แต่น้ำใจแม่ไม่ให้ลูกได้ชั่ว
คุณพระแม่ยอหัวจนไผ่ผอง
ค่าแล้วแม่ช่อยกล่อมกล่อมให้ลูกหลับ
กลัวลของผองผองลงมาทับ
ปรับหูฟังเสียงลูกร้อง
แม่เจ้าไม่ทันจะอิมท้อง
พอละวายแม่ค่อยยอมมองเข้ามา
ส้ากกลัวลูกพลัดตกจากเปลผ้า
ส้ากกลัวลูกญาร้องอยากนม

คุณบิดรของเราทั้งสอง
ทุกคืนคำเข้าแม่ค่อยเฝ้านิยาม

ควรประดับรับประครองไว้ผม
ชมสมาคมยกชูแก้วข้าเอ๋ยขึ้นบูชา

เพลงกาศครูบทที่ 3

กาศครูเท่านั้นแล้วขอแผ้วเป็นเพลงคาถา
ดำแดงแต่งปลูกหาหรือแม่โพสส์สวัสดิ
ไหว่นางธรรณีเมฆเขลา
ธรรณีแม่แก้วข้าเหลียวกล้าเกศาเสียให้ไกล
คินนี้และขอขาคความอำภย
ขออย่ามีภัยเสียเลยหนา
ขอที่ตั้งเขียนตั้งจักร
โรงรำของข้าขอให้สวัสดิมีชัย
ละเลียดไปทั้งความจัญไร
อย่าเข้าใกล้เสียเลยหนา
สามสี่พี่น้องช่วยรักษา
มันคินสุดจะคิน
เป็นครุมนโนราห์มาแต่ก่อน
คินหลับไปแล้วลูกลืมถ้อย
มันลืมถ้อยลืมคำจำราชครูถ้วนหน้า
ตาครูวังเวนครุของข้า

แรกเริ่มเดินมาไหว่นวลนางหงส์ตรงพาลี
ไหว่นวลนางหงส์ตรงพาลี
ไหว่วิถีราชาภูมิมาหาลามหาชัย
ลูกเล่นเต้นรำบนเหนือแม่
ลูกบ้วนน้ำมากจากน้ำลายใส่
ตรงนี้เป็นที่องค์โงงขอที่ตั้งโรงรำโนราห์
ตั้งโรงมนัสโรงบินจา
คุ้มไปทั้งความเสนียด
ขึ้นชื่อว่าโงงกับภัย
จะไหว่ภูมิเสแรกทั้งสามสี่ห้อง
พรวนบุญของข้าเป็นครุมนโนราห์มาแต่ก่อน
หลับเหอจะนอนไม่ได้นอน
ตื่นนอนสอนลูกอยู่พรวๆ
ตื่นขึ้นลูกน้อยลืมจำ
ไหว่ตาหลวงหวัดตาหลวงแหวน
แม่แขนเป็นครูน้องคินนี้แม่ล่องเข้ามา

เพลงกาศครูบทที่ 4

จะไหว่นางพิมพ์นางพัด
สุดท้อนางน้องเพื่อน
เจ็ดคนชาวฟ้า
สอดปีกสอดหาง
ลูกสาวของท้าวเมืองชุมพร
พรวนทิพเข้าเดินดง
พรวนพานางมา
มันหน้าสมเพศ
รันรูกบุงปาไม้รันเรียง
กาตีกาป้ายเห็นคนเข้าใกล้

นางสีจู้ดพัชชาดา
แก้มเกลื่อนชื่อเจ้าสาวมโนราห์
ลูกสาวของชาวเมืองชุมพร
ได้ทำได้ทางนางขึ้นนอน
ไปได้นายพรวนปรีक्षा
ไปได้ยาพรวนคงพาเดินพา
รันรูกบุงปาไม้รันเรียง
แต่นอนน้องโง่งนังร้องสงเสียง
เหวียงสาวซ้อนไว้ได้ไม้กาหลง
กางวอยง

ศรีสุธนไปรบศึก
พระศรีสุธนยังไม่กลับมา
นางมโนราห์ปัญญามาก
ตอนเอนางมโนราห์บูชาเพลิง
มันบินไปจับที่ต้นโพธิ์
มันบินไปจับที่ต้นไม้ใหญ่
หน้าโอหน้าเอกระหม่อม
สั่งความไปพี่ศรีสุธน
ยังไม่แก้แค้นพลี
หนทางที่จะไปเมืองไกรลาส
จำใครไม่ใช่
พ่อแพ่งจักชุกแลลูกลงมา
พ่อแพ่งจักชุกแลลูกลงมา

เพลงภาคครุฑที่ 5

รักเข้าเอยไหว
ได้แย้มพระโอษฐ์ได้โปรดปราน
ปากคนทักดีเขาว่าผีทักไข้
พ่ออย่าได้ท้วงพ่ออย่าได้ทัก
เขารว่าข้าพ่อแข็ง
แขกไปใครมาข้ามพ่อไม่ได้
ท้าวเวทสุวรรณพ่อเป็นบุญปลูก
พ่อใช้ยาผงโรยลงมา
เปรียบเสมือนควายร้ายเข้ามาทอลูก
ขอรับสัตตอاياพ่อแบ่งเบา
นั่งไหว้กระตุนแม่น้ำกลิ้ง
เทวาทูกจอมทุกหย่อมหญ้า
ยามเมื่อพระพรายมันฉายพัดต้อง
เทวารักษาเหลียมพระสุเมรุ
จัดแจงแต่งตัวเข้าท่าเวื่อน้อง
พอกาศเสร็จสำเร็จไม่ได้เข้า

รำลึกถึงเจ้าสวามโนราห์
เอนางมโนราห์มาบูชาเพลิง
สั่งแม่ผิวเบิกจากสามเหลียง
โฉมฉิมโนรินสาวบินไป
บากบ่ายหน้าโชต้นไม้ไทร
สั่งความไปที่พี่ศรีสุธน
เมื่อยขอลาทำวไปเมืองบน
หนทางที่จะไปเมืองไกรลาส
นางนกอินทรียบินไม่ขาด
ให้แคล้วคลาดกับชายพัชดา
แกล้งร่อนรำทำถวายเป็นเทวดา
ชวามนุษย์ได้หลังทำสิ่งใด
ประเดี๋ยวใจเห็นเขาทำรำทำโนราห์

นั่งไหว้พระภูมิสถานท่านเจ้าบ้าน
ฝ่าเท้าอย่าได้ท้วงได้ทัก
เท่านี้สุดสายสากล้นัก
ยอดรักโอดอ่อนสงพรมา
พ่อเรียวพ่อแรงพ่อแข็งกล้า
นั่งบนนอยอไหว้อาจารย์ข้า
พ่อได้เป็นเจ้ายุคเป็นเจ้าญา
ขอรับสัตตอاياพ่อแบ่งเบา
พ่ออย่าทอให้ถูกที่ปลายเขา
ขอทุเลาเหล่านายที่ใช้มา
ท้าวเทวาทินกลิ้งลงน้ำซ่า
เทวารักษาเหลียมพระสุเมรุ
ไม่ให้อรระนอมมาค่อมเอน
พระพุทเจ้าได้ฝากศาสนา
ออกมารำลองสืบสิงท่า
ขอเทวดามาประชุมสี่มุมโรง

เพลงท่ารำ 12 ท่า

ฉันจะรำท่าสิบสองหรือท่าแม่ลาย
ท่าที่หนึ่งพนมมือขึ้นตรงหน้า
ท่าที่สองจับข้างอย่างกระบวน
ท่าที่สี่จับข้างวางเพียงเอาจ
ท่าที่หกจับหลังตั้งประจำ
ท่าที่แปดจับข้างวางเพียงบ่า
ท่าที่สิบจับเสมอนหน้าท่าพอดี
ท่าสิบสองเขาควาชัดขึ้นให้เป็นวง
หมดท่ารำท่าทำครูจิตรหนูขอกราบการณ

ให้หญิงชายได้ชมพอสมควร
ไหว้พ่อแม่ที่มาอย่าเย้ยสวน
ท่าสามลั่นจับขวาชดท่ารำ
เปลี่ยนมือเร็วท่าที่ห้าอย่างน่าชม
เปลี่ยนมือรำท่าที่เจ็ดขึ้นให้เด็ดดี
แก้มือขวาชดไว้ให้เข้าที่
สิบเอ็ดมีเปลี่ยนมือรำท่าทำครู
จุดประสงค์เครื่องหมายไว้เพียงหู
ประทานอภัย

เพลงเข้าโรงครู

จำเอยจำโน้ต
ยิ่งดึกยิ่งช้า
รำเล่นหน่อย
แวนไปรวดเร็ว
โพกผ้าเช็ดหน้า
แต่งตัวเสร็จกลับ
มายืนอยู่อ่านมนต์
โกกัณนั้นมาไกละหน
หลีกให้พ้นผีหลวงการาไทย
ถอดหลักชักออกปักเวียนใส่
ทั้งไปโพธิ์โพกอองามพรายราย
ทั้งสองฝ่ายลายผืนแดง
สายระฆังวัดตึงสะตึงแข็ง
ออกจากแฝงบุรีลั่นผ้าพราย

คันโยกไปนักรมณก็ชักช้า
แต่ส่วนเวลามันยังไกล
เหงื่อเหลอมนยอดไคลไหล
สอด้วนี้วี่ชีวา
ผ้าเวียดเข้าสองผืน
ขยับยืนจับแต่สายผ้าผืน
ร้องเรียกพรายสีภูมานทวารกล่า
เงยชะแฉ่แลฟ้าหาเรอบน
เดินตรงลงโรงสีหมอก
ประด้นประดาพรายงามอร่ามไป
พานหน้าพานหลังพร้อมทั้งพานท้าย
ขุนแผนถีบเอนขึ้นบนหลัง
สีหมอกกล่าพองคนนองแรง

เพลงแก้เหลอย

พระหัตถ์สองประคองคู่
ได้เรือกเบิกพานท่านเจ้างานเขาจุดเทียน
ให้ท่านเจ้างานเขาจุดเทียน
พ่อเจ้าองค์ใดเป็นเจ้าเหลอย

ตั้งนะโมนมัสการ
ฉันมนิราห์น้องอภิวาทร้องประกาศขึ้นเหนือเศียร
กระจ่างแจ้งแสงพราย
พ่อคุณเอ๋ยมารับพา

พ่อพาไปทิ้งที่ในน้ำ

มาพกมาพาเอาเกลอยไป

ขอให้ได้กับฝูงกุ้ง

ขอให้ได้ฝูงเข้เทรา

ขอให้ได้กับนางขึ้นินิด

ขอได้เพชรพญาร

ดูพรรวๆ แพรวๆ แก้วข้าเอ๋ยพาครู

คันพ่อรับเกลอยเอาไปแล้ว

ส่งให้กับท่านเจ้างาน

น่านไปต่อโพงพ่ออย่าโถกถื่อ

พุทธรังให้แคล้วธัมมั้งให้คลาด

โถมงามพาทิ้งที่ในไฟ

ขาดกันเหล่าเจ้าพ่อนา

พวยให้ได้กับฝูงปลา

ได้ฝูงมัจฉาในสาคร

ไปติดกับนางขึ้นินอน

พาร่อนสู่ดาวเวหา

พาไปเหล่าเจ้าพ่อเอ๋ย(ส่งเกลอย)

โอดอ่อนพรแก้วส่งให้มา

ทั้งพักพวกดิฉันที่ร่ำมนราห์

น่านๆ ต่อเรือพ่ออย่าถามหา

สังขังให้ขาดขาดกันเถิดหนาพ

ขุมขุมครู

สี่สี่สตรีเจ้าข้าเอ๋ย

ข้าข้าน้อยเชิญอัครธรรมา

ขอให้วินาโอเลวิลายสาย

สำหรับภัยทุกโอเลไม่เหือดหาย

ขอให้มิชัยโอเลสิทธ์เมล์

สอดขึ้นหวงคิ้วโอเลไม่ได้เอ

ข้าจะไหว้โอเลพระสี่อ่าน

ตั้งใจๆ จ้านงโอเลส่งนิพาน

ท่านได้สั่งสอนโอเลตัวข้ามา

เชิญท่านมาสิงโอเลเอาข้ารา

สตรัสรู้ๆ ยามีมา

สี่สี่จำเรณูสุข

ลามลามมาไม่ขาดสาย

มือมือข้าสิบนิ้ว

นะโมตนะโมตพุทฺธเย

ข้าจะไหว้พระสี่สงฆ์

คุณครูๆ อาจารย์

ขานเอ

มโนราห์ว่า เล่าและเรือนเหอเรือน ลูกไหว่นางธรณี

ลูกคู่รับ เล่าและผิงแผนเอ๋ย

มโนราห์ว่า เล่าและเอาหลังเข้ามารองแทนชาวมนุษย์

ลูกคู่รับ เล่าและทั้งหลายเอ๋ย

มโนราห์ว่า เล่าและเวอดินดำถักมาขึ้นน้ำ

ลูกคู่รับ เล่าและของทรายเอ๋ย

มโนราห์ว่า เล่าและชาเหอต้องทำนองเสมื่อนว

ลูกคู่รับ เล่าและชักไถเอ๋ย

มโนราห์ว่า เล่าและนาถกระจายแล้วพานให้โนเน
 ลูกคู่รับ เล่าและโนโนเอ๋ย
 มโนราห์ว่า เล่าและครั้นพี่จะไปไม่ลืม
 ลูกคู่รับ เล่าและน้องหน้าเอ๋ย
 มโนราห์ว่า เล่าและดาร์ผ้าตัดถูกด้วยลม
 ลูกคู่รับ เล่าและฝันของเอ๋ย
 มโนราห์ว่า เล่าและเอาหัวเรือเข้าไปสู่แคม
 ลูกคู่รับ เล่าและหลาดันเอ๋ย

ออ เหตุเล้นเรือดำเวอน้อง
 ออ ว่าไกลหลังไกลฝั่ง
 เพื่อนบ้านเขานับปี
 เอาเกาะสี่ซังเข้ามาเป็นเรือน
 พอลงถึงโรงลูกก็ตั้งสะเค

กลางคืนเข้ามาเป็นกลางวัน
 เอาเกาะสี่ซังเข้ามาเป็นเรือน
 นวลทองสำลีเขานับเดือน
 เป็นแทนที่นอนน้องหน้า
 นั่งชุมนุมไหว้พระเทวดา

บทพราयงาม

ดึกแล้วได้มาลงโรง
 กลิ้งเกลือกเลือกสนคำรื่องให้เปลี่ยวปล่าว
 เขี่ยบตาหมอเฒ่าจับได้มา
 เชือกรัดข้อแขนไว้พอดี
 ไข่เชือกจับเอาเจ้าไว้
 ยอพระเศียรขึ้นเอาเกือบตามหมอน
 ยามเข้ายามสายเจ้าคลายร้อน

พราयงามตามโขลงไปหลงช่อง
 เสร้าหมองเป็นหนักหนา
 เอาใส่ในลงแล้วก็หาไม่มี
 ใครจะมาปราณีแล้วก็หาไม่
 กรายให้เจ้ารองนอน เอาท่อนไม้ขึ้นมาวาง
 ตีนนอนเจ้าไปสรงน้ำในพระคงคา
 ตีนนอนไปสรงในพระคงคา

บทสิบสอง

บทที่ 1

กลายกลับดับเรื่องไปตามเบื่องบท
 กล่าวถึงนางโนราห์ปรีชาชาญ
 ไปตรัสบอกต่อแม่ผัว
 ได้ปีกได้หางนางสมดังใจ

ให้ครบกำหนดสิบสองทำนองสาร
 โหรจารย์จะเอาไปเผาไฟ
 บุญช่วยตัวไม่วิบัตร์ไม่ตัดไส้
 บินไปไกลลาดปราสาทนาง

บทที่ 2

ฝ่ายพระรบทข้าทำพิศพร้าย
 ลงวให้กินสุราแล้วพุดจาพราง

ความรักใคร่เมรีไม่เห็นห่าง
 ถามต่างๆ นางแจ้งไม่แพรงพราย

ได้ดวงเนตรแม่ป่ากับห้อยาผาง

แล้วขึ้นทรงพาที่ ไม่เหยียดหันหาย

บทที่ 3

ฝ่ายทิพย์เกสรวอนให้พี่ชาย

พาไปขับเปลแกว่งชิงช้า

บทที่ 4

ฝ่ายลักษณะวงทรงเพื่อฝัน

นางรำพันพึมพำร่ายพระคาถา

ไกรสรเหออย่าไปไกลศาลา

พระเจ้าตาไม่อยู่ดูไม่ดี

บทที่ 5

ท้าวสามลจนจิตให้คิดแค้น

กระที่บแทนเตียงทองอันผ่องใส

ไฉ่เงาะปามันพารจนาไป

คิดในใจแค้นอยู่ไม่รู้ราย

บทที่ 6

กล่าวถึงยอพระกลืนไม่กินแฉ่ง

พูดเสียแล้งภูษาสาย

บทที่ 7

ลักษณะวงศ์ทรงเผยพระอบแก้ว

เปิดเห็นแล้วเส้นผมภูษาสาย

กลืนน้ำลอบตบต้องเข้าร่างกาย

มันคล้ายพุ่มพวงดวงศร่าหมอง

บทที่ 8

บทที่ 9

บทที่ 10

บทที่ 11

บทที่ 12

ชาลวันพิโรจน์อดน้ำพรง

จิตหมายมุ่งเอาแพไม่แลเหลียว

นายไถลยื่นร่ายมนต์อยู่คนเดียว

กุมพีเหลียวฟาดทางเข้ากลางแพ

นายไถลขึ้นขี่หลังไม่ยั้งยุด

กุมภีมุดลงไปในกระแสน

สิบสองเรื่องอดไว้พอได้แล

ทำกันแต่เพียงนี้พิธีครุ

หมายเหตุ

ครุภูมิปัญญาบอกว่ามโนราห์ที่เป็นหญิงจะได้เรียนเฉพาะบทที่ 1 – 7 บทที่ 12 เท่านั้น

ส่วนบทที่ 8 – 11 จะได้รับการถ่ายทอดเฉพาะโนราที่เป็นชายเท่านั้น เนื่องจากทีมวิจัยได้รับการเรียนรู้จากครุภูมิปัญญาที่เป็นหญิง จึงสามารถเก็บข้อมูลได้เฉพาะที่ได้รับการถ่ายทอดจากโนราที่เป็นหญิง

บทร้องที่มีการแต่งขึ้นใหม่เพื่อใช้ในการแสดงโอกาสต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งทีมวิจัยได้ร่วมกันเก็บรวบรวมดังนี้

กลอนหก

เชิญนั่งฟังพรจิตรญาติมิตรใกล้ไกล
ขอฝากเนื้อฝากตัวกับญาติบ้านนี้
ไหว้กำนันผู้ใหญ่บ้านลูกจิตรผ่านมา
แล้วไหว้ป้าอูมาท่านได้รับพา
ถ้าขาดตกบกพร่องในช่องใด
อย่าตะโกนโชนดังฟังพรจิตรสาว
เนื่องในงานประจำวันนี้จิตรมา
ยังขาดตกบกพร่องทำนองที่ว่า
ฟังตั้งคณะมาใหม่ใหม่หนูตั้งใจผิด
เพราะเด็ก ๆ ยังอ่อนฟังสอนหัด
ไหว้นักปราชญ์ปรีชามานั่งดู
มารู้จักกันไว้ในงานนี้
จิตรนำคณะมาฝากแฟน

ช่วยส่งเสริมศิลปนิภาคไต่ให้สูงส่ง
นุ่งแต่กางเกงในยืนย้ายไปย้ายมา
ช่วยส่งเสริมศิลปนิภาคไต่ให้มั่นคง
แม้มีงานการใดไปรับพา
มีงานสวนสนุกหรืองานวัด
อยู่อำเภอเวียงสระหนทางก็สบาย

กาพย์

นั่งชมเขาเขินชมพเนินวรรณ
มีก้อนศิลลาออกมาต่อตั้ง
แง่งงอกออกตั้ง
หินแดงหินดำ
หอนล่อหินลาย

กลอนหก

ลูกพรจิตรคิดก้าวหน้าค้นหาหลัก
หวังจะให้แฟนแฟนทั่วแผ่นดิน
เด็กสุราษฎร์ธานีมีพันธะ

ดูพรจิตรเด็กหน้าใหม่ได้เข้ามา
พรจิตรสาวชาตรีขอไหว้หา
พรจิตรสาวโนราห์มาแต่ไกล
ลูกจิตรสาวโนราห์มาอาศัย
พรจิตรหนูไหว้ไปญาติอย่าดา
หมู่คณะพี่สาวต้องไหว้หา
นำคณะโนราห์มาหลายชีวิต
ให้อภัยโนราห์กันสักนิด
เมื่อกลอนติดกลอนตกญาติช่วยยกชู
ฟังประวัติจิตรสาวเข้ามาสู่
พรจิตรหนูสาวเสี่ยงสระรำฝากแฟน
รักเหมือนน้องเหมือนพี่มีทองหัวแหวน
รักให้แนรักให้นานจิตรผ่านมา
อย่าหลงดนตรีที่โซ่โซ่
บ่าวๆเห็นชาอ่อนนอนไม่ลง
ได้ดำรงของโบราณที่ผ่านมา
พรจิตรลูกโนราห์มารับใช้
พรจิตรน้องไม่ขัดมารำหวาย
อยู่ไม่ไกลไม่ใกล้กับอำเภอ

เป็นหีบเป็นห้องเป็นช่องเผื่องผา
น้ำไหลลงต่ำมีลำริมฝั่ง
บรรลวงเรียงราย
หินคว่ำหินหงาย
สองฝ่ายฝั่งชล

เพราะพรจิตรคิดรักเป็นนักศิลป์
ชมแบบศิลป์ของพรจิตรได้ติดใจ
นำคณะเที่ยวโชว์ให้ได้ใหญ่

หัวทิศเหนือหรือทิศใต้ใกล้หรือไกล
 จ่านักร้องสาวนักเต้นเล่นไฟศรี
 อยู่อำเภอเวียงสระบอกฝากเตือน
 มโนราห์ลูกพรจิตรคิดก้าวหน้า
 หัวคิดดีมีจุดเด่นเป็นผู้นำ
 ถ้าไปไหนใครรับขับซัด
 พ่อแม่หนูไม่รู้เหตุเจตนา
 แต่ชีวิตมโนราห์พยายาม
 รักษาเลาตลอดอายุไขชน
 อันของดีไม่มีที่เปลี่ยนแปลง
 เสมือนดาวประดับฟ้าราตรีงาม
 ลูกเป็นดาวดวงใหม่ใครพบเห็น
 ใครติดต่อพรจิตรไม่ได้คิดหลอกหลวง
 รายรับรายจ่ายให้พอสม
 อันของดีมีค่าราคาแพง
 ต่างค์จะใส่น้ำมันนั่นหาไม่
 เห็นดูลูกพรจิตรมาติดต่อ

เพลงปลุกใจให้รักชาติ

ธงไตรรงค์ประดับผูกกับสาย
 เป็นสัญลักษณ์เอกราชชาติไทยเรา
 พ่อขุนศรีอินทราทิตพิชิตขอม
 ตั้งอาณาจักรสุโขทัยไทยครอบครอง
 คราวสมัยอยุธยาพม่าพาล
 เป็นเมืองขึ้นของพม่าสิบห้าปี
 นามพระนเรศวรมหาราช
 เมื่อคราวครั้งสิ้นสุดอยุธยา
 สถาปนของชาติ ศาสตร์ กษัตริย์
 แยกเป็นก๊กเป็นเหล่าตามเผ่าพงศ์
 ผู้รวมไทยให้เป็นไทยได้มั่นคง
 ตั้งกรุงธนบุรีศรีธานีินทร์

จะเที่ยวไปให้ทั่วทุกครัวเรือน
 อารยณต์มาซีได้ดีเหมือน
 ดังสะท้อนหัวทิศพรจิตรรำ
 มีดาราสาวยาวรูปขาวขำ
 ลูกจิตรรำถูกหลักนักกีฬา
 พกใจคดเข้ายังคิดความอิจฉา
 ลมปากที่ว่าจำจน
 เสมือนไก่ตัวงามรักนามชน
 เกิดเป็นคนสมควรสงวนงาม
 สัญชาติทองเนื้อแท้แลอร่าม
 ในเมื่อยามจันทร์เพ็ญลอยเด่นดวง
 เพราะจำเป็นถามทักเพราะรักห่วง
 คนรักห่วงชอบหามาแสดง
 ค่านิยมมากคนทุกหนแห่ง
 สีแสงเครื่องใช้ยังไม่พอ
 ลูกพรจิตรมาได้ขอไหวขอ
 ไหว้แม่ไหวพ่อ.....รอค่อย

สะบัดพลีปลิวชายอยู่ปลายเสา
 ภูมิลาเนาถิ่นฐานแดนขวานทอง
 ลาวมอญยอมให้เข้าเป็นเจ้าของ
 ได้ปกครองยืนมากกว่าร้อยปี
 เข้ากรุงรัตนบุรีรบเอากรุงศรี
 เกิดคนตื่นกลัวภัยคืบมา
 ป้องกันชาติกล้าแกร่งแข็งอาสา
 ถูกพม่าเผาซึ่งทำลายลง
 ภัยพิบัติแทบจะสูญประยูรวงศ์
 มุ่งดำรงขึ้นเป็นใหญ่ในแผ่นดิน
 นับถือองค์สมเด็จพระเจ้าตากสิน
 ปราบไพรินสิ้นซากฝากฝีมือ

กลอนสอนสาว

เกิดเป็นสาวอย่าหลาวหลาวหลกเหล็ก
อย่าแต่งแต่ตัวเที่ยวเดินยั่วชายบ่าว
กลางค้ำกลางคั่นคึกคึกไม่รู้
คนเฒ่าคนแก่มองแลเป็นทุกข์
แม่รุ่นรุ่นเจ้าเคยหุงข้าวใส่บาตร
อย่าลดยาอย่าละเข้าหาพระหาชี
แม่สอนแม่สั่งเจ้าจงฟังคำแม่
แม่เฒ่าแม่แก่อย่าให้แม่อายคน
เมื่อมีคนรักเจ้ารู้จักคิด
อย่าแต่งตัวโฉบแบบจิกโกจิกกี้
ถูกคนรักแท้แล้วพ่อแม่ไม่ว่า
ถูกยาถูกยิบบางที่ถึงตาย

กลอนสอนสาว

นั่งลงตรงนี้คนดีแม่จะสั่ง
แม่แก่ปานนี้ไม่กี่ปีแม่ตาย
อาบน้ำป้อนข้าวทั้งตอนเช้าเที่ยงสาย
พอลูกเติบโตแม่หนักใจเสียจริง
เที่ยวเตร่เฮฮาติดยาติดเหล้า
ปิกกล้ำขาแข้งไม่แบ่งไม่ปัน
เลี้ยงลูกหญิงชายแต่แรกไร้เดียงสา
ลูกร้องอแงแม่ผูกเปลให้นอน
งานหนักก็เอางานเบาก็สู้
ไม่หลับไม่นอนแม่อยู่นอนอยู่ไฟ

บทผันหน้า(เพลงโขน)

หน้าฉากทองน้องมานั่งทำบัวบัง ไต้ใบ
บัวคั้ง บังใบ บ่าวบ่าวรุ่นใหม่ ชอบมอง
เหมือนดอกมณฑาทอง บ่าวมามอง งวยงง
(อาจารย์สวัสดิ์ ช่วยพฤษุ) ประพันธ์

จำให้แข็งเฝือกเสียเถิดเด็กสาวสาว
สาวสมัยนี้ไวไฟทันยุค
เดินเรียงเคียงคู่เพราะอิหนูชอบหนู
นึกเกินเหตุจะตกเขตคติ
ไม่เคยขาดเคยหึงดัมซ้อมสี่
จริตผู้ดีต้องเสียมเจียมตน
เพราะตัวเจ้านี้เป็นสาวเพียงหน
ชุกชนเหลือเหตุผิดเพศนารี
พินิจให้แน่ต้องแลให้ถ้วนถี่
สิบสามสิบสี่น้องวิ่งหนีตามชาย
ถูกพวกแมงดามันหลอกพาไปขาย
มีอยู่มากมายเสียงข่าวฉาวดัง

หนูจงฟังทุกคำที่จำหน่าย
แม่เลี้ยงลูกไว้หวังจะได้พึ่งพิง
แม่ไม่สบายยังเลี้ยงลูกชายลูกหญิง
ลูกชายลูกหญิงคนละอย่างต่างกัน
พ่อเฒ่าแม่แก่ลูกไม่แลไม่เห็น
ไม่เห็นไม่เจือไม่เผื่อมารดร
ป้อนข้าวป้อนปลาแม่ซักผ้าซักผ่อน
กล่อมให้เจ้าหลับแม่เข้าดับครัวไฟ
ลูกหญิงลูกชายแม่เลี้ยงได้จนใหญ่
แม่ใส่ก้นแล้วแม่ยังเฝ้าดูแล

เอี่ยมโอ โสภา อยู่ในสระ น้ำใส
ปทุมทอง ช่อนี้ ยังไม่มี เจ้าของ
อย่าว่าแต่ฤๅษี พระในวัด ก็ยอมหลง

กลอนซ้ำ (ต้น 2)

จะกล่าว กลอนซ้ำ จะนำกลอนโยก
ลีลาท่ารำ เลิศล้ำ วิสัย
หนูเคยมารำ แม่จำ หนูได้
แถวหน้า ไม่บัง แถวหลังไม่บ่น
เลิกแล้วโนรา ขอลา แม่กลับ
เด็กนาฏศิลป์ ในดิน แดนดอน
มีงาน การกิจ ต่อติด ผอ.
นาฏศิลป์วิชัย กวีลย์ โสภา
ระบำไก่ชน ทุกคน มองเห็น
หนังตะลุงคน มีผล เกินคำ
ศิลป์สมัยใหม่ ของไทย เมืองใต้
ไปนิยม ชมของเขา เราขาดแคลน

(อาจารย์สวัสดิ์ ช่วยพฤษุ ประพันธ์ 25 พฤษภาคม 2548)

กลอนสี่=แปด ต้น 2/1

เรียบเรียง เริ่มร้อง สนองเสนอ
ทุกท่าน ทุกคน ขอบำเรอร่ำรำ
มีพร้อมน้อมนำ ศิลป์ได้ฝ่ายไทย
วิทยาลัย อยู่ในนครศรีฯ
จนมาบัดนี้ เป็นที่เลื่องลือ
หนูได้สร้างชื่อ นั่นคือผลงาน
เป็นของโบราณ ฝากท่านที่มอง

(อาจารย์สวัสดิ์ ช่วยพฤษุ ประพันธ์)

กลอนแปด

ขอฝากคำสำนวน ในส่วนลึก
เป็นบูรพาจารย์ ท่านรับรอง
เป็นโพธิ์ทองคล้องใจ อันใหญ่ยิ่ง
ค่าน้ำนม ค่าน้ำคำ แม่น้ำพา
ลองคำนวณ ควรคำนึง ถึงคุณแม่
ถึงเหนื่อยยากตรากตรำ ทนทำไป

สะบัดโพก ให้พอไหว พอไหว
แม่สนใจ กันหลายคน หลายคน
มารับใช้ ตั้งหลายหน หลายหน
มานั่งทน งวงนอน งวงนอน
เหมือนเดือนลับ สิงห์ขร สิงห์ขร
นครศรี ที่มา ที่มา
ขอเรียกใช้ ให้ไปหา ไปหา
ชุดโนรา หนูมารำ มารำ
เวลาเล่น มั่นนำข้า นำข้า
นำมามอบ ตอบแทน ตอบแทน
รักษาไว้ ให้ห่วงแหน ห่วงแหน
เมืองไทยแล ศิลป์ได้ รับใช้ชน

เคารพพบกัน แรกวันมาเจอ
ชมศิลป์นำสาว ที่ขาวขาว ข้าข้า
เพลงรำล้ายยุค มาทุกสมัย
ส่งเสริมศึกษา ทำมาหลายปี
ผู้ชมศิลป์ได้ ท่านได้เชื่อถือ
รู้ข้า รู้รับ รู้ขับรู้ชาน

สิ่งควรนึกคุณค่า พระทั้งสอง
อยู่ในห้องจนคลอด ตลอดมา
ถึงเป็นหญิงแม่ก็รัก ลูกหนักหนา
อีกหนึ่งคำแสนงาม ค่าน้ำใจ
ท่านเฝ้าแผ่รักยิ่ง กว่าหญิงไหน
หวังจะได้พึงพา ธิดาดวง

แต่เยาว์วัยท่านให้ ได้ศึกษา
ลูกเรียนดีสอบได้ สบายทรวง
ให้เรียนต่อ ไต่เต้า เข้าศึกษา
ต้องอาวรณ์ ร้อนใจ เหมือนไฟลาม
เวลาลูกจากไป หัวใจหาย
หนูเข้ามาพากเพียร หวังเรียนต่อ
อาจารย์สวัสดิ์ ช่วยพลุฑู ประพันธ์

เรียนวิชาแหลมหลัก เพราะรักห่วง
ยังเป็นห่วงอนาคต อันงดงาม
เงินที่หาขาดไป เทียวไถ่ถาม
คอยติดตามหาไว้ ให้เพียงพอ
ยกมือไหว้ คุณพระ มาห่มห่อ
ฝากแม่พ่อวันกลับ วันหนูรับปริญญาฯ

กลอนมโนราห์น้องมิวล์ (ทีมวิจัยที่เข้าร่วมเรียนรู้และฝึกการรำมโนราห์)

น้องมิวล์น้องเหมือนทองเนื้อเก้า
หลายคนถามว่าอยู่ไหน
แลเห็นว่าตัวนิดเดียว
รอดูนะรอดูนานนาน
ทั้งโยกไหลส่ายหน้าตาคม
คีนี่มาที่คลองฉนวน
มารำงานบุญสงน้ำ
ทอดพร้อมท่านมีความดี
ญาติโยมทั้งไกลทั้งใกล้
ทำบุญอาบน้ำขอพร
ทั้งหญิงทั้งชายที่ทุกข์
มีแต่หน้าตาสดชื่น
พบแต่ความสุขชื่นใจ
ชวนป้าชวนน้าชวนอา
ลดละเลิกของไม่ดี
เฝ้าลูกแลหลานใกล้ชิด
ช่วยกันปราบปรามให้หมดไป
หนูว่าอยู่ตั้งนาน
ใหญ่สิทธิ์ใหญ่อาจใหญ่เกลี้ยง
ใหญ่ฮึดใหญ่สนิทใหญ่ถึง
ใหญ่ทุนใหญ่จ้องใหญ่แดง
ใหญ่แห่งมาพร้อมกำนัน
นัยแลเห็นแก้วงกระเป่า

พวกพี่บ่าวแกพอใจ พอใจ
หนูตอบไวไวว่า คลองเสียว คลองเสียว
รำไม่กี่เที่ยวก็เป็นลม เป็นลม
ท่วงท่าประสานได้เหมาะสม เหมาะสม
หมุนตัวผสมแล้วสวยไหม สวยไหม
ผู้ใหญ่สิทธิ์แกชวนขอบใจ ขอบใจ
ที่จัดกันตามประเพณี ประเพณี
เมตตาบารมีมากมาย มากมาย
เหนือตกออกได้ได้มา ได้มา
ยามหลับยามนอนมีสุข มีสุข
โรคไข้ภัยรุกรหมดไป หมดไป
ยิ้มหัวระรื่นสดใส สดใส
บุญโชคอำไพมั่งมี มั่งมี
ร่วมแรงกันมาสามัคคี สามัคคี
ยาม่ายาฮีให้หมดไป หมดไป
อย่าให้ไปคิดการใหญ่ การใหญ่
เพื่อบ้านเมืองไทยโสภาค โสภาค
ลุงผู้ใหญ่บ้านอยู่ไหน อยู่ไหน
เห็นเมื่อตอนเที่ยงไปไหน ไปไหน
หากรักหนูจริงต้องมาหา มาหา
ได้ยินแกแกล้งว่าเดี๋ยวมา เดี่ยวมา
พานายกกันเข้ามา เข้ามา
หยิบใบเต้มาเต้าเถิดหนา เถิดหนา

อย่างน้อยหน้ว่าไรร้อย
ถ้าให้ไรรพันก็ดี

กลอนมโนราห์น้องมิลล์

หนูหยุดรำทำท่า
พอเป็นพิธี
เป็นเรื่องเป็นราว
เรื่องยาเสพติด
สงสารเยาวชน
บ้านเมืองวอดวาย
เป็นภัยสังคม
บ้านเมืองหวั่นไหว
หนูวิ่งวอนขอ
คุณลุงคุณป้า
สงสารบ้านเมือง
เราภาคภูมิใจ
ร่วมแรงร่วมรัก
สร้างชาติไทยนี้
หนูตัวน้อยนิด
บ้านเมืองมีภัย
ช่วยประชาสัมพันธ
บ้านเมืองของหนู
หมดเรื่องที่เศร้า
สานต่อความสุข
ว่า ออ ออ ออ อ้อ

กลอนมโนราห์น้องมิลล์

หนูหยุดรำแล้วมาร้อง
หากผิดพลาดพลั้ง
เพ่งหัดเพ่งรำ
ร้องขับผิดไป
ด้วยชอบเรื่องศิลป์

แต่อย่าให้น้องนะกำนันหนา กำนันหนา
ลูกมิลล์คนนี้ จะทำเพื่อศึกษา ศึกษา

แล้วมาว่ากลอนสี่
ให้น้องพี่ได้คิด
สืบสาวชีวิต
ทั้งผู้ผลิตผู้ขาย
ทุกคนหญิงชาย
ชาติเสียหายใหญ่
หมักหมมเมืองไทย
จิตใจสับสน
ฝากพ่อและอา
อย่าคิดการใหญ่
เพราะเป็นเรื่อง “คนไทย”
ในแผ่นดินนี้
ร่วมสามัคคี
ให้มีคุณ มีค่า
ฝากให้คิดเรื่องใหญ่
ใครจะช่วยอุ้มชู
ให้ทุกคนรับรู้
จะอยู่ดีมีสุข
หมดคราวที่ทุกข์
สุขกันแบบพอเพียง
ขอให้สุขแบบพอเพียง

ให้พี่น้องลองฟัง
หนูยังหวั่นไหว
ทำด้วยจิตใจ
ขออภัยด้วยหนา
ศิลปินบ้านนา

มารำโนราห์
สืบทอดถึงลูก
ทำกันมานาน
อนุรักษ์ของดี
ร่วมแรงร่วมใจ
ด้วยวัยหนุ่มยังน้อย
เรียนชั้นอนุบาล
จะลองหัดรำ
ลู่ป่าน้ำพี
ส่งยิ้มมาให้
ตลบมือสักครั้ง
พอเริ่มมาหัด
ท่องจนขึ้นใจ
แม่จิตรแกสั่ง
ตัวอ่อนแขนอ่อน
หนูจับซ้ายพอดี
โยกไหลให้ด้วย
มีโยกสะโพก
หมดตัวสักครั้ง
มีหินหุบหินหับ
ที่แม่จิตรสอน
ไฉนมันซ่อง
มีหินย้อยมา
ทั้งหินหุบหินหับ
แต่ที่ซ่องนี้
อย่างก้าวไปหน้า
นาดแขนย้ายไหล

กลอนมโนราห์น้องมิวล์

น้องมิวล์น้องเหมือนทองเนื้อเก้า
หลายคนถามว่าอยู่ไหน
แลเห็นว่าตัวนิดเดียว

ภูมิปัญญาท้องถิ่น
ผูกไว้ถึงหลาน
ผ่านมาหลายสมัย
ประเพณีของไทย
ช่วยเหลือสืบสาน
หัดก็ไม่นาน
หลานแค่ปีสอง
แล้วจะทำให้ดี
มิวล์พอมีความหวัง
พอได้ใจมั่ง
มิวล์ก็ยังพอใจ
ทุกท่านรำไป
ทุกคำที่สอน
ทุกบททุกตอน
สอนให้ทุกท่า
นี้จับขวาพอสวย
สวยไหมทำนี้
โยกไหลหน้าหลัง
แล้วตั้งท่าครูสอน
แล้วเอาท่าไหนก่อน
ให้รำกลอนผาหลา
ไฉนมันซา
หน้าขาพอดี
นับว่ามากมี
นุ้ยไม่รู้หินไทร
ถอยมาไม่ไกล
ถูกใจมั่งม้าย

พวกพี่บ่าวแกพอใจ พอใจ
หนูตอบไวไวว่า คลองเสียว คลองเสียว
รำไม่กี่เที่ยวก็เป็นลม เป็นลม

รอดูนะรอดูนานนาน
ทั้งโยกไหล่ส่ายหน้าตาม
ขนาดแขนซ้ายขวาให้ด้วย
ถัดมารำท่าครูสอน
ต่อด้วยสอนรำท่าท่า
ยังมีเหล่าท่าปฐุม
น้องนี้ยังเด็กอ่อนวัย
เหมือนดังดอกไม้ช่ายคา
รอนุ่นนะไม่กี่เดียว
รดน้ำพรวนดินให้ดี
มีแล้วน้องยังเป็นห่วง
แลต้าแลต้าได้พี่
แต่เสียดายชอกไว้ได้ผ้า
เห็นแล้วพี่บ่าวตกใจ
แต่ว่าได้ยินแม่เพลง
ตกใจนะตกใจไม่น้อย
ตอนนี้น้อยยังไม่เหมาะสม
หนูว่าอยู่ตั้งมากมาย
เป็นห่วงเรื่องยาวชน
มั่วสุมเรื่องยาเสพติด
ยาบ้า ยาไอ ยาอี
ขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวง
มีแต่หน้าตาสดชื่น
พบแต่ความสุขชื่นใจ
ชวนป้าชวนน้าชวนอา
ลดละเลิกของไม่ดี
เฝ้าลูกหลานหลานใกล้ชิด
ช่วยกันปราบปรามให้หมดไป

ท่วงท่าประสานได้เหมาะสม เหมาะสม
หมุนตัวผสมแล้วสว้ยไหม สว้ยไหม
โยกสะโพกพอสว้ยดีไหม ดีไหม
ตัวอ่อนแขนอ่อนชอบไหม ชอบไหม
ชอบไหมละป้าท่านี ท่านี
ยกมือพนมไหว้ไป ไหว้ไป
เปรียบเทียบกับไม่รู้สา รู้สา
แตกหน่อขึ้นมาเป็นใบเขียว ใบเขียว
ถัดจากใบเขียวก็เป็นพุ่ม เป็นพุ่ม
รอไม่กี่ปีก็เป็นพวง เป็นพวง
บ่าวบ่าวจะควงลงแล ลงแล
สองดอกนี่ว่าของใคร ของใคร
บ่าวบ่าวทายว่าสีไหน สีไหน
ว่าสองดอกอยู่ในสีแดง สีแดง
แกคิดไม่แพงแค่ล้านห้า ล้านห้า
ลดให้สักสองร้อยแม่หนา แม่หนา
ยังต้องกินนมบ่าวหนา บ่าวหนา
ขอตอนสุดท้ายใช้เป็นข้อคิด ข้อคิด
อย่าเที่ยวชุกชนหลงผิด หลงผิด
ทำลายชีวิตบ้านเมือง บ้านเมือง
ระวังให้ดีเป็นห่วง เป็นห่วง
ช่วยดลให้ทุกคนพ้นภัย พ้นภัย
ยิ้มหัวเราะรื่นสดใส สดใส
บุญโชคอำไพมั่งมี มั่งมี
ร่วมแรงกันมาสามัคคี สามัคคี
ยาม้ายาอีให้หมดไป หมดไป
อย่าให้ไปคิดการใหญ่ การใหญ่
เพื่อบ้านเมืองไทยโสกา โสกา

กลอนเมืองสุราษฎร์ฯ

เมืองสุราษฎร์พระธาตุทองก้องสง่า
น้ำตกสวยแม่น้ำใสไหลระริน
หนังตะลุงมโนราห์หน้าสัมผัส
เป็นสมบัติล้ำค่าเมืองอมร

ทรงคุณค่างามเลิศบรรเจิดศิลป์
เหมือนน้ำจืดกินเกลือเอ้ออาทร
ช่วยชี้ชักแบบอย่างทางอักษร
ชื่อของลือเลื่องสมเป็นเมืองคนดี

คำว่ามโนราห์ “หรือมโนราห์” เป็นศิลปะการฟ้อนรำของภาคใต้ ซึ่งเป็นคณะมโนราห์พรจิตรน้อยของเราได้ตระหนักในคุณค่าของการแสดงมโนราห์ เราก็ได้ฟื้นฟู สืบทอดสู่เยาวชน เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมและศิลปะของภาคใต้ ของเราตลอดไป

กลอนครูบุญชี

ทำบุญขึ้นดีแน่ ๆ
จ่ายเข้าจ่ายเย็นจ่ายบาย (ซ้ำ)
ทำบุญชีจะรู้คุณค่า
รายได้รายจ่ายไม่พอดี (ซ้ำ)
เจ้าหนี้มาด่าเข้าด่าเย็น
มีรายได้ก็เก็บไว้บ้างสิ(ซ้ำ)
*ครูบุญชี ครูบุญชี อาสา
ชีวิตจะได้สดใส
เรามาร่วมใจทำบุญชี ต้นทุน (ซ้ำ)

จะได้รู้แก่นแท้ของการใช้จ่าย
สุดท้ายรายได้ไม่พอ
เงินตราหายากเต็มที
ซ้ำชีวิตเมื่อยามจำเป็น
แสนลำเค็ญเข็ญใจเต็มที
สุขสมศรีเมื่อมีเงินออม
ร่วมพัฒนาเกษตรของไทย
เราพร้อมใจทำบุญชีครัวเรือน

กลอนเศรษฐกิจพอเพียง

จะกล่าวกลอนวัด
พอเป็นพิธี
เป็นเรื่องเป็นราว
เรื่องเศรษฐกิจ
เป็นปรัชญาของในหลวง
ทุกคนพอเพียง
จะอยู่ดีมีสุข
คนรวยคนจน
บุญชีรับจ่าย
ทำพอประมาณ
เดินตามรอยพ่อทุกคน
ให้ต่างชาติได้รู้

แบบบทกลอนสี่
ให้น้องพี่ได้คิด
ของวิถีชีวิต
ชีวิตพอเพียง
ท่านทรงได้เรียบเรียง
ถ้าหลักเลี้ยงอบายมุข
เรามาระยุกต์ใช้
ทุกคนก็ทำได้
ทำได้ไม่มีดมน
ให้มีเหตุผล
ท่านก็ทรงยินดี
เราก็มีศักดิ์ศรี

ท่านปราบปลื้มยินดี
ประชาชนคนไทย
ไม่แบ่งชนชั้น
แบ่งปันผู้อื่น
หวังว่าทุกคน

(นางพรจิตร ชูชื่น ผู้แต่งกลอน)

กลอนประวัติโนรา

ก่อเกิดกำเนิด
แต่ปางหลังยังมี
บิดาของเจ้า
มารดาอุพิน
ครองเมืองพัทลุง
บุตรชายท่านมี
ทุกเช้าทุกค่ำ
บิดามารดร
คิดอ่านไม่ถูก
ห้ามบุตรสุดสายน
คิดอ่านไม่ถูกจึง
สาวบ่าวชะแม่
มาด้วยหน้าไย
บังเกิดลมฝน
คลื่นซัดมิ่งมิตร
สาวน้อยร้อยซึ้ง
จับระบำรำร่อน
ข้าวโพดสาละ
เทวาเทพไท
รู้ถึงพ่อค้า
ฝายทำวปีตุรงค์
สำหรับเจ้าเมือง
ตั้งแต่นั้นมา
ประวัติว่ามี

เชื้ออารีต่อกัน
ต้องสมานฉันท์
ต้องขยันอดทน
อย่าให้ตกหล่น
คงจะพอเพียงเลี้ยงเพียงพอ

คราเกิดชาติรี
เมื่อคราวครั้งตั้งดิน
ชื่อท้าวโกสินทร์
ชื่อนางอินกรณีย์
เป็นกรุงธานี
ชื่อศรีสิงห์
เที่ยวร่ำเที่ยวร่อน
อาวรณ์อัปอาย
เพราะลูกเป็นชาย
ไม่พึงพอแม่
เอาลูกลอยแพ
พร้อมสิบสองคน
ที่ในกลางหน
มีดมนเมฆัง
ไปติดเกาะสี่ซัง
เคื่องดังบิดร
ที่คอนเกาะใหญ่
มากมีถมไป
ตามไปรักษา
รับพาเข้าเมือง
ประทานให้เครื่อง
เปลื้องให้ทันที
เรียกว่าชาติรี
เท่านั้นและหนา

บทเทิดพระเกียรติ 5 ธันวาคม 2555

ขอน้อมเกล้าบังคมแทบพระบาท
ด้วยเมตตาแห่งองค์พระภูมิ
เศรษฐกิจพอเพียงหล่อเลี้ยงชน
ทรงศึกษาทดลองมองกาลไกล
การเกษตรทฤษฎีใหม่ให้แนวคิด
แบ่งสรรที่ไร่นาให้สมดุล
ชลประทานเข้าถึงทุกถิ่นที่
แบ่งปันทั่วเขตความตามหลักเกณฑ์
มีเหตุการณ์พระทองชัยให้ที่พึ่ง
พัฒนาชาติไทยให้เรืองรอง
เพลงปลุกใจให้รักชาติ

ธงไตรรงค์ประดับผูกกับสาย
เป็นสัญลักษณ์เอกราชชาติไทยเรา
พ่อขุนศรีอินทราทิตย์พิชิตขอม
ตั้งอาณาจักรสุโขทัยครอบครอง
คราวสมัยอยุธยาพม่าพาล
เป็นเมืองขึ้นของพม่าสิบห้าปี
นามพระนเรศวรมหาราช
เมื่อคราวสิ้นสุดอยุธยา
สถาบันของชาติ ศาสตร์ กษัตริย์
แยกเป็นก๊กเป็นเหล่าตามเผ่าพงศ์
ผู้ร่วมไทยให้เป็นไทยได้มั่นคง
ตั้งกรุงธนบุรีศรีรัตนรินทร์
สมัยพระพุทธเจ้าฟ้าจุฬาโลก
เขมรมอญลาวแยกแตกทัพฮือ
สมัยรัชกาลที่ห้าไฉ่ฝรั่ง
ไทยเรารอดด้วยผู้นำทำประเทือง
ทั้งลาวญวนและจีนเกือบสิ้นชาติ
เลือดไทยหลังคลังปู่ตาคุณย่ายาย
พื้นแผ่นดินสิ้นสุดเท่านั้นแล้ว

ไทยทั้งชาติร่มเย็นเป็นสุขชี
พระทองชี้แนวทางสร้างชาติไทย
ความยากจนทรงแนะทางแก้ไข
ประทานให้ทฤษฎีที่ทรงคุณ
ชุบชีวิตเกษตรไทยให้อบอุ่น
บริบูรณ์ผลิตผลพนลำเค็ญ
น้ำล้นปริ่มจากพระทัยไล่ทุกเข็ญ
ให้ร่มเย็นทั่วถิ่นแผ่นดินทอง
ให้เข้าถึงเข้าใจไม่หม่นหมอง
ดุจพี่น้องร่วมบิดาทั่วฟ้าไทย

สะบัดพลีปลิวชายอยู่ปลายเสา
ภูมิลำเนาถิ่นฐานแดนขวานทอง
ลาวมอญยอมให้เข้าเป็นเจ้าของ
ได้ปกป้องยืนมากกว่าร้อยปี
เข้ารุกรานรบพุ่งรบเอากรุงศรี
เกิดคนตื่นกลัวผู้คืนมา
ป้องกันชาติกล้าแกร่งแย่งอาสา
ถูกพม่าเผาซ้ำทำลายลง
ภัยพิบัติแทบจะสูญประยูรวงศ์
มุ่งดำรงขึ้นเป็นใหญ่ในแผ่นดิน
นับถือองค์สมเด็จพระเจ้าตากสิน
ปราบไพร่พลสิ้นซากฝากฝีมือ
เข้าสับโขกพม่าไม่กล้าหือ
เลือดไทยลือเลื่องนักสู้กู้บ้านเมือง
ทำจ้งกังรุกรานพาลหาเรื่อง
ค่อยยักเยื้องถ่ายเทเพทุบาย
แต่ไทยคงเอกราชประหลาดหลาย
ลูกหลานไทยอย่างมุ่งร้ายทำลายไทย
ติดตึงแนวมหาสมุทรสุดกว้างใหญ่

อยู่ตรงนี้ผู้ตรงนี้ไม่ยอมใคร

ให้ธงไตรรงค์อยู่คู่ชวาทอง

กลอนสอนสาว (กลอนหนึ่ง)

เกิดเป็นสาวอย่าหลาว ๆ หลอกเหล็ก
อย่าแต่งตัวเดินยั่วชายบ่าว
กลางค้ำกลางคั่นดึกคืนไม่รู้
คนเฒ่าคนแก่ของมองแลเป็นทุกข์
แม่รุ่น ๆ เจ้าเคยหุงข้าวใส่บาตร
อย่าลดอย่าละเข้าหาพระหาชี
แม่เฒ่าแม่แก่อย่าให้แม่ยายคน
เมื่อมีคนรักเจ้าจงรู้
อย่าแต่งตัวโชว์แบบจิกโก๋จิกก๊
ถูกคนรักแท้พ่อแม่ไม่ว่า
ถูกย่ำถูกยี้บางทีถึงตาย

จำให้แฉกเสียเถิดเด็กสาว ๆ
สาวสมัยมันไวไฟทันยุค
เดินเรียงเคียงคู่เพราะอีหนูชอบหนู
หนูเกิดเหตุจะเซตคน
ไม่เคยขาดเรื่องหุงต้มซ่อมสี
จริตผู้ดีต้องเหี้ยมเจียมตัว
ซุกซนเหลือเหตุมันผิดเพศนารี
จักคิดพินิจให้แน่ต้องแลให้ถ้วนถี่
13 14 น่องวิ่งหนีตามชาย
ถูกพวกแมงดามันหลอกพาไปขาย
มีอยู่มากมายเรื่องฉาวช่าวลิ้อ

กลอนสอนชาย (กลอนหนึ่ง)

บ่าวทุกคนเที่ยวซุกซนเกินเหตุ
ถูกผู้ขายถ้าไม่ให้เตือนร้อน
คบเพื่อนผิดเหมือนงูพิษเกาะหลัง
บ้างดื่มสุราแก่งหาเรื่องราว
ชอบอวดตัวทำเป็นหัวไม้ใหญ่
ชอบยิงฟันตามพงพันชีเมา
ใครไม่สงสารชาวบ้านสาธุ
เที่ยวพัวพันการพนันเต็มตัว
บางคนเก่งเที่ยวอวดเบ่งไม่หวั่น
ไม่พอใจเที่ยวรวนไปรวนมา
กับผู้หญิงเที่ยวกรูกรังแก
เมาเป็นบ้ากับลูกป่าไม่เกรง
เดินอุกทำแสดงว่าคนใหญ่
ใครไม่คบหน้านี้กว่าเขากลับ
พอถึงที่กลายเป็นผีหน้ายศา
มีมากมายตายไม่ได้เข้าโลง

หลายประเภทไม่จดจำคำสอน
จงตัดทอนเรื่องอุกชิงวิ่งราว
ไม่ระวังชื่อชั่วดังชื่อฉาว
ชื่อเหม็นคาวไปทุกคราวที่เมา
พาลเรื่อยไปเพราะหัวใจโง่เขลา
บ้างตายเปล่าเพราะความเมาเกินตัว
ใครไม่รู้มีแต่ผู้ยี้มหัว
เล่นความว้าวปอถั่วไก่ปลา
เพื่อนขอแบ่งพูดเสียงดังฟ้าผ่า
เข้าต๋อยหน้าบอกว่าข้านักเลง
หญิงไม่แคร์ใช้คารมข่มเหง
ผู้แม่เองไม่เกรงไม่กลัว
ไม่ชอบใครมักเข้าไปตีหัว
ยิ่งเมามัวแสดงตัวว่าโง่
โก้คังคลานนอนลอกวานตายโง่
เพราะความโง่โง่ไม่มีไส้กาย

อันธพาลท่านจัดการทำลาย
ไม่เข็ดหลาบท่านสั่งปราบเรื่อยไป
เพราะใจพาลต้องทิ้งบ้านทิ้งเรือน
ถูกจับเลาที่นี้เข้าบ้านใหม่
จะไปไหนยามเช้าให้ระวัง
เข้าไม่ได้เพราะกฎหมายแข็งขึง
นั่งคานิ่งนอนคิดถึงลูกเมีย
เพียวหาเส้นเข้าวันเย็นหัวเสีย
ซื้อดั่งเสียพ่อแม่เมียพลอยอาย
นายคอยฟังคนซื้อดั่งทั้งหลาย
มิตรช่วยชักให้พ้นจากมิฉฉา
ท่อมักญชามิตรไม่พาเข้าวง

กลอนสี่ (กลอนชมเงิน)

ตัวฉันนี้เหอขอแจ้งรหัส
รัฐบาลไทยตัวใหญ่อยู่หนา
ทรงสวมแว่นตาเหรียญตราใส
ลายเซ็นเจ้าหน้าที่มีสองด้วยกัน
กระทรวงการคลังเด่นดังมีสี
แห่งประเทศไทยผ่องใสไพศาล
ปรับกันเข้มแข็งหนึ่งพันบาทขึ้นไป
หนึ่งพันบาทขึ้นไปสิบเท่าของปลอม
ขอหยุดการกระทำในเรื่องการชม
เทวาอินทร์พรหมสองสภา
นึกเออสิ่งใดให้ไหลมาเทมา
ไหลมาเทมาดังที่ข้าต้องการ

กลอนแปด (กลอนหนั่ง)

จิตรคิดไปใจเด่นเป็นระยะ
ฝึกสมองท่องจำควรคำนึง
ตั้งใจฝึกฝึกสมองลงหาศัพท์
เป็นภาษาปักษีได้ฝากไว้ก่อน

จับตัวได้สั่งขังไว้หนึ่งเดือน
ไม่เท่าไรต้องออกไปเป็นเดือน
หนีกันเพื่อนเพราะใครเตือนไม่ฟัง
สบายใจนอนอยู่ในห้องขัง
นอนหรือนั่งโซ่ตรวนยังรัดตรึง
รู้สึกตัวว่าเมาเมาตัวตึง
พอกับแม่คอยแต่วิ่งเต้น
เพื่อดูถูกทั่วลูกทั้งมี
ยังถูกจับถูกปรับถูกขัง
คบมิตรดีเสมือนมียศศักดิ์
ไม่สูบฝิ่นไม่กินสุรา

ชมธนบัตรที่จัดส่งมา
มีพระปรมาภิไธยแผ่นดินไทย
ดูสิวิไลจะหาไหนเทียมทัน
อันนามเหมือนนั้นมีรัฐมนตรี
นามสองนั้นผู้ว่าธนาการ
ไว้เป็นหลักฐานโทษฐานปลอมแปลง
ตั้งแต่เหมือนบาทตลอดทรงใน
ใครทุจริตทำผิดคอค้อม
ฉันขออวยพรยกกลอนพนม
นึกแก้วแก้วกองนี้ทองทองไหล
ขออวยพรให้ได้ดังปรารถนา

ออกผีปากกลัวผิดใจฉันคิดไม่ถึง
กลัวไม่ถึงภาษาราชการกลอน
ขึ้นขานขับแก้ไขในอักษร
จะถาวรหรือว่าประการใด

คุณผู้นั่งทั้งหลายชายหรือหญิง
 ฉันเป็นห่วงเพราะว่าประเทศไทย
 เราช่วยรักสามัคคีที่เห็นผล
 ไม่มีทางเบี่ยงหน่ายคิดร้ายกัน
 ศิลปินักจะได้ใช้ของเดิม
 เกิดก่อกรวนยวนชั่วไปทั่วแดน
 ใช้สีแสงแข่งขันประชันโฉม
 สาวนารักนักร้องล่อมลอมคม
 หญิงนุ่งสั้นเปลี่ยนกายไม่ตายของ
 ยิ่งแต่ของแปลก ๆ จะแจกฟรี
 เพราะหวังได้เงินสดมีรถขี่

เพลงกำพรัด

แม่หนานั่งชมเขาเขื่อน	ชมพณอื่น	วันนา
เป็นหันเป็นห้อง	ทำเป็นช่อง	เพื่องผ่า
มีก้อนสินลา	มันออกมา	ต่อตั้ง
น้ำไหลลงต่ำ	มีลำ	ริมฝั่ง
แงออกดอกตัว	บันวัง	เรียงราย
หินแดงหินดำ	หินคว่ำ	หินหงาย
หินล่อหินลาย	สองฝ่าย	ฝั่งชน

เพลงกำพรัด

แม่เห่ปากน้ำเมืองกันตังมีตลาดตั้ง	อยู่ริมชล
ห้องแถวแนวนน	มีประชาชน
ทำรว้งไปมา	ชนสินค้า
เจ้าแก๋ยาง	เจ้าแก๋หมาก
ชนสินค้า	พาลงเรือ
สาจีนสาเทศ	ฝรั่งเศส
นายไฟนายขับ	ยีนบังคับ
เล่นไปตามลำคลอง	พียีนมอง
	เรือหายไป

เป็นเพราะสิ่งที่เราหัดดัดนิสัย
 เกิดมาในศาสนามาร่วมกัน
 ไทยทุกคนก้าวหน้าพาสุขสันต์
 คนทุกวันร่วมชื่อคือไทยแลนด์
 ติดต่อเติมให้ติดตามมีค่าแสน
 เทียววางแผนหาผลจากคนชม
 หน้าประโลมแลละลอยอย่างสวยสม
 ปลุกกระดมมวลชนให้คนมอง
 เห็นอะไรก็ไม่สนให้คนมอง
 ถึงไครนินทาหากกลัวไม่

เพลงกำพวดเมืองเวียงสระ

มานั่งในโรงรำ
เวียงสระวังหลวง
มีของโบราณ
ค่ายคูคูเรือ
ทุ่งกว้างสร้างธรรม
เมืองร้างมีรอย
ฐานทัพนับหมื่น

นำเรื่องราวบ่าวโบราณ
มีลายลักษณ์เป็นหลักฐาน
ยอดปราการวังเวียง
เหลือแต่ซากพังปากเสียว
เป็นที่อยู่ของปูหอย
หลายร้อยปีศิ่ว
ปราบพื้นพักสำนักสงฆ์

เพลงโทนและเพลงทับ

ยามรุ่งพุ่มแจ่มมันส่งแสงมาอ่อน ๆ
โอดน้องเหอชำระหน้า
เข้ามากลางเกศา
หยิบหมากเข้ามาเคี้ยว
หัวอกรากในกาย
พี่ฉันหลังให้สิ่งนาง
เจ้าอย่าอาลัยใจพี่รันทศ
ให้เจ้ามาอยู่เรือน
พอสายันต์กลับมาไว
ฝูงสัตว์กลาดเกลื่อน
พอเห็นคนเดินเข้าใกล้
ที่มันยังค้างอยู่ในเหนียว
คายออกบ่อนให้ลูกตน
พาลูกเร่ร่อนออกหากิน

พอตื่นแต่ตอนนอน
หยิบขี้ผึ้งมาสีหยิบหัว
หยิบผ้ามาเชยชดสำเสร็จหมด
มันหายเบรี้ยวปาก
มันหายปรางกุ
พี่ก็ไม่ไว้ใจ
พี่เอ้อมพืดเอาน้องมาไว้
ตัวพี่คิดใครจะพาชมไพรสักวัน
เข้าคนในไพรเถื่อน
ไก่อ่อนมันเขี่ยสาละวน
ตัวนั้นบินหายไป
ชวนออกเวียงยายสะทอน
จนหมดสิ้น
ตามวิถีสกุณารักษากาย

คำกลอนมโนราห์บทครูสอน

(ออ ออ ออหอ, ออรัก, อองาม, งามเคย, งามเหย)

ครูเคยครูสอน	สอนแล้วแม่นะครูสอน	เสด็จกรต่อง่า
ครูสอนให้ผูกผ้า	สอนแล้วแม่นะผูกผ้า	สอนข้าให้ทรงกำไล
สอนให้ครอบเทริดน้อย	สอนแล้วแม่นะครอบเทริดน้อย	มาจับสร้อยพวงมาลัย
สอนให้ทรงกำไล	สอนแล้วแม่นะทรงกำไล	ใส่แขนซ้ายย้ายแขนขวา
ครูให้เสด็จเยื้องข้างซ้าย	อวว่าเสด็จเยื้องข้างซ้าย	ตีค่าได้ห้าพารา

ครูให้เสด็จเยื้องข้างขวา
ดินถีบพนัก
หาไหนจะได้เสมื่อนน้อง

ออว่าเสด็จเยื้องข้างขวา
ถีบแล้วแม่นะพนัก
หาไหนแม่นะได้เหมื่อนน้อง

ตีค่าได้ห้าตำลึงทอง
ส่วนมือชักเอาแสงทอง
ทำนองพระเทวดา

เพลงชุมนุมครู

“ศรี ศรี
ราชครูของข้านี้
มาด้วย สองด้วย
คุณครูอุปัชฌาย์
วันนี้มีการ
มามาย่าอาวรณ์

ขอเชิญท่านสัสดี
มาซื้อศรีกันมา
ชูช่วยนะมัธูธา
อุปการะแนะนำคำสอน
ขอเชิญญาณท่านเสด็จจร
เข้าตะต๋องขอบูชา

เพลงครู

คุณเอ๋ยคุณครู
คินคินจะแห้งไหลมา
สิบนิ้วลูยกขึ้นดำเนิน

เหมื่อนดั่งแม่น้ำพระคงคา
ยังไม่รู้สิ้นรู้สุด
สรรเสริญถึงบุญคุณพระพุท

บทเชิญครู

มาเถิดมาต้า
มาตามสายด้าย
เชิญมาไวไว
ร้องเรียกร้องหาสักเท่าใด
ร้องเรียกราชครู
หรือพ่อเป็นผีตายโหง
เพราะเขาได้เคยเชื่อถือ
ถ้าไม่ลงในคินนี้
เจ้าพระคุณดิฉานอา

ดำเนินเชิญมาให้ไวไว
พ่อรำยลงมาตามสายไหม
หรือไยราชครูถ้วนหน้า
พ่อม่วงทองไปไหนไม่เห็นมา
เหมื่อนร้องเรียกหมูเรียกหมา
ไม่สู้เข้าโรงมโนราห์
ฝูงชนระบือเลื่องลือชา
สิบปีก็ไม่ยกไหวหา
ขอให้มาให้ไวไว

4.6 สรุปผลการศึกษบทกลอนประกอบทำรำโนราห์ในชุมชนบ้านคลองเสียว

บทครูสอน

(ออ ออ ออหอ, ออรัก, อองาม, งามเอย, งามเหย)

ครูเอ๋ยครูสอน	สอนแล้วแม่นะครูสอน	เสด็จกรต่อง่า
ครูสอนให้ผูกผ้า	สอนแล้วแม่นะผูกผ้า	สอนข้าให้ทรงกำไล
สอนให้ครอบเทริดน้อย	สอนแล้วแม่นะครอบเทริดน้อย	มาจับสร้อยพวงมาลัย
สอนให้ทรงกำไล	สอนแล้วแม่นะทรงกำไล	ใส่แขนซ้ายย้ายแขนขวา
ครูให้เสด็จเยื้องข้างซ้าย	ออว่าเสด็จเยื้องข้างซ้าย	ตีค่าได้น้ำพารา
ครูให้เสด็จเยื้องข้างขวา	ออว่าเสด็จเยื้องข้างขวา	ตีค่าได้น้ำตาลทอง
ตีนถีบพนั้	ถีบแล้วแม่นะพนั้	ส่วนมือชักเอาแสงทอง
หาไหนจะได้เหมือนน้อง	หาไหนแม่นะได้เหมือนน้อง	ทำนองพระเทวดา

ทำประกอบการรำโนราห์บทครูสอน

ท่าเตรียม

นั่งคุกเข่า แยกเข่าออกกันพอประมาณมือทั้งสองประนมระดับอก กันข้อศอกออก เป็นวง ปลายนิ้วชี้เข้าหาลำคอลำตัวตรง ดันหลัง ไนมอกไปข้างหน้าศีรษะตั้งตรง เปิดปลายคาง ตามองตรงไปข้างหน้า

ครูเอ๋ยครูสอน...ยกมือทั้งสองที่ประนมขึ้นจรดหน้าผาก พร้อมกับไนมศีรษะลงเล็กน้อย ตรงกับคำร้องว่า “ ครูเอ๋ยครูสอน ” แล้วกลับเป็นท่าเตรียม

สอนแม่นะครูสอน...ปฏิบัติท่าซ้ำอีกครั้ง โดยยกมือทั้งสองจรดหน้าผาก ตรงกับคำร้องว่า “แม่นะครูสอน”

เสด็จกร...มือทั้งสองจับเข้าหาหน้า แล้วลากลงมายังจับลำตัวระดับอก ในลักษณะ หายทองแขน โดยแขนทั้งสองขนานกัน ตรงกับคำร้องว่า “เสด็จกร ”

ต่อง่า...มือทั้งสองม้วนจับคว่ำลงไปตั้งวงระดับหน้า ปลายนิ้วเฉียงไปข้างหลัง ในลักษณะ แขนทั้งสองขนานและเฉียงขึ้น ศีรษะตั้งตรง ตามองตรงไปข้างหน้า

ท่ารับ... ค้างท่าต่อง่าไว้พร้อมกับกระดกปลายนิ้วเล็กน้อยตามจังหวะรับของลูกคู่

ครูสอนให้ผูกผ้า...มือทั้งสองประนมมียกขึ้นจรดหน้าผาก ไนมศีรษะลงเล็กน้อย ตรงกับ คำร้องว่า “ ครูสอน ” แล้วลดตัวลงมาทาบไว้ที่หน้าลำตัวระดับขาหยัก ในลักษณะแขนขวาไขว้ ทับแขนซ้าย ศีรษะตั้งตรง ตามองตรงไปข้างหน้า ตรงกับคำร้องว่า “ ให้ผูกผ้า ”

สอนแล้วแม่นะผูกผ้า... ปฏิบัติทำนองในลักษณะท่าเดิม

สอนข้าให้ทรงกำไล...มือทั้งสองประนมมียกขึ้นจรดหน้าผาก ไนมศีรษะลงเล็กน้อย ตรงกับคำร้องว่า “ สอนข้าให้ทรง ” แล้วมือซ้ายลดลงไปตั้งวงหน้าลำตัว ฝ่ามือตรงไปข้างหน้า

แขนขนานกับพื้น ข้อศอกซ้ายห่างจากลำตัวไปข้างหน้าเล็กน้อย มือขวาแบมือคว่ำปลายนิ้ว
แตะข้อมือซ้าย ศีรษะเฉียงขวาเล็กน้อย ตามองมือซ้าย ตรงกับคำร้องว่า “กำไล”

ท่ารับ...ปฏิบัติท่าเดิมค้างไว้จนหมดจังหวะรับของลูกคู่

สอนให้ครอบเทริดน้อย...มือทั้งสองประนมมือจรดหน้าผาก ไน้มศีรษะลงเล็กน้อย ตรงกับ
คำร้องว่า “สอนให้ครอบ” แล้วนำมือซ้ายแบทาบที่กรามด้านซ้าย ปลายนิ้วเฉียงไปข้างหลัง ข้อศอก
กันออกด้านข้าง มือขวากำมือหงายเหนือศีรษะ ยกแขนขึ้นใน ลักษณะท่าเขาควาย ศีรษะเฉียงขวา
หน้าเฉียงไปข้างซ้ายเล็กน้อย ตรงกับคำร้องว่า “เทริดน้อย”

สอนแล้วแม่นะครอบเทริดน้อย...มือทั้งสองประนมมือยกขึ้นจรดหน้าผาก ไน้มศีรษะลง
เล็กน้อย ตรงกับคำว่า “สอนแล้วแม่นะ” แล้วส่งมือทั้งสองขึ้นไปข้างหน้า ในลักษณะแบมือให้ฝ่ามือ
เข้าหากัน ห่างกันประมาณ 1 คืบ ปลายนิ้วชี้ไปข้างหน้า ตรงกับคำร้องว่า “ครอบเทริดน้อย”
ปลายนิ้วชี้ไปข้างหน้าระดับศีรษะ ศีรษะตรง

ท่าจับสร้อย พวงมาลัย.... มือซ้ายจับคว่ำ ปลายนิ้วชี้ไปข้างขวา ตรงกับคำร้องว่า
“ท่าจับสร้อย” จากนั้นเอามือขวาจับคว่ำไขว้อยู่บนข้อมือซ้ายระดับหน้า ข้อศอกกันออกเป็นวง
พร้อมกับยกลำตัวขึ้น วางเท้าตั้งฉาก เข่าขวารับน้ำหนัก ศีรษะตั้งตรง ตามองตรงไปด้านหน้า
ตรงกับคำร้องว่า “พวงมาลัย”

ท่ารับ...เก็บเท้าซ้าย หมุนตัวทางซ้าย 1 รอบ

สอนให้ทรงกำไล...มือทั้งสองประนมยกขึ้นจรดหน้าผาก ไน้มศีรษะลงเล็กน้อย ตรงกับคำร้อง
ว่า “สอนให้ทรง” แล้วไขว้เท้าซ้ายไปทางขวาพร้อมกับนั่งลง พร้อมยื่นมือซ้ายไปตั้งวงหน้าลำตัว
ระดับไหล่ ให้ฝ่ามือตรงไปข้างหน้า ข้อศอกห่างจากลำตัวเล็กน้อย มือขวาแบมือคว่ำปลายนิ้ว
แตะข้อมือ ศีรษะเฉียงขวา ตามองมือซ้าย ตรงกับคำร้องว่า “กำไล”

สอนแล้วแม่นะทรงกำไล... ปฏิบัติท่านิ่งในลักษณะเดิม

ใส่แขนซ้าย ย้ายแขนขวา...มือขวาวาดลงไปจับส่งหลังข้างลำตัวในลักษณะแขนตึง เอียงลำตัว
ไปข้างซ้ายเล็กน้อย แล้วลากมือขวามาปล่อยจับเป็นตั้งวงซ้อนบนมือซ้าย ลำตัวตั้งตรง ตามองมือ
ตรงกับคำร้องว่า “ใส่แขนซ้าย” จากนั้น มือซ้ายวาดลงไปจับส่งหลังข้างลำตัวในลักษณะแขนตึง
เอียงลำตัวไปข้างขวาเล็กน้อย แล้วลากมือมาปล่อยจับเป็นตั้งวงซ้อนบนมือขวา ลำตัวตั้งตรง
ตามองมือ ตรงกับคำร้องว่า “ย้ายแขนขวา”

ท่ารับ...ปฏิบัติท่า ใส่แขนซ้าย ย้ายแขนขวา สลับขาซ้ายตามจังหวะ

ครูให้เสด็จเอียงข้างซ้าย...นั่งในลักษณะเดิม มือทั้งสองประนมมือ ตรงกับคำร้องว่า
“ครูให้เสด็จ” แล้วนั่งคุกเข่านั่งบนส้นเท้าขวา เท้าซ้ายวางออกไปข้างซ้าย มือซ้ายจับหงาย
เหนือเข่าซ้าย แขนตึง มือขวาทิ้งวงเขาควาย ลำตัวตรง ศีรษะตั้งตรง ตามองตรงไปข้างหน้า ตรงกับ
คำร้องว่า “เอียงข้างซ้าย”

อคว่าเสด็จเอียงข้างซ้าย...ปฏิบัติทำนึ่งในลักษณะท่าเดิม

ตีค้ำได้ห้าพารา...ยกตัวขึ้น ตั้งเข่าขวายันพื้น มือซ้ายหงายมือพับนิ้วก้อย ยื่นมือไปข้างหน้า ระดับอก มือขวากำมือเหลือเฉพาะนิ้วชี้วางบนนิ้วก้อยมือซ้าย ศีรษะเอียงขวา ตามองมือซ้าย ตรงกับคำร้องว่า “ตีค้ำ” แล้วพลิกมือขวาออกไปข้างขวา แบบมือหงายในลักษณะกางนิ้ว แขนทั้งสองข้างขนานกัน ศีรษะเอียงซ้าย ตามองมือขวา ตรงกับคำร้องว่า “ได้ห้า” จากนั้นมือทั้งสองข้างจับเข้าหากัน แล้วม้วนมือไปตั้งวงโคมเวียน ศีรษะตั้งตรง ตามองตรง ตรงกับคำร้องว่า “พารา”

ท่ารับ...เก็บเท้าซ้าย หมุนรอบตัวเองไปทางซ้าย ๑ รอบ

ครูให้เสด็จเอียงข้างขวา...นั่งคุกเข่า มือทั้งสองประนมมือจรดหน้าผาก ระหว่างคิ้ว โนมศีรษะลงเล็กน้อย ตรงกับคำร้องว่า “ครูให้เสด็จ” จากนั้นนั่งบนส้นเท้าซ้าย เท้าขวายืดไปวางข้างขวา มือซ้ายจับหางเหนือเข่าขวา แขนตั้ง มือซ้ายตั้งวงเขาควย ลำตัวตรง ศีรษะตั้งตรง ตามองตรงไปข้างหน้า ตรงกับคำร้องว่า “เอียงข้างขวา”

อคว่าเสด็จเอียงข้างขวา...ปฏิบัติทำนึ่งในลักษณะท่าเดิม

ตีค้ำได้ห้าตำลึงทอง...ยกตัวขึ้น ตั้งเข่าซ้ายยันพื้น ขาขวาเข้าตั้งฉาก มือซ้ายยื่นไปข้างหน้า ระดับอก หางมือพับนิ้วก้อย มือขวากำมือเหลือเฉพาะนิ้วชี้ วางบนนิ้วก้อยมือซ้าย ศีรษะเอียงขวา ตามองมือซ้าย ตรงกับคำร้องว่า “ตีค้ำ” แล้วพลิกมือขวาออกไปข้างขวา แบบมือหงายในลักษณะกางนิ้ว แขนทั้งสองข้างขนานกัน ศีรษะเอียงซ้าย ตามองมือขวา ตรงกับคำร้องว่า “ได้ห้า”

จากนั้นลำตัวและ ศีรษะเอียงขวา หน้าเฉียงขึ้นเล็กน้อย มือขวากำข้อมือกำมือค้อมว่าลง เหลือเฉพาะนิ้วชี้ชี้เข้าหาศีรษะ ข้อศอกงอ (ประมาณ 90 องศา) อยู่เหนือเข่าขวา พร้อมกับมือซ้ายตั้งวงขีดตันขา แขนเหยียดตึงแนบกับลำตัว ตรงกับคำร้องว่า “ตำลึงทอง”

ท่ารับ...เก็บเท้าขวา หมุนตัวทางขวา 1 รอบ

ตีนถีบพนักร...ปฏิบัติเช่นเดียวกันกับท่า “เสด็จเอียงข้างซ้าย”

ถีบแล้วแม่นะพนักร... ปฏิบัติทำนึ่งในลักษณะเดิม

ส่วนมือชักเอาแสงทอง...มือขวาวาดลงไปจับหางข้างมือซ้าย แขนตั้ง ลำตัวโน้มลงข้างหน้า กดไหล่ขวาและบิดเกรียวตัวไปข้างซ้ายเล็กน้อย ศีรษะเอียงขวา ตามองมือ

ท่ารับ...ค่อย ๆ วาดมือขวาไปตั้งวงเขาควย ลำตัวตรงศีรษะตั้งตรง ตามองตรงไปด้านหน้า จากนั้นค่อย ๆ วาดมือลงมาจับหางแขนตั้งข้างเข่าซ้าย ลำตัวโน้มไปข้างหน้า และบิดเกรียวตัวไปข้างซ้ายเล็กน้อย ปฏิบัติสลับกันไปจนหมดจังหวะรับของลูกคู่

หาไหนจะได้เสมื่อนน้อง...นั่งคุกเข่า มือขวากำมือเหลือเฉพาะนิ้วชี้ ตั้งมือขึ้น งอข้อศอก (ประมาณ 90 องศา) วาดแขนออกไปข้างขวาพร้อมเดาะนิ้ว มือซ้ายแบมือแตะที่หน้าท้อง ลำตัวเอียงขวา หน้ามองไปข้างขวา ตรงกับคำร้องว่า “หาไหนจะได้” จากนั้นเอียงลำตัวกลับข้างซ้าย

พร้อมลากมือซ้ายมาตั้งวงหน้าระดับไหล่ มือขวาแบมือแตะที่อก ศีรษะเอียงซ้าย ตามองเฉียงต่ำลงไป
ข้างซ้าย ช่วงข้อศอก ตรงกับคำร้องว่า “เสมือนน้อง”

หาไหนแม่นะได้เหมือนน้อง...ปฏิบัติทำเดิมซ้ำอีก 1 ครั้ง

ทำนองพระเทวดา...มือทั้งสองประนมมือยกขึ้นจรดหน้าผาก ไน้มศีรษะลงเล็กน้อย

ทำรับ...มือทั้งสองจับเข้าหาหน้า แล้วค่อยลากลงไปตั้งวงข้างลำตัว ระดับ สะเอว ลำตัวตรง
ศีรษะตั้งตรง จากนั้นแก้มือทั้งสองขึ้นไปตั้งวงขวาควาย สบริงตัวขึ้นไปตั้งท่าลงฉากใหญ่
ตรงกับคำรับของลูกคู่ว่า “น้องเหอพระเทวดาละน้อง” จากนั้นเก็บเท้าขึ้นไปข้างหน้าเล็กน้อย

บทสอนรำ

สอนเจ้าเอยสอนรำครู	ให้ซ้ำเหอซ้ำรำ	ครูให้ซ้ำรำ เทียมบ่า
แล้วปลดดลงมา	ครูให้ซ้ำเหอซ้ำรำ	รำซ้ำเอยเทียมพก
วาดไว้ให้ฉายออก	ยกเจ้าเอยเป็นแพน	แพนซ้ำเอยผาหลา
ยกสูงเสมอน้ำ	เรียกช่อขวัญเหอระย้า	ระย้าพวงดอกไม้
ปลดปลงลงมาได้	ครูให้ขวัญเหอซ้ำรำ	ครูให้ซ้ำรำโคมเวียน
ทำนกกรูวาด	วาดไว้เจ้าเอยให้เหมือน	ให้เหมือนกับรูปเขียน
รำทำนกโคมเวียน	รำท่ากะเขียน	รำท่ากะเขียนปาดตาล
ตัวฉันนี้ นะเหวนุช	พระพุทธรูปขวัญเหอ ๓ เจ้า	พระพุทธรูปเจ้าห้ามมาร
ฉันนี่นคราญ	พระรามขวัญเหอจะข้าม	จะข้ามสมุทร
รำเล่นให้สูงสุด	รำท่าญาคูท	ญาคูทร้อนมา
ครูทเหลียวไปเห็นนาค	ครูทเหมอมนรา	มนราปีกกล้า
รำท่าพญาครูท	ลงยุตเอนาค	เอนาคนาคา
ครูทเฉียวเอนาคได้	พาร้อนสู่ด้าว	สู่ด้าวเวหา
รำท่าหนูมาน	ทะยานไปเภา	ไปเภาลงกา
รำท่าท้าวเทวา	ชี้แต่ม้า	แต่มาชักรถ
รำท่านางมัทรี	จวลี	เขาวงกต
รำท่าพระดาบส	ลีลาจะเข้า	จะเข้าอาศรม
สี่มุมยอดปราสาท	วาดไว้ให้เป็น	ให้เป็นหน้าพรหม
ฉันนี่แหละเอวกลม	เรียกองค์นารายณ์	นารายณ์นำวศร
ฉันนี่แหละบวร	พระรามจะวาง	จะวางศรไป

ท่าประกอบกรำรำโนราห์ทสอนรำ

สอนเจ้าเอย...ยืนรวมเท้า ย่อตัว กันเข้าโน้มศีรษะลงข้างหน้าเล็กน้อย มือทั้งสองประนมมือ ปลายนิ้วจรดหน้าผาก ระหว่างคิ้ว

สอนรำ...เท้าขวาวางไขว้ไปข้างหลัง กันเข้าออกเล็กน้อย มือขวาดั้งวงหน้าปลายนิ้ว อยู่ระดับหน้า ข้อศอกแทงเข้าหาลำตัว ช่วงมือจากข้อศอกถึงข้อมือ ทำมุมประมาณ 45 องศากับลำตัว มือซ้ายจับตะแคงมือได้ข้อศอกขวา ศีรษะเอียงซ้าย ตามองมือขวา

ครูให้ซ้ำเหอ...เท้าทั้งสองปฏิบัติอยู่ในท่าเดิม ศีรษะโน้มข้างหน้าเล็กน้อย มือทั้งสองประนมมือ ปลายนิ้วจรดหน้าผาก ระหว่างคิ้ว

ซ้ำรำ...เท้าทั้งสองปฏิบัติอยู่ในท่าเดิม มือซ้ายตั้งวงหน้า ปลายนิ้วระดับไหล่ มือขวา จับตะแคงได้ข้อศอกซ้าย ศีรษะเอียงขวา ตามองมือซ้าย

ครูให้ซ้ำรำ...ยืนรวมเท้า ย่อตัว กันเข้าโน้มศีรษะลงข้างหน้าเล็กน้อย มือทั้งสองประนมมือ ปลายนิ้วจรดหน้าผาก ระหว่างคิ้ว

เทียบบ่า...เท้าซ้ายวางไขว้ไปข้างหลัง กันเข้าออก ย่อตัว มือทั้งสองจับเข้าหาลำตัวแล้ววาดมือ ออกไปตั้งวงข้าง ปลายนิ้วระดับไหล่ จากไหล่ถึงข้อศอกทั้งสองเฉียงลง ข้อศอกทั้งสองห่างจากลำตัว ประมาณหนึ่งคืบ

(ลูกคู่รับ) หมุนตัวเวียนซ้ายรอบตัวเอง ๑ รอบ ขณะหมุนวงและลำตัวหนึ่ง จนกลับมาหน้าตรง

แล้วปลดลงมา...รำท่าสอดสร้อยทางซ้าย (มือซ้ายจับคว่ำระดับหน้าผาก ห่างจากหน้าผาก ประมาณหนึ่ง คืบ มือขวาดั้งวงเขาควาย) เท้าซ้ายไขว้ไปข้างหลัง กันเข้าเล็กน้อย แล้วหมุนตัว เวียนซ้าย หนึ่ง รอบ ขณะหมุน ลดมือขวาลงมาตั้งวง ระดับชายพก

ครูให้ซ้ำเหอ... เท้าทั้งสองปฏิบัติอยู่ในท่าเดิม ศีรษะโน้มข้างหน้าเล็กน้อย มือทั้งสองประนม มือ ปลายนิ้วจรดหน้าผาก ระหว่างคิ้ว

ซ้ำรำ... เท้าทั้งสองปฏิบัติอยู่ในท่าเดิม มือขวาดั้งวงหน้า ปลายนิ้วระดับไหล่ มือซ้ายจับ ตะแคงได้ข้อศอกขวา ศีรษะเอียงซ้าย ตามองมือขวา

รำซ้ำเอยเทียบพก...ยืนรวมเท้าตรงขาชิด มือทั้งสองตั้งวงล่างหน้าพก โดยแขนจากไหล่ ถึงข้อศอกแนบข้างลำตัว แขนจากข้อศอกถึงข้อมือขนานกับพื้น ปลายนิ้วตั้งขึ้น (ลูกคู่รับ) ปฏิบัติ ทำนึ่งไว้จนกระทั่งลูกคู่รับทจบ

วาดไว้ ฉายอก...เท้าซ้ายก้าวไขว้ไปข้างหน้า ย่อตัว กันเข้าเล็กน้อย เท้าขวาไขว้หลังเปิดส้นเท้า มือซ้ายส่งมือไปข้างหน้าแบหงายระดับอก มือขวาจับคว่ำแล้ววนมือเวียนซ้ายบนฝ่ามือซ้าย แล้ววาดจีววนเวียนซ้าย แล้วลากออกไปจับไว้ข้างขวา ระดับไหล่ แขนกันออกเป็นวงโค้ง ศีรษะเอียงซ้าย ตามองมือขวา ตรงกับคำร้องว่า “วาดไว้” แล้ววาดมือไปตั้งวงเขาควาย พร้อมกับ เอามือซ้ายมาทาบไว้ที่อก ตรงกับคำร้องว่า (ฉายอก)

ให้ยกเจ้าเอยเป็นแพน...เท้าปฏิบัติอยู่ในท่าเดิม มือทั้งสองจับคว่ำระดับไหล่ แขนทั้งสองกันเป็นวงโค้ง(คล้ายวงโคมเวียน)ข้อศอกสูงขึ้นระดับไหล่ ศีรษะตรง ตามองตรงไปข้างหน้า

แพนเข้าเอยผาหลา...ยืนด้วยเท้าซ้ายปลายเท้าเฉียงไปทางซ้ายเล็กน้อย เท้าขวายกมากะเท็บข้างเท้าซ้าย แล้วยกขาขึ้นหนีบน่อง ระดับสะเอวโดยขาขนานกับพื้น เข้าไปข้างขวา ส่วนเข่าถึงข้อเท้า และฝ่าเท้าชี้ไปข้างหลัง มือทั้งสองส่งขึ้นทำท่าบวบาน (คล้ายวงเขาควย ฝ่ามือหงายขึ้นปลายนิ้วชี้ไปด้านข้างทั้งสองมือ) ศีรษะเฉียงขวาเล็กน้อย ตามองตรง

(ลูกคู่รับ) ปฏิบัติทำหนึ่งจนกว่าลูกคู่รับทจบ

ยกสูงเสมอน้ำ...วางเท้าขวาลงตั้งฉาก แขนซ้ายงอข้อศอกตั้งฉาก ส่งไปข้างหน้า ระดับไหล่ โดยจากไหล่ถึงข้อศอกขนานกับพื้น และจากข้อศอกถึงข้อมือ ตั้งฉากกับส่วนหน้า หายฝ่ามือซ้าย ปลายนิ้วชี้ไปข้างหน้า มือขวาแบหงายรับใต้ข้อศอกซ้าย ลำตัวตรง ศีรษะตรง ตามองตรงไปข้างหน้า

เรียกช่อขวัญเหอระย้า...เท้า ขา ลำตัว ปฏิบัติเช่นเดิม มือซ้ายพลิกลงจับคว่ำ ปลายนิ้วเฉียงไปข้างขวา ตามองมือซ้าย

ระย้าพวงดอกไม้มือขวาจับคว่ำให้ข้อมือขวาไขว้บนข้อมือซ้าย

(ลูกคู่รับ) เก็บเท้าหมุนรอบตัวเวียนซ้าย 1 รอบ ขณะหมุนลำตัว-จับหนึ่ง จนกว่าลูกคู่รับทจบ

ปลดปลงลงมาได้...ร่ำท่าสอสร้อยทางซ้าย (มือซ้ายจับคว่ำระดับหน้าผาก ห่างจากหน้าผากประมาณ 1 คืบ มือขวาดั้งวงเขาควย) เท้าซ้ายไขว้ไปข้างหลัง กันเข่าเล็กน้อย แล้วหมุนตัวเวียนซ้ายหนึ่ง รอบ ขณะหมุน ลดมือขวาลงมาตั้งวง ระดับชายพก

ครูให้ขวัญเหอเข้าร่ำ...ยืนย่อตัว รวมเท้ากันเข่าเล็กน้อย มือประนมไหว้จรดหน้าผาก ระหว่างคิ้ว ครูให้เข้าร่ำโคมเวียน...เท้าซ้ายวางไขว้ไปหลัง กันเข่าออก มือทั้งสองจับเข้าหาอก แล้ววาดไปตั้งวงโคมเวียน ระดับอก ปลายนิ้วทั้งสองชี้เข้าหากัน ศีรษะตั้งตรง ตามองตรง

(ลูกคู่รับ) หมุนเวียนซ้าย 1 รอบ ขณะหมุนปฏิบัติท่าเดิม จนกว่าลูกคู่รับทจบ

ทำกนกฐูปวาด...เท้ายืนย่อเข้า กันเข่าเล็กน้อย เท้าขวาไขว้ไปหลังเท้าซ้าย มือซ้ายแบหงาย ส่งไปข้างหน้า สูงขึ้นระดับอก มือขวาจับคว่ำบนฝ่ามือซ้ายแล้ววนจับเวียนซ้าย จากนั้นลากไปจับคว่ำค้างไว้ด้านขวา ระดับไหล่ แขนขวากันออกเป็นวงโค้ง ศีรษะตั้งตรง ตามองตรง

วาดไว้เจ้าเอยให้เหมือน...เท้าปฏิบัติอยู่ในท่าเดิม นำมือขวามาวนจับเวียนซ้าย จากนั้นลากไปจับคว่ำค้างไว้ด้านขวา ระดับไหล่ แขนขวากันออกเป็นวงโค้ง ดังเดิม ศีรษะตั้งตรง เบี่ยงหน้าไปข้างซ้ายเล็กน้อย ตามองตรงมือซ้าย

ให้เหมือนกับรูปเขียน...เท้ายืนย่อเข้า ขาขวายกขึ้นหนีบน่อง เข่าเฉียงไปข้างขวา มือขวาจับหงายแขนตั้ง เหนือเข่าขวา มือซ้ายตั้งวงเขาควย ศีรษะตั้งตรง ตามองตรง

(ลูกคู่รับ) ปฏิบัติท่าเดิมค้างไว้จนกว่าลูกคู่รับทจบ

ร่ำทำกนกโคมเวียน...เท้าซ้ายวางไขว้ไปหลัง กันเข้าออก มือทั้งสองจับเข้าหาอก แล้ววาดไปตั้งวงโคมเวียน ระดับอก ปลายนิ้วทั้งสองชี้เข้าหากัน ศีรษะตั้งตรง ตามองตรง แล้วหมุนเวียนซ้ายหนึ่ง รอบ พร้อมดนตรีบรรเลง

ร่ำทำกะเชียนปาดตาลยกเท้าซ้ายไปวางข้างซ้ายในท่าตั้งฉากมือซ้ายจับหางวางบนเข้าซ้าย มือขวาดึงวงเขาควาย ศีรษะตั้งตรง ตามองตรง

(ลูกคู่รับ) พลิกมือทั้งสองข้างสลับจับหางและตั้งวงตามจังหวะในขณะลูกคู่รับจนจบบท

ตัวฉันนี้ นะเหวียนุช...เท้าซ้ายวางไขว้หลังเท้าขวา เปิดส้นเท้า ย่อตัว กันเข้า มือทั้งสองแบมือไว้ที่ตะกอก กันข้อศอกตรงกับคำร้องว่า “ตัวฉันนี้” แล้ววาดมือขวาไปตั้งวงเขาควาย มือซ้ายตะกอกเช่นเดิม ตรงกับคำร้องว่า “นะเหวียนุช”

พระพุทธรูปเหอ ๓ เจ้า...เท้าทั้งสองรวมแยกปลายเท้าเล็กน้อย ย่อเข้าและกันเข้าออกเล็กน้อย มือประนมไหว้ปลายนิ้วจรดหน้าผากระหว่างคิ้ว ศีรษะโน้มลงข้างหน้าเล็กน้อย

พระพุทธรูปเจ้าห้ามมาร...ยืนตรงเท้าชิด ปลายเท้าแยกเล็กน้อย มือขวาดึงวง ฝ่ามือตรงไปข้างหน้า งอข้อศอกตั้งฉาก จากข้อศอกถึงข้อมือขนานกับพื้น มือซ้ายแบ แขนตั้งแนบลำตัว (ท่าพระปางห้ามมาร) ลำตัว ศีรษะตรง ตามองตรง

ฉันนี่นงคราญ...เท้าซ้ายวางไขว้หลังเท้าขวา เปิดส้นเท้า ย่อตัว กันเข้า มือทั้งสองแบมือไว้ที่ตะกอก กันข้อศอกตรงกับคำร้องว่า “ฉันนี่” แล้ววาดมือขวาไปตั้งวงเขาควาย มือซ้ายตะกอกเช่นเดิม ตรงกับคำร้องว่า “นงคราญ”

พระรามขวัญเหอ... เท้าทั้งสองรวมแยกปลายเท้าเล็กน้อย ย่อเข้าและกันเข้าออกเล็กน้อย มือประนมไหว้ปลายนิ้วจรดหน้าผากระหว่างคิ้ว ศีรษะโน้มลงข้างหน้าเล็กน้อย

จะข้าม...เท้าขวายืนย่อเข้า ขาซ้ายยกขึ้นหนีบน่อง เข้าเฉียงไปข้างซ้าย มือซ้ายแบหางยักข้อมือปลายนิ้วชี้ลงพื้น เหนือซ้าย งอข้อศอกประมาณ 45 องศา มือขวาดึงวงเขาควาย ศีรษะตั้งตรง หน้าเบี่ยงเฉียงไปข้างซ้าย ตามองตรง

จะข้ามสมุทร...วางเท้าซ้ายยืนรวมเท้า เเฉียงตัวไปข้างซ้าย ย่อเข้า มือซ้ายตั้งวงหน้า มือขวาจับหางส่งหลัง แขนตั้ง ดันหลัง ศีรษะเฉียงขวาเล็กน้อย ตามองมือซ้าย

(ลูกคู่รับ) เก็บเท้า ท่องโรงเวียนซ้าย ๑ รอบ ขณะลูกคู่รับจนจบบท

ร่ำเล่นให้สูงสุด...วางเท้าขวาไปไขว้หลังเท้าซ้าย ถ่ายน้ำหนักไปเท้าขวา มือทั้งสองจับเข้าอก แล้ววาดไปตั้งวงเขาควาย ลำตัวเฉียงไปทางขวา

ร่ำทำญาคูท...เท้าซ้ายยืนย่อเข้า เท้าขวายกจากข้าง มือทั้งสองจับคว่ำแขนตั้ง(จับผ้าห้อย) ระดับสะเอว แล้ววาดขึ้นมาตั้งวง ระดับไหล่ งอข้อศอกเล็กน้อย ลำตัวเฉียงขวาเล็กน้อย ตามองตรง

ญาคูท่อนมา...ปฏิบัติท่าซ้ำ ๒ ชุด ในลักษณะ เข้ายึดและยุบ

(ลูกคู่รับ) ปฏิบัติท่าซ้ำตามคำร้อง

ครูทเหลิยวไปเห็นนาค...เท้าขวาวางไขว้หลังเท้าซ้าย เปียงตัวไปข้างซ้าย มือขวา
ตั้งวงเขาควย มือซ้ายป้องหน้า ตามองลอดมือซ้าย เฉียงลงต่ำ

ครูทเหอมนรา...เท้าซ้ายยืนย่อเข้า เท้าขวายกฉากข้าง มือทั้งสองจับคว่ำ(จับผ้าห้อย)
แขนตั้ง ระดับสะเอว แล้ววาดขึ้นมามาตั้งวงระดับไหล่ งอข้อศอกเล็กน้อย

มนราปีกถ้า...ปฏิบัติท่าซ้ำ ๒ ชุด ในลักษณะ เข้ายึดและยุบ

(ลูกคู่รับ) ปฏิบัติท่าซ้ำตามคำร้อง

รำท่าพญาครูท...เท้าซ้ายยืนย่อเข้า เท้าขวายกฉากข้าง มือทั้งสองจับคว่ำ(จับผ้าห้อย)
แขนตั้งระดับสะเอว แล้ววาดขึ้นมามาตั้งวงระดับไหล่ งอข้อศอกเล็กน้อย

ลงยุดเอานาค...วางเท้าขวาไปหลัง ย่อเข้า นั่งลงพอประมาณ เข้าวาระดับครึ่งแข้งซ้าย
มือซ้ายจับคว่ำ ยืนแขนไปข้างหน้าระดับสะเอว มือขวาใช้นิ้วชี้และหัวแม่มือหนีบข้อมือซ้าย
นิ้วที่เหลือกรีดออก

เอานาคนาค... ปฏิบัติอยู่ในท่าเดิม เฉพาะมือทั้งสองยกสูงขึ้นระดับไหล่

(ลูกคู่รับ) ปฏิบัติท่าซ้ำตามคำร้อง

ครูทเหลิยว...ปฏิบัติท่ารำเช่นเดียวกับท่า “ลงยุดเอานาค”

เอานาคได้...ปฏิบัติท่ารำเช่นเดียวกับท่า “เอานาคนาค”

พาร่อนสู่ด้าว สู่ด้าวเวหา...ยกตัวขึ้น ปิดตัวเฉียงไปข้างขวา มือขวากำมือเหลือนิ้วชี้ตั้งขึ้น
เตาะมือเฉียงขึ้นไปทางขวา(ประมาณ 4 ครั้ง) จากระดับไหล่สูงขึ้นไปในระดับศีรษะ มือซ้ายจับ
ระดับไหล่ งอข้อศอกซ้ายประมาณ 90 องศา ศีรษะเอียงซ้ายเล็กน้อย ตามองตามมือขวา

(ลูกคู่รับ) ปฏิบัติท่าซ้ำตามคำร้อง

รำท่าหนุมาน...หันหน้าไปด้านขวาของเวที วางเท้าทั้งสองข้างลงฉาก แขนซ้ายโค้งลาดลง
ข้างซ้ายของลำตัว มือซ้ายกำมือหักข้อมือตั้งขึ้นระดับอก มือขวากำมือหักข้อมือเข้าหาศีรษะ
งอข้อศอกตั้งฉาก เปียงหน้ามองไปข้างซ้าย (ด้านหน้าเวที)

ทะยานไปเฝ้า ไปเฝ้า...ถายน้าหนักไปเท้าซ้าย ยืนย่อเข้า เท้าขวายกฉากข้าง มือซ้ายกำมือ
ใช้นิ้วชี้ไปข้างหน้าแขนเหยียดตั้งระดับไหล่ มือขวาปฏิบัติในท่าเดิม ตรงกับคำร้องว่า “ทะยาน”
พร้อมหักข้อมือกดปลายนิ้วลง 2 ครั้งตรงกับคำร้องว่า “ไปเฝ้า ไปเฝ้า”

ลงกา...เท้าขวาวางไขว้หลังเท้าซ้าย เปิดสันเท้า ย่อเข้า มือทั้งสองแบคว่ำเฉียงปลายนิ้วขึ้น
ชิดกัน ในลักษณะคล้ายประนมมือ อยู่ด้านหน้า ระดับเหนือศีรษะ แขนทั้งสองกันออกเป็นวงโค้ง
ศีรษะตั้งตรง ตามองตรง

(ลูกคู่รับ) ปฏิบัติท่าซ้ำตามคำร้อง

รำท่าท้าวเทวา...ยืนรวมเท้า ย่อเข้า ศีรษะตั้งตรง ตามองตรง มือทั้งสองประนมมือระดับอก
แขนทั้งสองโค้งเข้าหากัน

ชี้แต่มี...ยืนด้วยเท้าซ้าย ย่อเข้า เท้าขวายกจากข้าง มือทั้งสองยื่นไปข้างหน้า แขนขนานกัน มือแบคว่าเฉียงปลายนิ้วเข้าหากัน ห่างกันประมาณ ๑ ศีบ พร้อมกดมือลง ศีรษะเฉียงขวาเล็กน้อย ตามองมือ

แต่มีจักร...ยืนด้วยเท้าซ้าย เท้าขวายกจากข้างในท่าเดิม พร้อมมือทั้งสองกดฝ่ามือเข้าหากัน ตรงกับคำร้องว่า “แต่มี” แล้วมือทั้งสองจับคว่ำและดึงเข้าหาลำตัวระดับไหล่ โดยงอข้อศอก อยู่หน้าลำตัว ตรงกับคำร้องว่า “จักร”

(ลูกคู่รับ) ปฏิบัติท่าซ้ำตามคำร้อง

รำท่า...วางเท้าขวาไขว้หลังเท้าซ้าย ทิ้งน้ำหนักไปเท้าขวา มือขวาจับส่งหลังแขนตึง มือซ้าย จับฝ่าห้อยมาแตะที่อก เบี่ยงลำตัวเฉียงไปข้างขวาเล็กน้อย ศีรษะเฉียงขวา ตามองตรง

นางมัทรี...ยกเท้าซ้ายวางพร้อมถ่ายน้ำหนักไปเท้าซ้าย มือขวาลากขึ้นไปตั้งวงหน้า ระดับไหล่ มือซ้ายปฏิบัติท่าเดิม ศีรษะเฉียงซ้าย ตามองมือขวา

จรัส...ปฏิบัติท่ารำเช่นเดียวกับท่า “

รำท่าเขาวงกต ...ยกเท้าซ้ายวางพร้อมถ่ายน้ำหนักไปเท้าซ้าย ย่อเข้า มือทั้งสองตั้งวง ตะแคงมือหักปลายนิ้วเข้าหาลำตัว โดยแขนขวาโค้งเป็นวงนอกและแขนซ้ายโค้งเป็นวงใน ลำตัวตรง ศีรษะตั้งตรง

(ลูกคู่รับ) ปฏิบัติท่าซ้ำตามคำร้อง

รำท่า...ยกเท้าขวาวางพร้อมถ่ายน้ำหนักไปเท้าขวา เบี่ยงตัวเฉียงไปข้างขวา ย่อเข้า โนมตัวลง ข้างหน้า มือขวากำมือส่งหลังแขนตึงแนบลำตัว มือซ้ายกำมือ งอข้อศอกพาดไว้ข้างหลัง

พระดาบส ...ยกเท้าซ้ายวางพร้อมถ่ายน้ำหนักไปเท้าซ้าย ลำตัวกลับมาตรง โนมตัวไปข้างหน้า มือขวาลากมาตั้งหน้าลำตัวระดับอก ข้อศอกงอประมาณ 45 องศา มือซ้ายปฏิบัติท่าเดิม ศีรษะตั้งตรง

ลีลาจะเข้า... ยกเท้าขวาวางพร้อมถ่ายน้ำหนักไปเท้าขวา เบี่ยงตัวเฉียงไปข้างขวา ย่อเข้า โนมตัวลงข้างหน้า มือขวากำมือส่งหลังแขนตึงแนบลำตัว มือซ้ายกำมือ งอข้อศอกพาดไว้ข้างหลัง

จะเข้า อาศรม ปฏิบัติท่ารำเช่นเดียวกับท่า “ลงกา”

(ลูกคู่รับ) ปฏิบัติท่าซ้ำตามคำร้อง

สี่มุมยอดปราสาท...ยืนรวมเท้า ย่อเข้า ศีรษะตรง มือทั้งสองประนมมือระดับอก ตรงกับ คำว่า “สี่มุม” แล้วยกมือขึ้นเหนือศีรษะ กันข้อศอกออกเป็นวงโค้ง ปลายนิ้วชิดกันระดับศีรษะ ตรงกับ คำร้องว่า “ยอดปราสาท”

วาดไว้ให้เป็น ให้เป็นหน้าพรหม... ยกเท้าขวาวางไปข้างขวาในท่าลงจาก มือทั้งสองประนม มือระดับอก

สี่มุมยอดปราสาท วาดไว้ให้เป็น ให้เป็นหน้าพรหม

(ลูกคู่รับ) สี่มุมยอดปราสาท วาดไว้ให้เป็นหน้าพรหม

มือปฏิบัติทำเดิม ยกเท้าขวาถอยหลังมาตั้งฉาก หันลำตัวไปทางขวาของเวที ตรงกับคำว่า “ สี่มุม ” ยกเท้าซ้ายไปหน้าลงฉาก ลำตัวหันไปด้านหลังเวที ตรงกับคำว่า “ ยอดปราสาท ” เท้าขวาถอยหลังมาตั้งฉาก หันลำตัวไปทางซ้ายของเวที ตรงกับคำว่า “ วาดไว้ให้เป็น ” ยกเท้าซ้ายไปหน้าลงฉาก ลำตัวหันไปด้านหน้าเวที ตรงกับคำว่า “ ให้เป็นหน้าพรหม ”

ฉันนี่แหละเอวกลม...ก้าวเท้าซ้ายเฉียงไปทางซ้าย ประมาณ 45 องศา ใช้ตัวถ่วงน้ำหนักไปเท้าซ้าย มือทั้งสองจับทาบที่สะเอว ในลักษณะแขนขวาไขว้อยู่บนแขนซ้าย ศีรษะเฉียงขวา หน้าเฉียงไปข้างซ้าย

เรียกองค์นารายณ์...ยืนรวมเท้า ย่อเข่า ศีรษะตรง มือทั้งสองประนมมือระดับอก

นารายณ์นำศร...ยืนด้วยเท้าซ้าย ย่อเข่า เท้าขวายกฉากข้าง มือซ้ายตะแคงจับเข้าหาศีรษะ กันแขนออกเป็นวง มือขวาจับตะแคงมือเข้าหาลำตัว อยู่ด้านซ้ายของลำตัวระดับไหล่ได้มือขวา ตรงกับร้องว่า “ นารายณ์ ” พร้อมดึงมือขวามาจับคางไว้เข้าหาไหล่ขวา ศีรษะเฉียงขวา ตามองมือซ้าย

(ลูกคู่รับ) ปฏิบัติท่าซ้ำตามคำร้อง

ฉันนี่แหละบวร...วางเท้าขวา ก้าวเท้าซ้ายเฉียงไปทางซ้าย ประมาณ 45 องศา ใช้ตัวไปเท้าซ้ายมือทั้งสองแบทาบที่อก ในลักษณะแขนขวาไขว้ทาบอยู่บนแขนซ้าย ศีรษะเฉียงขวา หน้าเฉียงไปข้างซ้าย ตามองมือตรง

พระรามจะวาง...ยืนรวมเท้า ย่อเข่า ศีรษะตรง มือทั้งสองประนมมือระดับอก

จะวางศรไป...ยืนด้วยเท้าซ้าย ย่อเข่า เท้าขวายกฉากข้าง มือซ้ายตะแคงจับเข้าหาศีรษะ กันแขนออกเป็นวง มือขวาจับตะแคงมือเข้าหาลำตัว อยู่ทางด้านซ้ายระดับไหล่ได้มือขวา แล้วดึงมือมาทางซ้าย พร้อมดึงมือขวามาจับเข้าหาไหล่ขวา ตรงกับคำร้องว่า “ จะวาง ” และม้วนมือซ้ายออกไปตั้งวงพร้อมระดับศีรษะ ในลักษณะแขนตั้ง

(ลูกคู่รับ) ปฏิบัติท่าซ้ำตามคำร้อง

รำท่าครู 12 ท่า

กระบวนกรำท่าครู หรือ กระบวนรำค่านับครู เป็นกระบวนรำประกอบดนตรีที่ไม่มีบทร้อง กระบวนรำท่าครูประกอบด้วยท่ารำ 12 ท่า ซึ่งสามารถพบเห็นได้ในการประกอบพิธีในโรงครู ในช่วงสุดท้ายของการรำโนราถวายครู บท 12 คำพรัด

ลักษณะท่ารำของการรำท่าครู มักมุ่งเน้นการยืนรำอยู่กับที่อย่างมีความสมดุล มีสมาธิโดยการยืนด้วยเท้าข้างใดข้างหนึ่ง ขณะที่เท้าอีกข้างยกไว้ข้างหน้า ท่ารำโดยทั่วไปจะเริ่มด้วย ท่าเทพนม จากนั้นก็จะเป็นท่ารำอื่นๆที่มีการเรียงร้อยกันอย่างกลมกลืนจนครบ 12 ท่า ซึ่งกระบวนรำทั้ง 12 ท่า ประกอบด้วยท่ารำดังนี้

ท่าที่ 1 “เทพนม”

เท้าขวายืนย่อเข้า พร้อมกับยกเท้าซ้ายไว้ข้างหน้า เข่างอ ยืดขาส่วนล่างเฉียงไปข้างหน้า
ส้นเท้าสูงระดับครึ่งแข้งเท้าขวา เชิดปลายเท้าขึ้น

ลำตัว โน้มไปข้างหน้า ดันหลัง เปิดปลายคาง

มือทั้งสองประนมระดับอกห่างจากอกประมาณ 1 คืบ ปลายนิ้วชี้เข้าหาลำคอข้อมือแยก
ออก แขนทั้งสองกันข้อศอกออกเป็นวงกลม ศีรษะตั้งตรง

ท่าที่ 2 “จับคว่ำเสมอไหล่”

- เท้าซ้ายยืนย่อเข้า พร้อมกับยกเท้าขวาไว้ข้างหน้า เข่างอ ยืดขาส่วนล่างเฉียงไป
ข้างหน้า ส้นเท้าสูงระดับครึ่งแข้งเท้าซ้าย เชิดปลายเท้าขึ้น

- ลำตัว โน้มไปข้างหน้า ดันหลัง เปิดปลายคาง

- มือข้างขวาจับคว่ำระดับไหล่ แขนตึง อยู่ข้างขวา มือซ้ายตั้งวงตำแหน่งเดิม

- ศีรษะตรง ตามองตรงไปข้างหน้า

ท่าที่ 3 “จับเพียงเอว”

- เท้า, ลำตัว, ศีรษะ ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 1

- มือซ้ายแทงมือออกข้างซ้ายไปจับหางระดับสะเอว หายท่อนแขนขึ้นโดยขนานกับพื้น
ห่างจากลำตัวเล็กน้อย ข้อศอกงอพร้อมกับ มือขวาลากจับไปตั้งวงระดับศีรษะ ปลายนิ้วชี้
เข้าหาศีรษะ ข้อศอกงอประมาณ 90 องศา (ท่าเขาควาย)

ท่าที่ 4 “จับเพียงไหล่”

- เท้า, ลำตัว, ศีรษะ ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 2

- มือขวาจับหางเข้าหาไหล่ข้างลำตัวระดับไหล่ ข้อศอกงอประมาณ 90 องศา มือซ้าย
ม้วนจับลงแล้วลากมือไปตั้งวงระดับศีรษะ ปลายนิ้วชี้เข้าหาศีรษะ ข้อศอกงอประมาณ 90 องศา
(ท่าเขาควาย)

ท่าที่ 5 “จับหลัง”

- เท้า, ลำตัว, ศีรษะ ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 1

- มือซ้ายวาดลงมาจับหางไว้กลางหลัง มือขวาม้วนจับลงแล้วม้วนมือไปตั้งวงเขาควาย

ท่าที่ 6 “จับหน้า”

- เท้า, ลำตัว, ศีรษะ ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 2

- มือขวาจับคว่ำ ระหว่างคิ้วระดับหน้า ข้อศอกกันออกเฉียงไปข้างขวา มือซ้ายลากขึ้นไป
ตั้งวงเขาควาย

ท่าที่ 7 “พวงมาลัย”

- เท้า, ลำตัว, ศีรษะ ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 1
- มือขวาปฏิบัติเช่นเดิม มือซ้ายลดลงมาจับคว่ำไขว้บนมือขวา

ท่าที่ 8 “เขาควาย”

- เท้า, ลำตัว, ศีรษะ ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 2
- มือซ้ายและมือขวา ลดลงจับคว่ำเข้าหาลำตัวระดับอก แล้วลากมือลงระดับสะเอวพร้อมวาดมือออกไปด้านข้างไปตั้งวง ระดับศีรษะ ปลายนิ้วชี้เข้าหาศีรษะข้อศอกงอประมาณ 90 องศา (วงเขาควาย)

ท่าที่ 9 “บัวบาน”

- เท้า, ลำตัว, ศีรษะ ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 1
- มือขวาและมือซ้าย วาดออกด้านข้าง จับคว่ำแล้วมาปล่อยเป็นตั้งวงบัวบานระดับหน้า โดยข้อมือชิดกัน ปลายนิ้วชี้ออกด้านข้าง แขนทั้งสองเฉียงไปข้างหน้าประมาณ 45 องศา

ท่าที่ 10 “โคมเวียน”

- เท้า, ลำตัว, ศีรษะ ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 2
- มือซ้ายและมือขวา จับเข้าหาลำตัวกันข้อศอกเป็นวงกลม แล้วหมุนมือออกไปตั้งวงให้ปลายนิ้วชี้เข้าหากัน ระดับอก (วงโคมเวียน)

ท่าที่ 11 “ยูงพ่อนาง”

- เท้า, ลำตัว, ศีรษะ ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 1
- มือขวาและมือซ้ายวาดมือลงไปจับหางส่งหลังระดับสะเอวแขนตั้งแนบลำตัว

ท่าที่ 12 “ถอนสายบัว”

- เท้า, ลำตัว, ศีรษะ ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 2
- มือซ้ายและมือขวา ลากข้างหน้าลำตัวระดับอก โดยมือซ้ายตั้งวง มือขวาจับหาง แขนทั้งสองขนานกัน

4.7 สรุปผลการศึกษารูปแบบและบทเรียนในการสืบทอดการแสดงมโนราห์เวียงสระ

1) จากการศึกษาพบรูปแบบในการถ่ายทอดมโนราห์ในพื้นที่ที่มีการดำเนินการดังนี้

การฝึกมโนราห์ของคุณพรจิตรสอนโดยคุณตาและคุณแม่

คุณพรจิตรเริ่มฝึกมโนราห์ครั้งแรกเมื่ออายุ 8 ปี โดยคุณยายลากผู้เป็นมารดาและคุณตาช่วยสอนร่วมมโนราห์ไม่ต้องไปเรียนกับใครเพราะแม่กับตาเป็นมโนราห์ . ในช่วงนั้นยังมีลูกศิษย์มาฝึกไม่มากนัก ในการเรียนลูกศิษย์ที่อยู่ไกลจะมาอยู่ที่บ้านครูเพราะว่าจะต้องมีการฝึกหัดในตอนช่วงค่ำ ช่วงเวลาในการสอนส่วนใหญ่เป็นช่วงค่ำเพราะคุณตาและคุณแม่ว่างจากงานในไร่ และเสร็จสิ้นภารกิจต่าง ๆ แล้ว หลังจากทีกินข้าวเย็นก็จะเป็นการหัดรำ ที่เลือกใช้เวลาช่วงกลางคืนเป็นช่วงที่ว่าง

และอากาศก็ไม่ร้อน แต่ในเรื่องของการตัดตัวจะต้องมีการตัดตอนเข้าเพื่อให้เคยชินเพราะร่างกายเราจะได้พร้อมในตอนเข้าส่วนในเรื่องของการรำจะฝึกท่าช่วงไหนก็ได้ที่พร้อม

แม้กับตามีวิธีการสอนเริ่มแรกคือการเตรียมความพร้อม โดยการสอนในเรื่องการตัดตัวตัดมือ ในการสอนจะมีแผนในการสอนคือตอนเช้าต้องตื่นแต่เช้าประมาณตี 5 จะมีการช่วยกันเหยียบตัว โดยต้องนอนคว่ำและช่วยกันเหยียบเพื่อเป็นการตัดตัวให้ตัวอ่อน และมีท่าคล้ายโยคะเพื่อฝึกให้ร่างกายแข็งแรงและตัวอ่อน ส่วนมือก็จะมีการรมไฟและใช้กะลามะพร้าวมาช่วยตัดนิ้ว

หลังจากนั้นก็จะมีการสอนจังหวะโดยคุณตาจะนำเอาทาบเครื่องดนตรีมโนราห์เพียงอย่างเดียวมาตีแล้วให้เราฟังจังหวะ บับ บับ บับ เทิง ซึ่งจะเป็นจังหวะของเท่งตุงในการรำ จะมีการฝึกฟังจนกว่าจะจำจังหวะได้

ต่อมาเมื่อฟังจนสามารถจับจังหวะได้แล้ว ก็จะเป็นการเริ่มใส่ท่ารำเข้าไปในจังหวะที่ซ้อมไว้ซึ่งท่าไหนจะรำจังหวะไหนเราก็จะต้องจำจังหวะให้ได้การเรียนในช่วงนี้จะมีคุณตาที่คอยตีทาบให้จังหวะ เราก็รำโดยมีคุณแม่จะคอยจับมือให้รำสอนท่ารำต่าง ๆ ทั้งการตั้งวง การจับมือ จับนิ้ว บางครั้งก็จะรำให้ดูและเราก็จะฝึกทำตาม

การสอนท่ารำท่าแรกเป็นการสอนท่าพื้นฐานเรียกว่าแม่ท่ามโนราห์ และท่าผสมคือเอาท่าอะไรมารำก็ได้ ไม่ต้องมีการเรียงลำดับ ซึ่งถ้าเป็นมโนราห์รำคนเดียวจะเรียกว่าการมุดโต คือนึกขึ้นได้ก็จะรำทำนองนั้นเรียกว่าท่าผสม

ต่อจากนั้นจะเป็นการสอนเพลง ซึ่งจะสอนร้องเพลง การออกเสียง เมื่อมีความชำนาญก็จะมาใส่ท่ารำ โดยจะมีการสอนเนื้อเพลงให้เราจำและให้เราร้องให้ได้ หลังจากนั้นก็จะมาหัดทำนอง ซึ่งแต่ละเพลงก็จะมีทำนองของเพลงเฉพาะ จึงต้องเน้นการท่องจำเพราะเวลารำเราไม่สามารถมาเปิดหนังสือได้ จากนั้นก็จะมีการนำจังหวะและทำนองมาใส่ในเพลงเพื่อความสมบูรณ์ของท่ารำและมีการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องทุกวัน

ในการถ่ายทอดมโนราห์ให้เด็กๆ คุณพรจิตรมีวิธีการสอน โดยก่อนจะสอนจะมีการตัดตัวให้เด็กๆ หลังจากนั้นจะเป็นการหัดท่ารำ การหัดจังหวะให้เด็กได้รู้จัก การให้เด็กรู้จักเครื่องดนตรีว่านี่คือกลอง ทับ กรับ ฉิ่ง รู้จักอุปกรณ์เครื่องดนตรีของมโนราห์ว่าโหม่งตีอย่างไรและมีเสียงแบบไหน เช่นหากเรารำแบบนี้ต้องฟังเสียงโหม่ง หากเรารำแบบนี้เราจะต้องมองทับ เป็นต้น ซึ่งเครื่องดนตรีกับท่ารำจะมีความสัมพันธ์กันหมดเป็นการฝึกทักษะให้เด็กเบื้องต้นก่อน

นอกจากการฝึกทักษะให้เด็ก แล้วในเรื่องของภาวะภายใน เช่น ด้านจิตใจ สำคัญความเป็นลูกหลานมโนราห์และเรื่องอื่นๆ คุณพรจิตรได้ใส่การเรียนรู้ส่วนนี้เพิ่มเติมให้ โดยจะสังเกตจนกระทั่งรู้ว่าเด็กคนไหนชอบอะไร ก็จะฝึกเขาเพิ่มเติม เราไม่ได้มีการบังคับแต่มีมืออยู่แล้วในสายเลือดเด็กๆ เพราะเป็นลูกหลานมโนราห์เสียส่วนใหญ่ เขาก็จะได้รับการปลูกฝังโดยครอบครัวมาแล้ว จึงมาเรียนรู้

ด้วยใจรัก ซึ่งเราจะต้องมีการสังเกตเด็กว่าคนไหนชอบคนไหนที่ไม่ชอบเพราะว่าคนไหนที่ไม่ชอบเราจะหัดไม่ได้เขาจะหยุดรำไปเอง

การสอนให้เด็กเห็นถึงความสำคัญของมโนราห์ ผ่านเรื่องเล่าที่ศักดิ์สิทธิ์ จะทำให้เด็กมีความสนใจ เกิดความภูมิใจที่ได้รำมโนราห์เพราะว่าน้อยคนที่จะรำมโนราห์ได้ เมื่อไปรำที่ไหนเขาก็จะได้มีความภูมิใจ มีรายได้และที่สำคัญได้มีการสืบทอดภูมิปัญญาามโนราห์ด้วย

4.8 สรุปผลทักษะการเรียนรู้ บทเรียน และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเยาวชนที่มวิจัย

1) บทเรียนที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การประชุมเตรียมความพร้อมเยาวชนที่มวิจัย

บทเรียนและปัญหาอุปสรรคจากกระบวนการดำเนินงาน

- สถานที่ในการจัดกิจกรรมเป็นศาลาบริเวณลานบ้านหัวหน้าโครงการมีพื้นที่แคบ ทำให้ผู้เข้าร่วมนั่งล้อมวงพูดคุยกันค่อนข้างแน่น และสถานที่อยู่ริมถนนทำให้เกิดเสียงรบกวน และในตอนบ่ายมีฝนตกส่งผลต่อบรรยากาศในการพูดคุยทำให้ผู้เข้าร่วมเสียสมาธิ

- การฉายวีดีทัศน์ผ่านโปรเจคเตอร์ในตอนกลางวัน ทำให้ผู้เข้าร่วมมองภาพได้ไม่ชัด เนื่องจากแสงมากเกินไปและระบบเครื่องเสียงที่ไม่ดีทำให้ผู้เข้าร่วมเวทีฟังไม่ค่อยชัด

- ทีมวิจัยรู้สึกตื่นเต้นประหม่นในการนำเสนอ เนื่องจากเพิ่งเริ่มเข้ามาร่วมเรียนรู้ได้ไม่นาน

- ผู้ปกครองบางท่านเป็นกังวลเนื่องจากการมาทำกิจกรรมต้องมีการเข้าร่วมที่ต่อเนื่อง จึงกลัวว่าจะส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของบุตรหลาน

ประชุมทีมวิจัยประจำเดือน

บทเรียนและปัญหาอุปสรรคจากกระบวนการดำเนินงาน

- การแบ่งบทบาทหน้าที่ให้ทีมวิจัยได้มีการรับผิดชอบในการประชุมแต่ละครั้งเป็นการพัฒนาระดับการทำงานเป็นทีมและพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ ให้กับทีมวิจัย เช่น การนำประชุม การสรุปประเด็น การบันทึกข้อมูลและการร่วมคิดแสดงความคิดเห็น

- ปัญหาในเรื่องเวลา บางครั้งเพื่อนสมาชิกทีมวิจัยบางคนไม่สามารถเข้าร่วมได้ เพราะต้องช่วยเหลืองานในครอบครัวก่อนหรืออาจจะมาเข้าร่วมได้ล่าช้า

ฝึกอบรมทักษะการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์

บทเรียนและปัญหาอุปสรรคจากกระบวนการดำเนินงาน

- ผลจากการดำเนินงาน ทำให้ทีมวิจัยเกิดความเข้าใจเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีการพัฒนาทักษะกระบวนการในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และสามารถนำเทคนิค กระบวนการที่ได้จากวิทยากรและทีมพี่เลี้ยงมาปรับใช้ในการดำเนินกิจกรรมใน

พื้นที่ โดยมีพี่เลี้ยงคอยเติมเต็มเทคนิคและกระบวนการในระหว่างการทำกิจกรรมแต่ละครั้ง เพื่อพัฒนาทักษะที่มิจัย

- ระยะเวลาในการทำกิจกรรม การวางแผนการฝึกอบรมทักษะการเก็บข้อมูล ประวัติศาสตร์ไว้เพียง 1 วันทำให้ทีมวิจัยสามารถเรียนรู้เทคนิควิธีการได้พอสมควร หากมีเวลาในการฝึกอบรมมากกว่านี้ควรจะมีการพาทีมวิจัยลงพื้นที่ปฏิบัติจริงพร้อมกับทีมวิทยากร เพื่อให้ทีมวิจัยได้เรียนรู้จากสถานการณ์และเห็นถึงเทคนิคกระบวนการต่าง ๆ จากทีมวิทยากร แต่เนื่องจากทีมวิจัยมีข้อจำกัดเรื่องเวลา

บทเรียนการศึกษารวบรวมองค์ความรู้และการถ่ายทอดศิลปะการแสดงมโนราห์

ศึกษารวบรวมองค์ความรู้และการถ่ายทอดศิลปะการแสดงมโนราห์

บทเรียนและปัญหาอุปสรรคจากกระบวนการดำเนินงาน

เนื่องจากทีมวิจัยเป็นเด็กในการลงพื้นที่สัมภาษณ์ครูภูมิปัญญา จึงไม่สามารถบันทึกข้อมูล หรือประเด็นที่สำคัญ ๆ ได้มากเท่าที่ควรต้องอาศัยพี่เลี้ยงและครูภูมิปัญญา ในการช่วยเติมเต็มข้อมูล ข้อมูลบางอย่างเป็นความเชื่อเฉพาะที่ครูภูมิปัญญาไม่ยอมบอกเล่าให้ทีมวิจัยฟัง ต้องมีการสร้างความเข้าใจร่วมกันหลายครั้งจึงจะได้ข้อมูล

การศึกษาดูงาน

บทเรียนและปัญหาอุปสรรคจากกระบวนการดำเนินงาน

- ผลจากการดำเนินกิจกรรมการศึกษาดูงานในจังหวัดพัทลุง ทีมวิจัยมีโอกาสร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ภูมิปัญญามโนราห์ ทำให้เกิดความรู้สึกลึกซึ้งและมีความประทับใจอยากได้นำบทเรียนที่ได้มาปรับใช้ในชุมชนต่อไป

- ทีมวิจัยได้แนวในการจัดการสืบทอดภูมิปัญญามโนราห์ในชุมชนคลองเสียว

- ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมครั้งนี้ คือ สถานที่ที่จะศึกษาเรียนรู้อยู่ไกลจากพื้นที่ ทำให้ต้องใช้เวลานานเดินทางมาก ประกอบกับฝนตกหนักทำให้บรรยากาศในการเรียนรู้ลดความน่าสนใจลงเพราะกังวลกับอากาศและการเดินทาง

บทที่ 5

สรุปสังเคราะห์

โครงการศึกษารูปแบบและการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ โดยกลุ่มเยาวชน ครูภูมิปัญญา และองค์กรท้องถิ่นชุมชนบ้านคลองเสียว เทศบาลตำบลเมืองเวียง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีการดำเนินงานด้วยความมุ่งหวังว่าจะส่งเสริมให้เยาวชนได้เรียนรู้ สืบทอดศิลปะการแสดงมโนราห์ ให้คงอยู่คู่ชุมชน โดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาเป็นแนวทางในการศึกษาบทเรียนรูปแบบและการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาโนราห์ที่ผ่านมา เพื่อหารูปแบบกระบวนการที่เหมาะสมในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ชุมชนบ้านคลองเสียวอย่างมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มเยาวชน ครูภูมิปัญญา และองค์กรท้องถิ่น

การดำเนินงานวิจัยได้มีการกำหนดพื้นที่ศึกษาคือ ชุมชนบ้านคลองเสียว ตำบลเวียงสระ อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งมีระยะเวลาในการดำเนินการ 6 เดือน คือระหว่างวันที่ 1 มิถุนายน 2555- วันที่ 31 พฤศจิกายน 2555

กระบวนการในการดำเนินงาน ที่มิวิจัยได้กำหนดกระบวนการในแต่ละช่วง คือ ในช่วงแรกเป็นการสร้างความเข้าใจและวางแผนการดำเนินงานร่วมกับทีมวิจัย โดยการประชุมชี้แจงโครงการ การประชุมทีมวิจัยประจำเดือน การฝึกอบรม สร้างความเข้าใจเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จากนั้นจึงศึกษารวบรวมข้อมูลประวัติความเป็นมาในเรื่องศิลปะการแสดงมโนราห์ในพื้นที่อำเภอเวียงสระ และรูปแบบการจัดการสอนของครูภูมิปัญญาในชุมชนบ้านคลองเสียว โดยการศึกษาข้อมูลเรื่องภูมิปัญญาโนราห์ในด้านความเป็นมา ความศรัทธา ความเชื่อ บทร้อง เครื่องดนตรี และทำรำมโนราห์ในชุมชนบ้านคลองเสียว (ศึกษาจากเอกสาร / ครูภูมิปัญญาโนราห์ / เวทีเติมเต็มข้อมูล) การศึกษาบทเรียนการจัดการเรียนการสอนด้านมโนราห์ จังหวัดพัทลุง และสุดท้ายจึงได้มีการสรุปบทเรียนการเรียนรู้และจัดทำรายงานการวิจัย

การดำเนินโครงการวิจัยในระยะนี้ ทีมวิจัยมีความคาดหวังว่าจะได้รับ ทักษะความรู้ ความเข้าใจเรื่องมโนราห์และสามารถพัฒนาเป็นแกนนำในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ในชุมชนได้ เกิดการบันทึกรวบรวม ประวัติความเป็นมา องค์ประกอบและองค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปะการแสดงมโนราห์ที่มีอยู่ในชุมชนให้มีความชัดเจนขึ้น ได้บทเรียนในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ที่จัดโดยชุมชนซึ่งสามารถนำมาปรับปรุงพัฒนารูปแบบกระบวนการในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ที่เหมาะสมต่อไปได้

จากการดำเนินงาน ที่วิจัยสามารถสรุปสังเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นได้ ดังนี้

1. ประวัติ ความเป็นมา ความเชื่อ เรื่องมโนราห์

มโนราห์เป็นมหรสพหรือการร้องเล่นเต้นรำพื้นบ้านดั้งเดิมของภาคใต้ เป็นที่รู้จักกันกว้างขวางทั้งในหมู่ชาวภาคใต้และภาคอื่นๆ ของประเทศ เราอาจจะกล่าวได้ว่าคนไทยไม่น้อยที่รู้จักและชื่นชอบการแสดงมโนราห์ สำหรับชาวบ้านภาคใต้ในสมัย 20 ปีที่แล้ว ถือได้ว่ามโนราห์เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต เพราะมโนราห์เป็นทั้งแบบแผนการรำ การร้อง และพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อหลายประการที่แทรกอยู่ในบทร้อง ท่ารำ ในการแสดงมโนราห์

จากการศึกษาข้อมูลเรื่องศิลปะการแสดงมโนราห์ พบว่าการแสดงมโนราห์เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่สำคัญของภาคใต้ซึ่งมีการสืบทอดกันมายาวนานตั้งแต่สมัยอยุธยา ในการแสดงมโนราห์ ผู้แสดงจะมีการรำรำประกอบบทร้องด้วยภาษาถิ่น โดยมีดนตรีพื้นบ้านประกอบบทร้อง ส่วนใหญ่จะเป็นบทกลอนที่สืบทอดกันมาและมีการเขียนบทกลอนขึ้นใหม่ตามโอกาสในวาระต่าง ๆ

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องมโนราห์ส่วนใหญ่ เป็นพิธีกรรมที่สะท้อนความเชื่อของชุมชนวิถีชีวิต วัฒนธรรมไว้หลายประการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนภาคใต้

การแสดงมโนราห์ในปัจจุบันมีมากมายหลายคณะหลากหลายตามสมัยนิยม ซึ่งการดูศิลปะการแสดงมโนราห์นั้น หากจะดูศิลปะการแสดงมโนราห์ให้เห็นถึงความงดงาม และเป็นการมองอย่างเป็นศิลปะที่แท้จริงนั้น มีวิธีการดูความงามที่ลึกซึ้งและน่าสนใจคือ งามรูป หมายถึง ความงามของลักษณะรูปร่าง หน้าตา ศีรษะ บุคลิกต่างๆของผู้รำ มีความสมส่วน สุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง เหมาะสมที่จะรำโนราเพียงใด งามรำ หมายถึง งามท่ารำ รำได้สวย ลีลาเคลื่อนไหวถูกต้องและเหมาะสม งามร้อง หมายถึง ความงามของเสียงขับ เสียงร้อง เสียงพูด เสียงจังหวะทำนอง ดนตรีประกอบท่ารำ ตลอดจนบทกลอนที่นำมาประกอบท่ารำต่างๆ ท่วงทำนองจังหวะในการขับบท ซึ่งมีหลากหลายลักษณะ ความงามเครื่องแต่งกาย หมายถึง เครื่องแต่งกายมโนราห์ตามตำนานบอกว่าเป็นเครื่องทรงของกษัตริย์โบราณจนพัฒนาเป็นเครื่องลูกปัดในสมัยปัจจุบันซึ่งมีสองแบบ คือ แบบแบ่งเป็นชั้นๆ ได้แก่ พาดไหล่ 2 ชั้น ปัดคอ 2 ชั้น และคาดรอบอก 1 ชั้น และแบบเครื่องต้น ซึ่งผูกมัดเป็นตัวเสื้อ มีสังวาลและประดับด้วยเครื่องเงิน

งามคำประพันธ์ หมายถึง คำประพันธ์ถูกต้องตามลักษณะฉันทลักษณ์ของบทกลอนนั้นๆ ให้คุณค่าในเรื่องของเนื้อหาสาระ การสื่อความหมายชัดเจนหลากหลายมุมมอง มีคติเตือนใจ สอดแทรกคำสอน ให้ความบันเทิงตลกขบขัน และมีความฉลาดในการเลือกสรรใช้ประกอบการรำที่เข้ากับบุคลิกของผู้รำ

2. ประวัติความเป็นมา ความเชื่อ เรื่องมโนราห์

ในพื้นที่อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

การแสดงมโนราห์ในอำเภอเวียงสระจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในอดีตมีการจัดแสดงและสืบทอดมาถึง 4 คณะ กระจายอยู่ในพื้นที่ 4 ตำบล คือ เทศบาลตำบลทุ่งหลวง เทศบาลตำบลเวียงสระ องค์การบริหารส่วนตำบลคลองฉนวน และเทศบาลตำบลเมืองเวียง โดยจะมีการแสดงเนื่องในโอกาสต่าง ๆ ทั้งในและนอกชุมชน

ปัจจุบันมโนราห์ในอำเภอเวียงสระมีเหลืออยู่เพียงคณะเดียวที่ทำการแสดงและมีการสืบทอดให้ลูกหลานคือ คณะมโนราห์พรจิตน้อยอุดมศิลป์ ซึ่งเป็นคณะมโนราห์ที่ได้รับการสืบทอดมาจากหลวงพ่อฟ้าอม โดยคุณยายลาภ สุขยิ่ง (ทองรักษ์) ผู้เป็นมารดาของมโนราห์พรจิต

คุณพรจิต เริ่มฝึกมโนราห์เมื่ออายุเพียง 12 ปี เมื่อคุณพรจิตเริ่มฝึกการแสดงทำให้คุณพ่อได้เห็นความตั้งใจในการศึกษาและฝึกฝนการแสดงมโนราห์อย่างจริงจัง จึงส่งเสริมให้คุณพรจิตได้มีการพัฒนาทักษะการรำมโนราห์โดยการส่งไปศึกษาเพิ่มเติมกับคณะมโนราห์สวัสดิ์พุ่มทewa จนได้เป็นนักแสดงในคณะมโนราห์ต่าง ๆ หลายคณะ

ต่อมาเมื่อคุณพรจิตมีครอบครัว จึงมีโอกาสเข้าร่วมรำมโนราห์กับทางคณะได้เป็นบางครั้ง เนื่องจากมีข้อจำกัดหลายประการ ดังนั้นคุณพรจิตจึงตัดสินใจจัดตั้งคณะมโนราห์พรจิตน้อยอุดมศิลป์ ในปี 2550 เนื่องจากมีความรักในการแสดงศิลปะพื้นบ้านที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ในขณะที่นักแสดงมโนราห์ปัจจุบันมีจำนวนน้อยลงเรื่อย ๆ จากหลายสาเหตุ

เมื่อผู้แสดงมโนราห์รุ่นใหม่สนใจการแสดงมโนราห์น้อยลงทำให้คุณพรจิตมีความสนใจอยากจะให้ลูกหลานได้เรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องมโนราห์ ซึ่งไม่ใช่เพียงการรำรำ แต่เป็นสร้างความตระหนักให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ศิลปะการแสดงและวิถีชีวิตของบรรพบุรุษ ดังนั้น จึงได้เชิญชวนเยาวชนที่สนใจโดยเริ่มจากกลุ่มลูกหลานให้เข้ามาเรียนรู้และฝึกรำมโนราห์ ฝึกเล่นดนตรีอย่างต่อเนื่อง

ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่ผ่านมา มีข้อจำกัดในเรื่อง ความต่อเนื่องในการแสดงมโนราห์ ขาดสถานที่และอุปกรณ์ในการจัดการเรียนรู้ ครูผู้สอนยังสอนแบบการบอกเล่าถ่ายทอด และฝึกรำ ซึ่งมีการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบเดิม

จากสิ่งที่เกิดขึ้นทำให้คุณพรจิตและคณะ มีความสนใจจะหารูปแบบและกระบวนการในการสืบทอดภูมิปัญญาามโนราห์ เพื่อพัฒนาระดับการสืบสานภูมิปัญญาการแสดงมโนราห์ในชุมชนโดยการใช้กระบวนการงานวิจัยมาเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน โดยมุ่งหวังว่าเยาวชนรุ่นใหม่จะได้เรียนรู้มีความตระหนักและสามารถสืบทอดศิลปะการแสดงมโนราห์ให้คงอยู่คู่ชุมชนต่อไป

3. ผลการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเยาวชน

การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มเด็ก ๆ จากการเรียนรู้คือในเรื่องของจิตใจภาวะภายในคือสังเกตได้ว่าเด็กที่ผ่านกระบวนการมีความสนใจในเรื่องของมโนราห์มากขึ้น และมีความตั้งใจ ในการฝึกซ้อมในด้านทักษะความสามัคคี การแบ่งปันในกลุ่ม สังเกตพบว่า เด็ก ๆ จะช่วยเหลือกันดี เพื่อนคนไหนทำไม่ได้ก็จะช่วยกันสอนช่วยกันบอก บางครั้งทำให้เพื่อนดู บางครั้งจับมือจับขาของเพื่อนให้สามารถรำในท่าที่ถูกต้อง ส่วนในการออกไปรำแสดงต่างสถานที่ เด็กจะมีการเตรียมความพร้อมทั้งตนเอง อุปกรณ์ จัดตารางเวลา สังเกตเห็นว่าเด็กมีความชอบและมีความภาคภูมิใจที่ได้แสดง มีความกล้ามากขึ้น

ในส่วนของผู้ปกครองพบว่าผู้ปกครองที่ให้เด็ก ๆ เข้ามาเรียนรู้ส่วนใหญ่จะให้การสนับสนุนเต็มที่ แม้บางคนอาจจะไม่ได้มีเวลาในการมาดูแลดูในการฝึกซ้อมทุกวัน แต่เมื่อมีการแสดงที่ไหนผู้ปกครองจะไปให้กำลังใจด้วยตลอด

ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน พบว่าเมื่อผู้ใหญ่ในชุมชนรับทราบการรวมกลุ่มเพื่อเรียนรู้ ฝึกมโนราห์ของกลุ่มเด็ก ๆ ก็ได้ช่วยให้การสนับสนุนการรำ การสนับสนุนอุปกรณ์ เช่น เรื่องชุดรำ เครื่องดนตรีทางด้านเทศบาลก็เห็นความสำคัญของทีมมโนราห์ จึงได้สนับสนุนให้เยาวชนเข้าไปแสดงในงานต่าง ๆ และสนับสนุนให้มีการเขียนโครงการเพื่อของบประมาณมาสนับสนุน

การเปลี่ยนแปลงของโรงเรียนที่ได้เข้าไปสอน ครูเห็นความสำคัญและอยากให้เด็กในโรงเรียนสืบทอดการรำมโนราห์ และได้มีการติดต่อคุณพรจิตร์ไปเป็นวิทยากร ในการสอนเด็กนักเรียนจะใช้วิธีการสอนก็จะใช้รูปแบบที่มีการสอนเด็กๆเหมือนที่ศูนย์การเรียนรู้ ทางคณะครูในโรงเรียนเขตพื้นที่อำเภอเวียงสระก็มีการสนับสนุนให้เด็กไปรำ เพื่อให้เด็กได้มีพื้นที่ในการแสดง นอกจากนั้นก็ได้ติดต่อโรงเรียนอื่นๆที่สนใจ เพื่อให้คุณพรจิตร์ได้ไปสอนอีกด้วย เป็นการขยายความรู้ไปสู่โรงเรียนอื่นๆ ขณะนี้มีประมาณ 5 โรงเรียน คือ โรงเรียนวัดเวียงสระ หมู่ที่ 10 ตำบลเวียงสระ โรงเรียนหนองโสน ตำบลเวียงสระ โรงเรียนบ้านหัวสะพานตำบลเวียงสระ โรงเรียนทุ่งหลวงตำบลทุ่งหลวง โรงเรียนโคกมะพร้าว ตำบลทุ่งหลวง

4. ปัญหาที่พบในการจัดการเรียนการสอนหรือการแสดงมโนราห์ คือ

ผู้ปกครองบางท่านมีความกังวลในเรื่องความเชื่อ โดยเฉพาะเรื่องครูหมอโนราห์ ทำให้ผู้ปกครองกลัวลูกจะถูกครูหมอโนราห์ทำให้ต้องเจ็บป่วย แม้ว่าตัวเด็กมีความสนใจจะรำแต่พ่อแม่ไม่ให้รำ จึงต้องค่อย ๆ ทำความเข้าใจต่อไป แต่ไม่ใช้การบังคับให้เรียน แต่เป็นการเรียนรู้เรื่องมโนราห์ในรูปแบบอื่น ๆ นอกจากนี้ยังพบปัญหาขาดแคลนอุปกรณ์ในการเรียนการสอน

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของคุณพรจิตร์ตั้งแต่ได้มีการฝึกมโนราห์และมาถึงการสืบทอดให้กับเด็ก ๆ คือ รู้สึกภาคภูมิใจที่องค์กรต่างๆ ได้มาสนับสนุนงาน ทั้งผู้ใหญ่บ้าน อำเภอ วัฒนธรรม

และทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น)มาช่วยสนับสนุนการเรียนรู้
ทำให้ตัวเองเกิดแรงบันดาลใจ และเหมือนมีกำลังใจในการที่จะทำงานเพื่อสืบสานภูมิปัญญาามโนราห์
ต่อไป เด็กๆ ก็มีความผูกพัน เข้าใจกัน เพราะได้อยู่กันมานานเพราะเราไม่ทิ้งเด็ก เด็กก็ไม่ทิ้งเรา
เป็นสายสัมพันธ์ที่ดีที่เกิดขึ้นจากการทำงาน ดังนั้นจึงจะมีการทำงานเพื่อสืบทอดสืบสานศิลปะ
มโนราห์สู่รุ่นลูกหลานต่อไป